ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

№ 19 (2598)
ПЯТНІЦА
12
мая 1972 г.
Выдаецца з 1932 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

50 год утварэння СССР

Латвія... Край сівой гераічнай даўніны і слаўнай сацыялістычнай явы, радзіма адважных рыбакоў і майстроў-умельцаў, вядомых свету песняроў і авеяных славаю рэвалюцыйных стралкоў. Суседка наша, Латвія! Мы былі з табой разам у радасці і горы, у справах мірных і баявых. І калі на зямлі нашы прыйшла чорная фашысцкая навала, народы Беларусі і Латвіі былі поплеч. Беларусь-партызанка ніколі не забудзе брэтоў-латышоў, якія змагаліся супраць фашызму ў адных з намі шэрагах, адных атрадах і аддалі жыццё ў барацьбе за вашу і нашу свабоду.

Мы разам сёння, будзем разам заўтра і заўжды—у адной сям'і народаў вялікага Савецкага Саюза. Мы радуемся вашым поспехам, браты латышы, мы з любоўю слухаем песні і казкі вашай янтарнай краіны.

Сёння ў нас у гасцях—Латвія, яе празаікі і паэты, яе мастакі і скульптары.

Хочаце зразумець характар народа —паглядзіце яго танец... Фота Г. ЯНАЙЦІСА.

...І глядзіцца Рыга ў светлыя хвалі Даўгавы. Фота Ул. КРУКА.

Выступае П. М. Машэраў.

ПОДЗВІГУ ЖЫЦЬ У СТАГОДДЗЯХ

Святкаванне Дня Перамогі і 30-годдзя ўтварэння партызанскіх брыгад у Расонскім раёне Віцебскай вобласці ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны

Дваццаць сем гадоў мінула з часу перамогі над гітлераўскай Германіяй. Памяць непазбежна вяртае нас да дзён Вялікай Айчыннай вайны, поўных самаадданасці, гераізму, беззапаветнага служэння Радзіме.

Вялікі ўрон акупантам у жывой сіле і тэхніцы наносілі ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны партызаны Расонскага раёна Віцебскай вобласці. Многія з тых, хто ўдзельнічаў тут у бітвах з ворагам, сабраліся на сустрэчу, прысвечаную Дню Перамогі і 30-годдзю ўтварэння партызанскіх брыгад.

9 мая ля бюстаў К. Маркса і У. І. Леніна, у Мемарыяльным парку ў Расонах, ля помнікаў на брацкіх магілах сталі ў ганаровую варту воіны Савецкай Арміі, камсамольцы і піянеры.

Мітынг, прысвечаны Дню Перамогі і 30-годдзю ўтварэння партызанскіх брыгад у раёне, адкрыў першы сакратар Расонскага райкома КПБ Г. І. Грыгор'еў

Цёпла сустрэты прысутнымі, з вялікай прамовай на мітынгу выступіў былы камісар партызанскай брыгады імя Ракасоўскага, Герой Савецкага Саюза, кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў.

— Праходзяць гады, дзесяцігоддзі, — сказаў ён, — а значнасць гэтай сусветна-гістарычнай перамогі, захапленне яе тварцамі няспынна ўзрастаюць. Кожнае новае пакаленне савецкіх людзей імкнецца розумам і сэрцам засвоіць грамадска-палітычны, маральны і ваенны вопыт людзей, якія сваёй стойкасцю, беззапаветнай мужнасцю, крывёю сваёй адстаялі вялікія заваёвы сацыялізма.

Разам з воінамі гераічнай Савецкай Арміі нялёгкую ношу ратнай працы вынеслі на сабе мільёны сыноў і дачок нашай Радзімы, якія адкрылі ў першыя ж дні фашысцкага нашэсця другі фронт — фронт народнага супраціўлення ў тыле ворага. Гэта была масавая, у поўным сэнсе слова, усенародная вайна. Гэта быў не проста стыхійны выбух гневу і нянавісці народнай да занявольнікаў, а глыбока ўсвядомлены, падрыхтаваны ўсім ладам савецкага жыцця і мэтанакіраваны партыяй рашучы адпор усяго народа ворагу, які зрабіў замах на вялікія заваёвы Кастрычніка. У гэтым — сацыяльная прырода, вытокі і характар усенароднай партызанскай барацьбы з ворагам. Душой, арганізуючай сілай гэтай усенароднай барацьбы былі камуністы, падпольныя партыйныя і камсамольскія арганізацыі.

Веліч сусветна-гістарычнай перамогі савецкага народа працягвае жыць і перамагаць у нашых сённяшніх справах і здзяйсненнях, у нашых уражальных планах і натхняючых перспектывах. Ад сэрца да сэрца, ад пакалення да пакалення перадаецца высокая місія герояў і тварцоў, патрыётаў і інтэрнацыяналістаў Краіны Саветаў.

Натхнёныя гістарычнымі рашэннямі XXIV з'езда КПСС, савецкія людзі з уздымам і самаахвяра працуюць над выкананнем заданняў дзевятай пяцігодкі, памнажаючы магутнасць і славу сваёй сацыялістычнай Айчыны. У адзіным страі з усімі народамі-братамі Краіны Саветаў беларускі народ шырокім і ўпэўненым поступам ідзе па шляху, вызначанаму партыяй, уносіць важкі ўклад ва ўсенародную справу камуністычнага будаўніцтва. Як вядома, план першага года гэтай пяцігодкі па важнейшых паказчыках завершаны паспяхова. І ў гэтым годзе ў развіцці вядучых галін народнай гаспадаркі вытрымліваецца такі тэмп, які дае магчымасць не толькі выканаць, але і істотна перавысіць заданні, устаноўленыя Дырэктывамі XXIV з'езда партыі.

У рэспубліцы, як і ва ўсёй краіне, набывае ўсё больш магутную ствральную сілу патрыятычны рух за дастойную сустрэчу 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Гэты слаўны юбілей вялікай дружбы і непарушнага брацтва народаў краіны, перамогі ленінскай нацыянальнай палітыкі савецкія людзі імкнуцца азнаменаваць датэрміновым выкананнем заданняў другога года пяцігодкі.

Кожная новая вышыня, заваяваная ў камуністычным будаўніцтве, кожны новы рубеж, узяты на шляху да вялікай мэты,— гэта ёсць самае яркае і жывое сведчанне неўміручасці герояў Айчыннай вайны, самае пераканаўчае пацвярджэнне таго, што перададзеная імі эстафета доблесці і геройства — у надзейных руках.

У радасны дзень Вялікай Перамогі дазвольце горача, ад усяго сэрца павіншаваць са святам нашых доблесных воінаў, нашых слаўных франтавікоў, партызан і партызанак, удзельнікаў партыйнага і камсамольскага падполля, працоўных рэспублікі, усіх, хто прысутнічае на гэтай сустрэчы, і пажадаць вам моцнага здароўя, вялікага шчасця, новых творчых здзяйсненняў і поспехаў у імя далейшага росквіту і ўмацавання магутнасці нашай вялікай Радзімы, у імя пабудовы камунізма...

На мітынгу выступілі прадстаўнікі грамадскасці раёна, воіны Савецкай Арміі, былыя партызаны, першы сакратар Віцебскага абкома КПБ С. М. Шабашоў.

Пасля афіцыйнай часткі на брацкую магілу ў Мемарыяльным парку ўскладаюцца вянкі і жывыя кветкі. Прыспускаюцца сцягі, чуваць жалобная мелодыя. Ускладаюцца вянкі ад ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і Савета Міністраў БССР, Віцебскага абкома КПБ і Віцебскага аблвыканкома, Расонскага райкома партыі і райвыканкома. Зачытваюцца прозвішчы пахаваных у брацкай магіле загінуўшых у баях з фашыстамі воінаў нашай доблеснай арміі і слаўных партызан, а таксама тых, хто стаў ахвярай гітлераўскіх катаў.

БЕЛТА.

Мірдза АБОЛА

«ПРЫЙДЗІ Ў МОЙ КРАЙ ЯК САМЫ ГОСЦЬ ЖАДАНЫ...»

Першыя вядомыя нам сцяжынкі беларуска-латышскіх літаратурных сувязей вядуць у XVIII стагоддзе ў Полацк, старадаўні цэнтр кнігадрукавання, дзе з 1796 года было выдадзена 14 кніг на латгальскім дыялекце. Але сапраўднае развіццё наш літаратурны ўзаемаабмен атрымаў толькі пасля перамогі Савецкай улады на Беларусі і ў Латвіі.

У часы буржуазнага панавання на латышскай мове былі апублікаваны толькі некалькі вершаў Янкі Купалы, адно апавяданне Якуба Коласа («У балоце») і маленькія канспектыўныя артыкулы пра беларускую літаратуру, хоць у Латвіі пражывала значная колькасць беларусаў. Становішча іх было незайздросным. У адным артыкуле тых часоў гаворыцца: «Штогод вясною беларускія сяляне разыходзяцца па ўсёй Латвіі ў пошуках кавалка хлеба і гатовы выконваць любую работу. Адны наймаюцца батракамі ў заможных гаспадароў, іншыя капаюць канавы, будуюць масты, брукуюць вуліцы, але для ўсіх усё роўна працы не хапае. Становішча беларускіх беззямельных сялян таму вельмі цяжкае...»

Заўсёды верным сябрам і памочнікам беларусаў у іх барацьбе за свае правы, за сваю культуру быў Ян Райніс — ён упісаў адну з самых цудоўных старонак у гісторыю дружбы латышскага і беларускага народаў. Прадстаўнікі беларусаў наведалі 18 жніўня 1921 года Райніса і прасілі яго прыняць на сябе абарону іх інтарэсаў у сейме, бо свайго дэпутата ў іх не было. Паэт-інтэрнацыяналіст, які заўсёды выступаў у абарону прыгнечаных, сын Латгаліі, які з дзяцінства сябраваў з беларусамі, ведаў і любіў іх песні, ахвотна згадзіўся аказаць падтрымку іх нацыянальным, культурным і адукацыйным імкненням. З дапамогай Райніса ў 1922 годзе ў Даўгаўпілсе была адкрыта першая беларуская гімназія, якая стала пазней галоўным беларускім асветным цэнтрам у Латвіі. Але ў шавіністычнай атмасферы буржуазнай Латвіі беларуская інтэлігенцыя павінна была самаахвярна адстойваць кожную сваю заваёву. У тым жа 1922 годзе ў час абмеркавання бюджэта на новы навучальны год узніклі лютыя спрэчкі наконт неабходнасці беларускіх школ. Было высунута патрабаванне ліквідаваць ужо адчыненыя школы, бо беларусы як народ нібыта не існуюць. Двойчы ў той дзень узнімаўся Райніс на трыбуну сейма і, адбіваючы нападкі буржуазных нацыяналістаў, прыводзіў пераканаўчыя аргументы пра старажытнасць беларускай гісторыі і культуры.

Дзякуючы палымянаму выступленню і настойлівасці Райніса асігнаванні на патрэбы беларускай адукацыі былі адпушчаны. Аднак праз год дэбаты ў сейме ўспыхваюць з новай сілай. І зноў Райніс, адзіны з усіх дэпутатаў, абараняе беларусаў. Ён заявіў: «Наколькі можна зразумець са сказаных тут прамоў, пытанне ставіцца так — хто ж выдумаў гэтых беларусаў? Гавораць, іх выдумаў я. Я іх не выдумаў, бо гэта факт, што такі народ існуе. Але я іх абараняю, ад гэтага я не хачу і не магу адмовіцца... Я абараняю ўсіх тых, у каго няма іншага абаронцы».

Райніс заўсёды імкнуўся садзейнічаць развіццю дружбы паміж латышскім і беларускім народамі. У 1924 годзе, будучы дырэктарам Нацыянальнага тэатра, Райніс запрашае драматычны гурток Даўгаўпілскай беларускай гімназіі на гастролі ў Рыгу і аддае самадзейным артыстам галоўную сцэну Латвіі. Напярэдадні іх гастроляў ён піша сардэчны артыкул, каб зацікавіць публіку. «У якасці артыстаў, — зазначаў Райніс, — дэбютуюць выхаванцы і выхаванкі беларускай сярэдняй школы. Уся гэта інтэлігенцыя не прадстаўляе заможных класаў, а паходзіць з немаёмасных слаёў — сялян, рамеснікаў, рабочых. А іменна колы працоўнага люду імкнуцца да культуры і ўмацавання братніх сувязей з латышскім народам».

Арыя ЭЛКСНЕ

ПЕСНЯ БАЦЬКІ

А я не па кнігах ведаю тых,
Хто паміраў дзеля шчасця
і волі.
З бацькавых песень ведаю іх,
З песень, якіх не забуду ніколі.

Бацька мой браў свой
старэнькі кларнет,
Песні рабочыя граў аж да
рання,
Каб берагла я, нібы запавет,
Ў сэрцы тых песень дыханне.

Быў ён латышскім стралком
і калісь
Чуў—петраградцы спявалі
натхнёна.
Полымя гукаў ірвалася ўвысь
І спапяляла кароны і троны.

Бацьку жыццё не дарыла
пяшчот.
У грамадзянскую—бітвы,
паходы.
Кашаль ад гродзенскіх мае
балот—
Памяць на ўсе свае годы.

Моцны чаго у жыцці не знясе!
Скардзіцца бацька на кашаль
не ўмее.
Толькі да губ свой кларнет
паднясе —
Ноты, як снег ад крыві,
палымнеюць.

На сардэчныя клопаты Райніса беларусы адказвалі любоўю і павагай. Гэта праявілася асабліва ярка ў час прыезду Яна Райніса ў Мінск у 1926 годзе.

Смерць вялікага друга беларусаў і заступніка іх была цяжкім горам і для Мінска, і для Рыгі. Пахаванне яго вылілася ў палітычную дэманстрацыю латышскіх беларусаў — яны выйшлі на вуліцы Рыгі аб'яднанай калонай.

Значна багацейшы быў плён беларуска-латышскіх сувязей у Савецкай Беларусі. У 20—30-я гады ў літаратурных выданнях тут публікуюцца артыкулы пра латышскую літаратуру і, менавіта, пра Я. Райніса, А. Упіта, Л. Лайцана, А. Курцыя. Асобнымі кнігамі выданы былі «Заклікаючыя карпусы» і «Лімітрофія» Л. Лайцана. Беларускае дзяржаўнае выдавецтва выдавала творы латышскіх аўтараў таксама і на латышскай мове.

У 1933 годзе часопіс «Целтнэ» камандзіруе на Беларусь брыгаду пісьменнікаў: Л. Лайцана, К. Прыедніека, П. Кікута, Э. Фроса. Брыгада наведала латышскія школы на Беларусі, наладжвала літаратурныя вечары, цікавілася культурным жыццём рэспублікі. Дзе б ні былі латышскія пісьменнікі, іх усюды сустракалі з вялікай сардэчнасцю, з сапраўды беларускай гасціннасцю. Былі наладжаны самыя сяброўскія і трывалыя сувязі з беларускімі літаратарамі. У Мінску адбыўся вечар латышскіх і беларускіх пісьменнікаў, на якім Э. Фрос зрабіў даклад пра латышскую пралетарскую літаратуру ў Латвіі і СССР, а Лайцан, Прыедніек і Кікут чыталі свае вершы. Брыгада азнаёмілася з дзейнасцю латышскай секцыі інстытута нацменшасцяў АН БССР, з працай беларускіх выдавецтваў.

Плёнам гэтай паездкі быў спецыяльны нумар часопіса «Целтнэ», прысвечаны Беларусі, дзе былі апублікаваны вершы Я. Купалы, А. Александровіча, М. Чарота, апавяданні Я. Коласа, Ц. Гартнага, П. Галавача, нарыс Л. Лайцана пра швейную фабрыку ў Віцебску. Пазней часопіс надрукаваў «Нататкі пра развіццё беларускай савецкай літаратуры» А. Кучара, артыкул К. Шкілтэра «Дасягненні культурнай рэвалюцыі на Беларусі».

Самы багаты перыяд у гісторыі беларуска-латышскіх сувязей пачынаецца пасля 1940 года, калі Латвія стала савецкай рэспублікай. Шырокай плынню ўліваецца да нас паэзія Я. Купалы, а ў 1941 годзе ён прыязджае ў Рыгу на першы з'езд латышскіх савецкіх пісьменнікаў. «У прыгожую пару цвіцення працякала наша першая сустрэча, — сказаў Янка Купала. — Трэба толькі, каб гэта чыстае савецкае неба ніколі не зацягвалася хмарамі». Але чорныя хмары фашысцкай навалы азмрочылі наша неба на некалькі гадоў. І толькі пасля вайны культурныя кантакты пашыраюцца.

У 1950 годзе на падмостках Акадэмічнага мастацкага тэатра імя Я. Райніса была пастаўлена класічная камедыя Я. Купалы «Паўлінка», праз год — «Пяюць жаваранкі» К. Крапівы (гэтую п'есу паставіў і Ліепайскі дзяржаўны тэатр). Вельмі папулярнай у Латвіі стала п'еса К. Крапівы «Хто смяецца апошнім» — яна пакарыла літаральна ўсю рэспубліку.

А. БРЫЕДЭ. Ленін-летуценнік.

Двойчы яе ставіў Дзяржаўны акадэмічны тэатр драмы імя А. Упіта (1954, 1961 гг.), ставілі яшчэ тры тэатры Латвіі. Вядома ў нас творчасць А. Макаёнка — ставіліся «Лявоніха на арбіце» і «Выбачайце, калі ласка!», пастаўлены «Не верце цішыні» І. Шамякіна і «Амністыя» М. Матукоўскага.

А тэатры Мінска, Брэста, Віцебска паставілі п'есу Я. Райніса «Ветрык, вей!» Адзін з беларускіх тэатразнаўцаў адзначаў, што спектакль па п'есе латышскага класіка «ў нечым мае сваяцтва з «Несцеркам».

Развіццё літаратурных сувязей і іх інтэнсіўнасць абумоўліваецца асабістымі кантактамі пісьменнікаў. Умацаванню нашых узаемаадносін нямала садзейнічаў В. Пігулеўскі, які ў Латвіі публікаваў артыкулы пра беларускую літаратуру, а на Беларусі — пра латышскую, перакладаў творы беларускіх аўтараў на латышскую мову, а нашых — на беларускую. У 1956 годзе ў Мінску выходзіць складзены ім зборнік «Латышскія апавяданні». Цяпер яго дзейнасць працягвае Ю. Ванаг, які пераклаў творы Я. Коласа, Я. Брыля, І. Мележа, Я. Скрыгана, беларускія народныя казкі.

Знаёмства з краінай сяброў, кантакты з прадстаўнікамі яе культуры — удзячны матэрыял для творчасці. Беларусь займае віднае месца ў творчасці Э. Саленіека, які трыццаць год пражыў на зямлі Купалы. З дзяцінства палюбіў беларускі народ, яго мову і песні А. Веян — ён напісаў паэму пра паездку Я. Райніса ў Мінск («Пазалочанае лісце на гары высокай»), паэтычныя «Дрысвяцкія замалёўкі», вершы пра сумесную барацьбу латышскага і беларускага народаў, пра першую, пачутую ад бацькі, беларускую песню, якая запаліла ў сэрцы святы агонь сяброўскіх пачуццяў і натхніла на вершаваныя радкі. Сардэчныя, шчырыя вершы прысвяцілі сябрам-суседзям Я. Судрабкалн, М. Кемпе, А. Балодзіс, І. Стулпан.

У сваю чаргу, уражанні ад нашай радзімы ляглі ў аснову твораў многіх беларускіх пісьменнікаў. Пятрусь Броўка напісаў верш «Райнісавы сосны», дзе гаворыць пра іх роднасць з елкай Пушкіна, вішняй Шаўчэнкі, сасной Купалы. Райнісу прысвяцілі таксама вершы М. Танк, С. Шушкевіч, Я. Пушча, А. Вольскі. Вярнуўшыся з Латвіі, Ул. Караткевіч піша свае лірычныя «Казкі янтарнай краіны» — з сардэчнай цеплынёй і вялікай да нас любоўю. Некалькі вершаў прысвяціў Латвіі, краю свайго дзеда, Рыгор Барадулін.

Наш чытач добра ведае кнігі В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, К. Крапівы, П. Броўкі, М. Лынькова, М. Танка, І. Шамякіна, П. Панчанкі, І. Мележа, Я. Брыля, В. Быкава, А. Макаёнка, Я. Маўра, Т. Хадкевіча, Э. Агняцвет, Р. Барадуліна, анталогіі беларускай паэзіі і прозы. А на беларускай мове выдадзены творы Я. Райніса, А. Упіта, В. Лаціса, Я. Судрабкална, Г. Цырyліса, А. Імерманіса, З. Эргле, Ж. Грывы, Э. Вілкса, зборнікі латышскай прозы і паэзіі. На Беларусі прайшла дэкада латышскай літаратуры, а ў Латвіі — беларускай.

Традыцыі дружбы беларускага і латышскага народаў, іх культур і літаратур звернуты ў будучыню. І будучыня гэта — у сям'і савецкіх народаў — будзе прыгожай.

Домскі сабор у Рызе славуты на ўвесь свет...

●

Ўдосталь пра беды ўжо
гаварылі,
Трэба пра радасці
пагаварыць,—
Калі чалавек паддаецца гору,
Мутнее адразу ў яго на душы.
Тады у душы, як у сажалцы
дзікай,
Дно пачынае травой зарастаць.
Хто тады ў спекаць зможа
напіцца
З мутнай, травою зараслай
душы?
Там жа, у цёмных яе глыбінях
Хітра снуюць насякомыя
хіжыя.
Страх—да такой вось душы
прыбліжацца.
Як жа нап'ешся з яе, чалавек?
Радасці трэба прыспець,
як паводцы,
Змыць і муту, і зялёную слізь,
Каб можна было прыпадаць
губамі
Да вытканай небам і сонцам
вады.
Калі ж не прыспее паводка-
збавенне,
Выкапай хоць невялікі ручэй,
Толькі не трэба, не трэба,
не трэба
Змрочнай самоце душу
аддаваць.
Як бы там ні было,
а шторання
Сонца ўзыходзіць, спявае
зямля,
Як бы там ні было, а штоночы
Выблісне з цемры агеньчык
жыцця...
Таму і не веру, што немагчыма
Жолуд такі на зямлі адшукаць,
Што будзе расці і расці так
доўга,
Пакуль не вырасце ў радасць
саму.

Пераклад К. КАМЕЙШЫ.

Ояр ВАЦЫЕЦІС

●

Бачыў расстрэл я
У сне.
Я прачынаўся
І марудна, як дрэва,
Праз гэты жах прарастаў.

Да якіх толькі вятроў,
Зорак,
Аблокаў
Я не звяртаўся.

Звяртаўся так шчыра,
Як дзеці лічаць да ста,
Каб заснуць.

Мне ж гэта трэба было,
Каб прачнуцца.

І толькі па дарозе на працу,
Шэры вецер сцюдзёны,
Зоркі ліхтароў,
І зыркія аблокі кварталаў
Дапамаглі мне.

Не сон гэта быў.
Недзе ў свеце ноччу гэтай
Чалавека забілі
Так бясконца падобнага
на мяне,
Што ўбачыў я ўсё ўвачавідкі.

●

Ты сказала:
— Пусты гук.

Калі ты антэна,
гук усякі пусты:
пацалунак, выбух, крык—
акустыка толькі,
калі ты антэна.

Я ж пад сэрцам хаваю
мажор і мінор
рыжскіх каштанаў,
элегіі, фугі і джазы
крокаў,
пахавальныя маршы
і гімны маўчання.

Гэта вы,
каштаны
запісалі на мне
крокі
і маўчанне людское.

Здаецца, ў мяне
павінен быць лішак
магнітафоннай ленты.
Мне ж яе заўжды не хапае.

На светафор,
як на зялёнае вока прыёмніка,
я сам іду, каб гукам зрабіцца.

Пераклад А. ГРАЧАНІКАВА.

А. БРОК

АГЛЯДАЮЧЫ ЗАСЕКІ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

Каб даць уяўленне аб сучаснай латышскай літаратуры апошніх гадоў і аб тэндэнцыях яе развіцця, варта было б перш за ўсё назваць усе тыя творы, якія выйшлі за гэты час. Але гэта немагчыма, таму што адзін пералік заняў бы адведзеныя для артыкула старонкі. Таму ўпамянём толькі тых аўтараў і коратка разгледзім тыя кнігі, якія намецілі новыя рысы ў творчым партрэце сучаснай прозы і паэзіі.

Латышская проза ўжо з часоў братоў Каудзіт і Блаўмана заўсёды развівалася ў глыбока рэалістычным рэчышчы. Гэта строгая традыцыя знайшла ўсебаковае развіццё ў эпахальных раманах Андрэя Упіта, у хлёсткіх, жыццёва-праўдзівых апавяданнях і навелах Эрнеста Бірзніека-Упіта, у эпічных творах Віліса Лаціса; народнае жыццё, нацыянальны характар прадстаюць у іх ва ўсёй шматграннасці сваіх асаблівасцей і маляўнічасці мовы. Сучасная латышская проза працягвае развівацца ў гэтым жа напрамку, усё шырэй разгаліноўваючыся ў сэнсе жанравай і стылявой разнастайнасці. Надзвычай пашырылася тэматычнае кола прозы. Спынімся перш за ўсё на яе галоўным жанры — рамане.

Сучасны раман неаднаразова згараўся на гарачым кастры палемікі, але зноў і зноў, як Фенікс, адраджаўся з попелу і да гэтага часу з гонарам утрымлівае свае літаратурныя пазіцыі, у сваёй найглыбейшай сутнасці застаючыся верным рэалістычным традыцыям.

З поўнай падставай высоўваючы высокія патрабаванні да рамана як аднаго з вядучых жанраў літаратуры (не будзем забываць: пісаць раманы—занятак філасофскі) і ацэньваючы творы па тым, наколькі праўдзіва і глыбока яны раскрываюць сучасную рэчаіснасць, нельга не звярнуць увагі на тое, як пад уздзеяннем самога жыцця змяніўся жанр рамана. Падобна на чуллівую пульсуючую істоту, ён жыва адгукаецца на патрабаванні сваёй эпохі і таму ўсё яшчэ захоўвае дамінуючае становішча ў літаратурным працэсе і прыцягвае самую вялікую колькасць чытачоў. Дастаткова параўнаць хоць бы раманы Андрэя Упіта «Зямля зялёная» і «Прасвет у воблаках» з навейшымі творамі Зігмунда Скуіня—«Серабрыстыя воблакі», «Галізна», або, скажам, з раманамі Альберта Бела «Следчы» і «Клетка» (ад раманаў Упіта іх аддзяляе ў часе прыкладна два дзесяткі гадоў), каб адчуць велізарную розніцу (і не толькі ў сэнсе колькасці старонак!), якая сведчыць аб каласальным дыяпазоне магчымасцей рамана як жанру, яго жывой эластычнасці, адмаўленні ўсялякай кананізацыі. Агульным жа для гэтых розных раманаў (было б няправільна эпічна шырокаму раману супрацьпаставіць лаканічны асацыятыўна-псіхалагічны твор, як адзіна адпавядаючы патрабаванням сучаснасці) з'яўляецца тое, што яны няспынна развіваюцца. Працэс эвалюцыі рамана, што ўжо неаднаразова падкрэслівалася ў артыкулах, яшчэ не закончаны, ён толькі ўвайшоў у новую фазу развіцця.

Надзвычайная пластычнасць рамана, трывалая «зваротная сувязь» збліжае яго з жыццём, дае магчымасць ахапіць змены, якія адбываюцца, бо толькі той, хто сам расце, фарміруецца, здольны зразумець новае. Сучасны латышскі раман імкнецца ісці ў нагу з жыццём, растучая цікавасць чытачоў да новых твораў прозы ў гэтым сэнсе з'яўляецца сур'ёзным аргументам. У жанры рамана мы знаходзім творы, якія прысвячаюцца адлюстраванню рэвалюцыйнай барацьбы народа і яе выдатным правадырам, напрыклад, раманы біяграфічнага характару «Кожны нараджаецца са сваім шчасцем» і «Астравок у бурлівым акіяне» Яна Ніедрэ, дзе ў цэнтры—вобраз выдатнага марксіста, рэвалюцыянера і віднага дзяржаўнага дзеяча Пятра Стучкі. Рэльефны паказ крывавай барацьбы і складанага рэвалюцыйнага шляху чырвоных латышскіх стралкоў даў Альберт Янсан у сваім рамане «Адыходзячы на вайну», які трэба разглядаць як першую кнігу шырокага цыклу твораў. Пякучыя перажыванні дзён другой сусветнай вайны востра адчуваюцца ў рамане Велты Спарэ «Цюрлеанскія дзяўчаткі», напісаным у своеасаблівай лірычнай інтымнай апавядальнай манеры.

Выдатным дасягненнем латышскай прозы апошніх гадоў з'яўляецца раман Эгана Ліва «Чортаў Камель», у якім вырашаецца праблема грамадзянскай адказнасці ў дні драматычных паваротаў гісторыі, калі чалавеку ў поўнай меры даводзіцца даць адказ аб сэнсе свайго існавання. Адчайная барацьба галоўнага героя Каспара за жыццё блізнят, якое так цяжка захаваць у самыя гарачыя дні вайны, выклікае глыбокае спачуванне, прымушае захапляцца яго сілай, жыццяздольнасцю, высакароднасцю і самаадданасцю. Раман узбуджае ў чытача пратэст супраць бесчалавечнасці і бессэнсовасці развязанай фашыстамі вайны. Велізарнае ўсведамленне абавязку Каспарам, развітае пачуццё адказнасці сведчыць аб жывучасці гэтага моцнага характару, які выйшаў з народных глыбіняў, яго невычарпальным гуманізме.

Да паказу драматычных калізій ваенных і акупацыйных гадоў звярнуліся многія латышскія савецкія пісьменнікі. І менавіта творы гэтай тэматыкі з'яўляюцца лепшымі дасягненнямі апошніх гадоў. Тут перш за ўсё варта нагадаць навелу Эвалда Вілкса «У паўночны час» і аповесць Рэгіны Эзеры «Балада дзятлавага бору». Абодва творы нядаўна ўзнагароджаны літаратурнай прэміяй Эдуарда Вейдэнбаума. І—апавяданні Міервалда Бірзе, героі якіх прайшлі скрозь жахі фашысцкіх канцэнтрацыйных лагераў, аповесці Уладзіміра Кайяка «Сатана» і «Без вестак...», дзе псіхалагічна праўдзіва і глыбока раскрываецца маральная дэградацыя тыпаў, якія ў час вайны, зрабіўшыся прыслужнікамі фашыстаў, заплямілі свае рукі крывёю невінаватых людзей і тым самым адрэзалі сабе ўсе шляхі да вяртання да сваіх блізкіх, да свайго народа.

Аднак, якое б ні было вялікае значэнне паказу ў літаратуры народжаных вайной драматычных лёсаў, яно ўсё ж не займае ў нашай прозе галоўнага месца. У большасці твораў вырашаюцца сучасныя праблемы, канфлікты, якія нараджаюць чалавечыя ўзаемаадносіны ў паўсядзённай рабоце, у побыце, у сям'і. Асаблівая ўвага ўдзяляецца ўсебаковаму асвятленню складаных адносін індывіда і грамадства, што дапамагае раскрыць умовы фарміравання асобы. Адзін з мастацкіх твораў, у якім ярка праявіліся як моцныя, так і слабыя бакі сучаснай латышскай прозы (цікавыя знаходкі ў галіне сродкаў мастацкага выяўлення, але недастаткова вострае і глыбокае адлюстраванне сацыяльных праблем) —гэта раман Зігмунда Скуіня «Галізна». У ім праводзіцца думка, што ў жыцці, у саміх людзях іх узаемаадносінах павінна панаваць праўда, якой бы горкай яна часам ні была; хлусня садзейнічае адчужэнню і робіць існаванне трагічным. Цэнтральны герой рамана Каспар Крумінь прыходзіць да аголенай праўды праз складаныя, цяжкія перажыванні. Твор напісаны ў характэрнай для З. Скуіня сюжэтна раскаванай, займальнай манеры з дынамічнымі, усыпанымі сентэнцыямі і парадоксамі дыялогамі. Аднак раман прагучаў бы намнога мацней, калі б у паказе ўзаемаадносін персанажаў даваўся больш глыбокі аналіз сацыяльных умоў. У гэтым і праявіліся слабыя бакі рамана З. Скуіня.

Адна з істотных рысаў сучаснай латышскай прозы—гэта цяга да поўнага лаканізму, да максімальнай насычанасці апавядання. Разам з тым, значная частка прозы стала менш аб'ёмнай, і гэта, думаецца, больш адпавядае патрабаванням сучаснага чытача, бо ў нашы дні чалавечая свядомасць і так ужо гранічна перагружана інтэнсіўным патокам інфармацыі. Цікавымі пошукамі ў гэтым сэнсе можна прызнаць аповесць «Балада дзятлавага бору» і раман-мазаіку «Бязмесячная ноч» Рэгіны Эзеры, раманы Альберта Бела «Следчы» і

Уся Латвія прымае ўдзел ў святах песні...

ЛЮБЛЮ ТВАЕ ВОЧЫ

Імант ЗІЕДОНІС

Люблю я вочы твае,
Калі ў іх дзень устае
І дзяцел дзяўбе бясконца,
Як шышку яловую, сонца.
Іх позірк душу дастае
Праз сінявaтую дымку.
Люблю я вочы твае,
Дзе з цемрай святло
ў паядынку.

Люблю я вочы твае,
Калі яны, нібы змеі,
Холадна джаляць мяне...
Я іх не любіць не ўмею.
Люблю іх, калі яны
Мяне агнём кранаюць—
Жыццё маё навылёт,
Як лазеры, працінаюць.
Тады я, душачы крык,
Што рвецца з грудзей
балючых,
Пакутую, як шашлык
На шампурах пякучых.
Люблю я вочы твае,
Калі ў іх дзень устае
І дзяцел дзяўбе бясконца,
Як шышку яловую, сонца.
Сыплюцца ў гэты міг
Золатам зерні-прамені
І я падстаўляю да іх
Няўтольных жаданняў жмені.

Пераклад П. МАКАЛЯ.

«Клетка», аповесць Міервалда Бірзе «Пясочны гадзіннік» з сур'ёзным філасофскім ухілам, зборнік апавяданняў Айвара Калве «Чырвонае поле канюшыны», кнігу апавяданняў Андрыса Якубана «Мая белая гітара» і інш.

Неаспрэчны той факт, што намнога багацейшая стала каляровая палітра нашых празаікаў. Цяпер побач з лірычна-інтымным, рамантычна-прыўзнятым расказам, як, напрыклад, у раманах Ілзе Індране «Хісткія масткі», «Каска з каштанамі», «Той, хто нясе ваду», знаходзім сурова дакументальны — напрыклад, у большай частцы апавяданняў Міервалда Бірзе, іранічна-парадаксальны, аголены расказ, што характэрны для прозы Альберта Бела, Зігмунда Скуіня. Варта было б вылучыць «Казкі аб кветках» Анны Саксе, якія намячаюць новыя лініі ў творчасці народнай пісьменніцы. Тут лепшыя традыцыі латышскага фальклору, асаблівая чуласць, дабрата да чалавека спалучаюцца з тонкім псіхалагічным аналізам і філасофскім асэнсаваннем характараў. Пільная ўвага да ўнутранага жыцця чалавека, да складанага працэсу ўдасканалення асобы таксама прымушае больш думаць аб мастацкіх сродках выяўлення.

У цэлым аб сучаснай латышскай прозе можна сказаць, што яна імкнецца да ўсё больш яркага адлюстравання з'яў рэчаіснасці і чалавечых характараў, каб раскрыць праўду жыцця ва ўсёй яе разнастайнасці і складанасці.

Сучасная латышская паэзія за апошнія гады надзвычай разраслася ўшыркі. Штогод выходзяць дзесяткі паэтычных зборнікаў, і нашаму эрудзіраванаму, вернаму паэзіі крытыку Вітолду Валейнісу адной «цапкай», як у часы Андрэя Упіта, з усімі аўтарамі ўжо справіцца цяжка... А гербіцыды, якія раяць хімікі, на жаль, не падыходзяць, таму што творы і пачынаючых, і эпігонаў у сучасны момант дасягнулі вельмі прыстойнай адшліфоўкі формы, больш-менш паспяхова імітуюць самыя розныя паэтычныя стылі і знешне нікольні це падобныя на пустазелле... Было б недарэчы абмяркоўваць тут «праблему эпігонаў». Набалелыя пытанні паэзіі і прозы напярэдадні шостага з'езду пісьменнікаў Латвіі шырока абмяркоўваліся на старонках газеты «Літаратура ун максла». Выказваліся многія і розныя ацэнкі: адны больш аптымістычныя, другія — больш змрочныя, але агульны вывад усё ж прыемны — і проза, і паэзія працягваюць развівацца. Само сабой зразумела, што працэс стварэння літаратуры рэдка бывае раўнамерным і яшчэ радзей характарызуецца крута ўзыходзячай крывой. Што плённыя гады часта змяняліся малаплённымі, паказвае і ўся гісторыя латышскай літаратуры. Лепш за ўсё аб гэтым сведчыць колькасць мастацкіх твораў адпаведных гадоў і іх значнасць.

Дасягненні паэзіі ў сучасны момант ужо ніхто не адмаўляе. Аднак, у ацэнцы канкрэтных твораў думкі даволі часта разыходзяцца. І нашу крытыку заслужана папракаюць у недахопу больш шырокіх, глыбока аналітычных даследаванняў творчасці асобных паэтаў і празаікаў, якія ліквідавалі б павярхоўныя, заснаваныя на дапушчэннях і вузка суб'ектыўных меркаваннях ацэнкі мастацкіх твораў.

Ужо амаль два дзесяткі гадоў ў цэнтры ўвагі чытачоў паэзія Ояра Вацыецiса — заўсёды палымяна грамадзянская, мастацкі яркая, авеяная непаўторным дыханнем эпохі. На жаль, не знайшла належнага асвятлення ў літаратурнай крытыцы і своеасаблівая асоба Ояра Вацыецiса. А ўплыў яго творчасці на сучасную паэзію, на ўсю нашу літаратуру быў велізарны. Асабліва гэта можна сказаць аб пакаленні паэтаў, якія ўвайшлі ў літаратуру пасля яго. Зборнік вершаў Ояра Вацыецiса «Дыханне» ўдастоены нашай рэспубліканскай Дзяржаўнай прэміі. Лепшая частка яго паэзіі і асабліва паэмы «Эйнштэйніяна», «Маналог таракана», «Партыйная прыналежнасць», «Пацёмкінская вёска» і іншыя — выдатная з'ява не толькі ў латышскай паэзіі. Няўтольная прага новага, пранікненне ў самую глыбіню чалавечай душы настолькі характэрныя для апошніх зборнікаў Ояра Вацыецiса «Час зязюль» і «За сотай смагай», што інтанацыі яго голасу — часам мякка лірычныя, часам мужна суровыя — немагчыма зблытаць з іншымі.

У хоры сучаснай латышскай паэзіі, несумненна, гучаць самыя розныя галасы. І кожны з іх мае месца і значэнне. Нічыя паэтычная асоба не фарміруецца на пустым месцы. І ўсе пакаленні, якія працуюць сёння на ніве літаратуры, адчуваюць на сабе магутную сілу латышскай рэвалюцыйнай рэалістычнай літаратуры, традыцый грамадзянскай творчасці Райніса і Упіта. І можна смела сказаць, што і надалей гэтыя традыцыі будуць плённа ўплываць на нашу паэзію, вызначаць шляхі нашай літаратуры.

Як немагчыма ўявіць сабе нашу пасляваенную паэзію без творчага ўкладу Аляксандра Чака, Арвіда Грыгуліса, Мірдзы Кемпе, Юлія Ванага, Яна Грота, Валдзіса Лукса, Андрэя Балодзіса, Мейнхарда Рудзіта, Фрыцыса Рокпелніса і іншых літаратараў старэйшага пакалення, так немагчыма абысціся і без імёнаў Ояра Вацыецiса, Візмы Белшэвіцы, Арвіда Скалбе, Бруна Сауліта, Андрыса Веяна, Іманта Зіедоніса, Яніса Петэрса, Іманта Аузіня, Марыса Чаклайса, Вітаўта Людэна, Арыі Элксне, Лаймы Лівены і многіх іншых паэтаў старэйшага і малодшага пакалення, калі гаворка ідзе аб развіцці сучаснай паэзіі другой паловы пяцідзесятых і шасцідзесятых гадоў. Аб кожным з памянёных паэтаў варта было б сказаць асобна, даследуючы тэматычныя і мастацкія асаблівасці творчасці, своеасаблівасць паэтычнага почырку і асобы кожнага з іх, але, на жаль, тут немагчыма нават пералічыць толькі зборнікі, якія выйшлі за апошнія гады, ды такое «бухгалтарскае» пералічэнне нічога не дало б. Сучасную латышскую паэзію, мне здаецца, лепш за ўсё характырызуюць такія зборнікі, як названыя ўжо кнігі Ояра Вацыецiса, «Матацыкл», «Уваходжу ў сябе» Іманта Зіедоніса, «Колцы гадоў» Візмы Белшэвіцы, «Пешаход і вечнасць» Марыса Чаклайса, «Сумны аптымізм» і «Гук» Іманта Аўзіня, «Вечная надзея» Бруна Сауліта, «Арэлі» Лаймы Лівены, «Жорны», «Вершы» Яніса Петэрса, «Святло вяршынь» Арыі Элксне, «Рэха» Лайманіса Вацземніека, «Вершы» Арвіда Скалбе і іншыя.

Ёсць некалькі агульных прыкмет, якія цеснымі вузамі злучаюць лепшую частку нашай паэзіі з эпохай, прымушаюць больш непасрэдна адчуць пульс часу. Перш за ўсё гэта, канечне, грамадзянская актыўнасць, дух нястомнага пераўтварэння і ўдасканалення жыцця, тонкае пачуццё ўсяго новага, якое жывяць карэнні, што ідуць глыбока ў рэвалюцыйнае мінулае народа. І для сучаснай паэзіі, і для прозы характэрна пільная ўвага да ўнутранага жыцця чалавека, складаных працэсаў станаўлення асобы.

Зразумела, не ўсе паэты і не ўсе празаікі працуюць аднолькава паспяхова. Агульныя вынікі ў цэлым усё ж радасныя. Адзінае, чаго можна было б пажадаць — гэта яшчэ больш глыбокага ў філасофскім і сацыяльным сэнсе канфлікту і наогул — выбару і вырашэння больш актуальных сучасных праблем. І ў заключэнне: напісаныя за апошнія гады мастацкія творы сведчаць аб тым, што латышскае мастацкае слова накапіла дастатковую творчую патэнцыю і дасягнула той ступені ідэйна-мастацкай сталасці, якая дазваляе спадзявацца ў будучым на яшчэ больш яркія дасягненні ва ўсіх галінах літаратуры.

«...І РАДАСЦЬ У СЭРЦЫ ПЯЕ ЛАТЫША»

Ян СУДРАБКАЛН

Народны паэт Латвіі Ян Судрабкалн (справа) і Рыгор Барадулін у Мінску. 1969 год.

РАДЗІМА

Іду па Радзіме ад дзюнаў Заходніх
Да ўсходніх азёраў, да нетраў паўночных,
І ўсюды радню і сяброў сустракаю,
І радасць у сэрцы пяе латыша.

А шлях мой і пылам, і водарам пахне,
Які льюць вятроўнік і ліпа з даліны,
І пот я змываю празрыстай вадою,
Якую мне дораць рака і ручай.

Галодны я—сцелюць абрус беласнежны
І ставяць гасцінна частункі жанчыны,
Калі ж адзінокі—з адчыненай форткі
Мне кажуць: «Без страха заходзь у наш дом».

Або заспяваю, хоць голас мой слабы,
Мне стануць уторыць людзей сотні тысяч.
Ля возера Энгур я Буртніек чую,
А ў Слітэрскім лесе пагоркі гудзяць.

О мілы мой край, мы з табой так зрасліся,
Як тая галінка зрастаецца з дрэвам,
О родны мой краю! Па попеле даўнім,
Па друзе руін наш народ ходзіць летам
Да мілых магіл, каб ахвярам фашызма,
Схілўшыся ў скрусе, пашану аддаць.

Але ланцугі збілі з нас назаўсёды,
І нам, латышам, сілу далі Саветы—
Былі мы нікчэмнаю жменькай пясчанай,
А сталі, як камень, як тая скала;
Былі мы рабамі ў паноў-крывасмокаў,
Цяпер жа, з'яднаныя радаснай працай,
Пад сонцам братэрства, ў сям'і
шматмільённай,
Дзяржаваю сталі мы, жменька пяску.

Мы дружна жывём і расцём; рупнай працай
Упрыгожваем край свой, мацуем, і самі,
Як гаспадары, на зямлі нашых продкаў
Здзяйсняем усё, што рашылі зрабіць.

І ўсё, што народ наш будуе, стварае,
Табе, наша бацькаўшчына дарагая!

Стаміўся ісці я праз годы і долы—
Такая вялікая наша айчына.
Іду ад садоў я паўднёвых духмяных
Да поўначы снежнай амаль цэлы год.

І ўсюды мяне падбадзёрвае ветлівасць,
І ўсюды Закон, справядлівасць квітнее,
І ўсюды знаць хочуць, і ўсюды пытаюць,
Як песні пяюць, як жывуць латышы.

Я дайну спяваю ў памірскай цясніне,
І мне адгукаецца горная песня,
І я пастуха абдымаю і разам
Мы слухаем, як звон свабоды грыміць:

«У шчасці і ў горы, ў баях пераможных
Мы будзем жыць разам і к сонцу імкнуцца,
І дом наш аздобім к вялікаму святу
З'яднання ўсіх сэрцаў у сэрца адно».

О сонца Крамля! Стала дальняе блізкім
З табой сваё шчасце знайшоў люд латышскі.

ЯСЕНЬ У АКНЕ

За акном я ранкам ясным
Бачу ясень галінасты,
Госць жаданы, у акне
Ён звініць на ветры мне.
Як пад старасць улюбёны,
З кроны сыпле май зялёны,
Ці, спярэшчаны пад восень,
Аб вясне сумуе й просіць
Прылятаць улетку пчолкаў,
Не спытаўшы, колькі золкаў,
Колькі стрэць мне завірух...
Добры дзень, мой ясень-друг!

Ён пытаецца парою:
— Засланяю мо' акно я?
— Не! Усё бачу, як з пагорка:
Сэрцы юныя і зоркі.
Ты—не крат стальных запор,
Павуціння ты—узор.
І, прываблены мігценнем,
Танцам мноства рысаў-ценяў,
Бачу ў лісцях залатое
Сонца і жыццё зямное.
Хай з-за іх заззяе ранак—
Я сябрам у вочы гляну,
У люстра, дзе адлюстравана
Ўсё, што глыбака схавана.
То не проста так лісцё,
Гэта радасці жыццё.

Пераклаў К. ПАЎТАРЖЫЦКІ.

З. ЭЙДУС

У ДРУЖНАЙ СЯМ'І

ЛАТЫШСКАЯ пісьменніца Эліна Залітэ, якая падарожнічала ў трыццатыя гады па Міжземным моры, у сваіх нарысах з горыччу адзначае, што амаль ніхто не чуў нават назву такой краіны—Латвія. Толькі адзін француз сказаў: «Як жа, як жа, ведаю—у вас ёсць такія маленькія селядцы». Яму запомніліся рыжскія кількі.

Мне давялося некалькі гадоў таму назад падарожнічаць амаль па тым самым маршруце. На борце нашага судна было шмат іншаземцаў, і ўсе яны чулі слова «Латвія». Магу гэта сцвярджаць з упэўненасцю — бо назву цеплахода памятае кожны пасажыр.

Можна, вядома, падарожнічаць на «Латвіі» і не ведаць нічога істотнага аб краі, імем якога названа судна. Але вось пасажыры сыходзяць у Александрыі, і ля трапа іх чакае аўтапоезд з той жа назвай. Па галоўнай вуліцы прагульваецца моладзь, і ў многіх у руках — транзістарныя радыёапараты з маркай «Рыга». Нават не заглядваючы ў даведнікі, мільёны людзей ведаюць нашу рэспубліку па яе вырабах.

Савецкая Латвія займае ўсяго некалькі тысячных тэрыторыі СССР, і тут пражывае толькі адзін працэнт насельніцтва нашай краіны. Але ў многіх галінах прамысловасці ўдзельная вага рэспублікі значна вышэйшая. У нас выпускаецца кожны пяты ў СССР трамвайны вагон, кожная дзесятая электралямпачка, кожны шосты халадзільнік, кожны чацвёрты радыёапарат, кожная дзесятая пральная машына, кожны трэці мапед, кожны другі тэлефонны апарат. У параўнанні з даваенным часам, аб'ём прамысловай прадукцыі ўзрос прыкладна ў трыццаць разоў.

Мова лічбаў дакладная, факты, паказаныя ў лічбах, неабвержныя. Іх не могуць адмаўляць нават і нашы праціўнікі.

Кожнаму ясна, што такая невялікая рэспубліка, як Латвія, у нетрах якой не залягаюць ні нафта, ні руда і якая не мае дастатковых эканамічных рэсурсаў, не магла б ізалявана развіваць сваю эканоміку. У свой час буржуазная Латвія, якая адгарадзілася з мэтай стварэння так званага «санітарнага кардона» равамі і калючым дротам ад Савецкай краіны, тым самым перарэзала артэрыі, што сілкавалі жыватворным сокам яе народную гаспадарку. Гісторыя тых гадоў з'яўляецца павучальным прыкладам таго, як заходнія манаполіі аблытваюць па руках і па нагах трапіўшую ў іх лапы ахвяру. Шведскі трэст, напрыклад, ставіць умовай пазыкі і закупкі латышскай асіны закрыццё мясцовых запалкавых фабрык; дагавор аб будаўніцтве замежнымі фірмамі Кегумскай электрастанцыі на Даўгаве абумоўліваецца кабальнымі працэнтамі, якія латышскі народ выплачваў бы і па сённяшні дзень; амерыканцы па высокай цане прадаюць латышам заляжалыя, амаль гнілыя тавары, што засталіся пасля першай сусветнай вайны на армейскіх складах... Ды ці можна пералічыць усе афёры, апісаннямі якіх багатая прэса тых гадоў? Для прыкладу некалькі радкоў з буржуазнай газеты «Яўнскас Зінес» («Апошнія паведамленні»): «Зусім недарэчна прасцячкі папаліся на куплі вагонаў і паравозаў ад банды жулікаў, якая ў Амерыцы прыкрываецца шыльдай «Інтэрнацыянальная карпарацыя». За гэтыя паравозы, вагоны і рэйкі, якія ніхто не бачыў, мы як бы кінулі ў агонь 420 тысяч долараў».

Само сабой зразумела, што і «прасцячкі», якія заключалі дагавор, грунтоўна пагрэлі рукі на гэтай здзелцы. Гэта—адна з найбольш характэрных рысаў правіцеляў буржуазнай Латвіі: прадаючы оптам і ў розніцу інтарэсы народа, яны самі ніколі не прайгравалі.

Кегумскую электрастанцыю, пабудаваную шведскай фірмай і ўзарваную акупантамі, пасля вайны аднаўлялі ленінградцы. Мемарыяльная дошка на сцяне машыннай залы расказвае аб жыватворнай дружбе савецкіх народаў. Яшчэ не аправіўшыся ад страт, нанесеных бамбардзіроўкамі, абстрэламі і блакадай, рабочыя «Электрасілы» звыш плана пабудавалі турбагенератары для Кегума.

На Даўгаве цяпер дзве электрастанцыі, і ў гэтай пяцігодцы будуецца трэцяя, Рыжская ГЭС. А ў перспектыўным плане выкарыстання гідраэнергіі ракі—яшчэ некалькі плацін, у тым ліку і на тэрыторыі Беларусі. Але ўжо і ў нашы дні, калі гэтых электрастанцый яшчэ няма, Даўгава, якая працякае па тэрыторыі трох савецкіх рэспублік, поўнасцю апраўдвае сваю назву ракі Дружбы. Правады высакавольтавых ліній звязваюць увесь Паўночны захад нашай краіны—ад Карэліі да Палесся—у адзіную энергетычную сістэму. Эканамісты могуць падлічыць выгаду, якую дае аператыўнае манеўраванне рэсурсамі. Але і ў мільёнах рублёў не выказаць усё значэнне такіх сувязей, таму што сутнасць не толькі ў эканоміцы. Мы часта ўжываем выраз — «нябачныя ніці дружбы», але калі гутарка ідзе аб народнай гаспадарцы, гэтыя ніці вельмі адчувальныя. Газаправод, які злучае Украіну, Беларусь і Латвію, поезд «Чайка», што адпраўляецца ад Талінскага перона раніцай і прыбывае ў сталіцу Беларусі вечарам, электронна-лічыльныя машыны «Мінск», якія памагаюць стварэнню ў Латвіі аўтаматызаванай сістэмы кіравання ўсёй прамысловасцю—хіба можна пералічыць усё мноства гаспадарчых сувязей, што аб'ядноўваюць у цэлае савецкую краіну? У прыбалтыйскіх рэспубліках, за плячыма якіх чвэрць стагоддзя панавання буржуазіі, асабліва адчувальнае прынцыповае адрозненне імпартна-экспартных здзелак, звычайных у капіталістычным свеце, ад заснаванага на брацкай узаемадапамозе гаспадарчага супрацоўніцтва. У тыя даўнія гады з кожным ударам ткацкага станка цяклі і цяклі ў сейфы замежных акцыянераў ператвораныя ў долары кроў і пот рыжскіх тэкстыльшчыкаў і егіпецкіх фелахаў. А сёння плёнам эканамічнага супрацоўніцтва брацкіх рэспублік карыстаюцца ўсе працоўныя Краіны Саветаў.

Пасляваенны імклівы рост народнай гаспадаркі Савецкай Латвіі пераканаўча паказаў, якім магутным стымулятарам з'яўляецца цеснае супрацоўніцтва братніх рэспублік. Яно дае магчымасць кожнай з іх пераважна развіваць найбольш выгадную ў мясцовых умовах вытворчасць. Для Латвіі з яе традыцыямі высокакваліфікаванай працы гэта тыя галіны, дзе асабліва неабходна майстэрства. Таму і ў бягучай пяцігодцы адпушчаны вялікія сродкі на заканчэнне будаўніцтва радыёзавода імя А. С. Папова, што дасць магчымасць амаль у два разы павялічыць вытворчасць радыёапаратаў і радыёл. У Елгаве будуецца завод мікрааўтобусаў, які будзе выпускаць у год 12 тысяч аўтамашын. Латвійскія вучоныя стварылі шэраг каштоўных медыцынскіх прэпаратаў, сярод іх і проціракавыя, якія ахвотна купляюць японскія, шведскія і іншыя замежныя фірмы. Каб гэтых прэпаратаў было ў дастатку, цяпер працягваецца будаўніцтва прадпрыемстваў. Гэта галіна мае ўжо сваю ўласную «сталіцу» — пасёлак Олайне, ён вырас за дваццаць кіламетраў ад Рыгі. Па сутнасці, Олайне новы горад, галоўная вуліца якога, забудаваная шматпавярховымі дамамі, названа імем вялікага хіміка Мендзялеева. А ў цэлым у бягучай пяцігодцы прамысловая вытворчасць у рэспубліцы павялічыцца больш чым на 40 працэнтаў, прычым у асноўным за кошт росту прадукцыйнасці працы. Вырашыць гэту задачу магчыма толькі дзякуючы таму, што ўсе братнія рэспублікі пастаўляюць Латвіі новыя, больш дасканалыя станкі, паточныя лініі, аўтамашыны. Адна з іх—магутны беларускі самазвал—падхапіў мяне ў час адной з камандзіровак. На борце было напісана—«Перагон Жодзіна—Рыга». І ўспомніўся мне помнік у саўгасе «Нікрацэ», на якім выбіта: «Герой Савецкага Саюза Пётр Купрыянаў».

Ён жа таксама быў родам з Жодзіна, гэты хлопец, які загінуў у баях за вызваленне Латвіі.

Яніс ПЕТЭРС

Тады,
Калі я жыў яшчэ ў мінулым,
Хоць гэта і было не так даўно,
Мая цудоўная неандэрталка
Мне падарыла любага сынка.
Ён быў цяжэйшы за бананаў
гронку,
А ростам, як малы
неандэрталец—
Ад самай пяткі
І да паўгалёнкі,
Ці пядзей некалькі,
Так пра яго сказалі б
Праз нейкія мільёны год.
І вырас ён
Для новых пакаленняў,
На рэдкасць прыгажун-
неандэрталец,
Таму што і яму жыццё давалі
Прыгожыя, любімыя бацькі.

Цяпер,
Калі ў нябыт сышлі эпохі,
Не верыцца,
Што быў я дзікуном.
Цяпер,
Калі аблічча пасвятлела,—
Мой сын прыгожы,
Як і яго бацькі.
Я сына ўзважыў—
Помню ўсё да грамаў.
Я сына змерыў—
Помню рост яго.
...Дваццаты век
Паслаў маёй любімай
Асфальт.
І за каляскаю ідзе яна.
А у калясцы той—
Бананавы адростак,
Мой хлопчык з пальчык,
Мой прыгожы сын.

ПАКУТЫ МАІХ ПРАШЧУРАЎ...

За возерам сустрэў я свежы
золак.
Этнаграфічны выплываў музей.

Яўген КАРШУКОЎ

РЫЖСКІЯ

ГАРАДЫ, як і людзі, жывуць сваім уласным жыццём. У адных яно кароткае, пакуль якіх-небудзь некалькі стагоддзяў, у другіх за плячыма ўжо тысячагоддзі... Але як бы ні ганарыўся горад сваёй старажытнай і новай гісторыяй, гэтая гісторыя ўсяго толькі адлюстраванне жыцця народа, які ўзвёў горад, будаваў і будуе яго. Урэшце незвычайная архітэктура старадаўніх будынкаў сведчыць пра густ колішніх майстроў, іх умельства, культуру, а трывалыя крапасныя вежы са змрочнымі байніцамі расказваюць нам аб трывожным часе...

Аб гэтым я думаў, калі нядаўна гасціў у адным з цікавейшых гарадоў нашай краіны — сталіцы Савецкай Латвіі Рызе. У першыя ж дні даволі павандраваўшы па шырокіх праспектах, паблукаўшы па вузкіх вулачках старога горада, удосталь налюбаваўшыся яго архітэктурнымі ансамблямі, я з хваляваннем падыходзіў да Домскага сабора... Хваляваў не толькі велічны выгляд аднаго з цудоўнейшых гістарычных помнікаў Рыгі: наперадзе ў мяне былі шчаслівыя мінуты сустрэчы з арганнай музыкай... З музыкай, якая ўжо другое стагоддзе гучыць пад гэтым замкавым скляпеннем.

...Канцэртная зала ў саборы — паўнюткая, усе рады занятыя. Гулка аддаюцца асцярожныя крокі, чуваць нават шамаценне вопраткі тых, хто спазніўся і з вінаватай паспешлівасцю прабіраецца паміж крэслаў. Цішыня. Людзі моўчкі, засяроджана замёрлі ў чаканні: нібыта зараз здарыцца нейкае таінства, да якога кожны сябе падрыхтаваў. І сапраўды, гэта адбываецца... Але зусім непрыкметна, нават звычайна — меладычныя, мяккія гукі з нейкай чароўнай плаўнасцю зрываюцца з-пад купала і, нібы журботнае асенняе лісце, павольна апускаюцца ўніз... Гучыць Чайкоўскі, Рахманінаў, Медынь... І вось ужо не разумееш, дзе ты і што з табой. Усё знікла, акрамя ўрачыстай, узнёслай музыкі. Усё растварылася ў ёй... І раптам з нейкім трывожна-радасным пачуццём робіш адкрыццё: цябе ўжо нібы і няма ў гэтай зале, толькі стагоддзі ўладараць тут... І перад вачыма паўстаюць карціны мінулага Латвіі: закаваныя ў бронь рыцары і маленні манахаў, крывавыя мячы нямецкіх заваёўнікаў і непакорныя свабодалюбныя жыхары Прыбалтыкі...

А арган пяе ўжо пра новы час: чуюцца магутныя грымоты, бура рэвалюцыі... Гэта — голас рыжскага пралетарыята, гэта — мужныя чырвоныя латышскія стралкі бароняць Савецкую ўладу. І раптам зноў лашчаць слых спакойныя, радасныя і ўрачыстыя гукі. Сэрца перапоўнена гэтай радасцю. Здаецца, нібы яркае сонца затапіла ўсё навокал, рассыпалася залацістымі іскрынкамі над чарапічнымі дахамі дамоў у блакітных водах вясновай Даўгавы...

Потым, калі я, узрушаны, дзяліўся сваімі ўражаннямі ад канцэрта ў рэдакцыі газеты «Літаратура ун максла», мне не без гонару казалі:

— Латышы любяць музыку... Пабывалі б вы яшчэ на рэспубліканскім свяце песні! Раз у пяць гадоў у нас у Рызе збіраюцца лепшыя раённыя харавыя калектывы і тады ў парку культуры і адпачынку гучыць пятнаццаць тысяч галасоў... Уяўляеце, што гэта такое? Зводны хор пачынае свята песняй кампазітара Барысона, своеасаблівым гімнам спевакоў:

Дзень вялікі настаў для песні,
Уся зямля вакол пяе:
Мора гукаў — думка адзіная,
Як адзіны ўвесь мой народ...

Мой субяседнік натхнёна вымаўляе гэтыя словы і, задаволены эфектам, ціхенька смяецца.

— Пабывалі б вы на гэтым свяце...

І, можна лічыць, я атрымаў у той дзень ад журналіста Эльмара Янавіча Рыекстыня ветлівае запрашэнне прыехаць у Рыгу ў наступным годзе, калі латышы будуць адзначаць стагоддзе Свята песні.

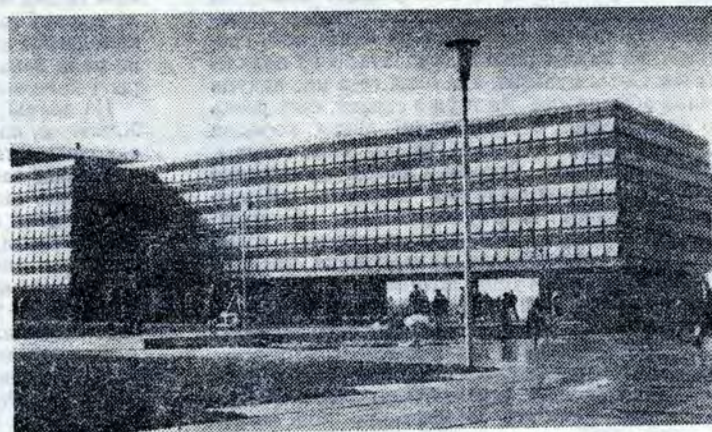
Нават прыблізнае знаёмства з багатай песеннай спадчынай нашых прыбалтыйскіх сяброў захапляе. Так як і іх спрадвечная любоў да творчасці, мастацтва наогул. Даводзілася назіраць у Рызе, як вечарамі ля тэатральных пад'ездаў выстройваюцца калгасныя аўтобусы — людзі прыехалі пазнаёміцца з новай работай тэатра... Расказвалі, напрыклад, што ў мінулым годзе, у Дні паэзіі ў калгасе «Лачплесіс» быў адкрыты музей аўтара эпаса «Лачплесіс» Андрэя Пумпура. На адкрыццё з'ехалася, нягледзячы на занятасць, некалькі тысяч чалавек з розных куткоў Латвіі...

Яшчэ званы царквы Усмской
драмалі,
Маўчалі ў перадранішняй
смузе.
Праменні ледзь падсвечвалі
аблокі,
Не спалася арэхам.
Не заснуць!
Мне захацелася, нібы малому,
Пакуты маіх прашчураў
адчуць,—
І уявіў я рабства крыжаносцаў,
Ад іх цярпелі здзек мы,
як рабы.
Ды ажываў я непакорным
лівам,*
Такім, як гай,
Дзе высяцца дубы.
Зямлю цалую тую,
Што тапталі,
Як Ліелвардыс, у вякі пайду,
Мядзведзіцы пацісну ў лесе
лапу,
Той,
Што Лачплесіса карміла
Інстынктыўна.
І ў гэтым шчасце я сваё
знайду.

Пераклад Ю. СВІРКІ.

* Старажытнае латышскае племя.

Сталіца Латвіі—горад новабудоўляў...

Музей латышскіх чырвоных стралкоў.

Фрагмент адной са скульптур Саласпілскага мемарыяла.

Сённяшняя Рыга беражліва захоўвае і сівую даўніну...

РЫГА СЁННЯ

Фота Г. ЯНАЙЦІСА.

ЎРАЖАННІ

У горадзе Валміера мне пашчаслівілася прысутнічаць на канцэрце мастацкай самадзейнасці самых юных — навучэнцаў мясцовага прафтэхвучылішча, і самых старэйшых гараджан — пенсіянераў... Будучыя рабочыя і тыя, хто ўжо спаўна аддаў даніну стваральнай працы, з радасным, прыўзнятым настроем ішлі на сцэну і з натхненнем спявалі латышскія і рускія песні. І я бачыў, якім шчасцем свецяцца іх твары, як гэтая іх радасць перадаецца прысутным, і прыгадваліся поўныя філасофскага сэнсу словы Яна Райніса: «Быць шчаслівым — гэта не толькі асабістая радасць, але і грамадскі абавязак. Трэба, каб радасць была творцам». Думалася: ці ж не гэтай менавіта жыватворнай радасцю мы перш-наперш і патрэбны зямлі?

У тыя некалькі дзён, што гасціў у Рызе, было нямала сустрэч—і з дзеячамі мастацтва і літаратуры, і з адказнымі савецкімі работнікамі, і з радавымі працаўнікамі. Шкада толькі, што сустрэчы гэтыя былі звычайна непрацяглыя... І ўсё ж, перабіраючы ў памяці знаёмыя ўжо прозвішчы, з пачуццём цеплыні і глыбокай павагі ўспамінаю Яна Янавіча Бродэліса, сапраўднага педагога і цудоўнага расказчыка, які так многа зрабіў па выхаванні латышскай моладзі, успамінаюцца бадзёрыя юнацкія песні кампазітара Арвіда Жылінскага і яго словы аб тым, што ў сваёй творчасці ён неаднаразова звяртаўся да тэмы дружбы латышскага і беларускага народаў, што гэтая тэма хвалюе яго і сёння... Асабліва блізкімі і карыснымі былі гутаркі з пісьменнікамі Гунарам Цырулісам, Юліем Ванагам, Эдуардам Саленіекам і іншымі. Гаварылі аб новых імёнах у латышскай літаратуры, аб літаратурных сувязях, аб той адзінай справе, якая заўсёды хвалюе пісьменніка, — аб жаданні хутчэй увасобіць у кнігу творчую задуму... Але Эдуард Саленіек зацікавіў мяне не толькі сваімі кнігамі.

— Пастарайцеся з ім абавязкова ўбачыцца, — настойліва параілі мне латышскія калегі. — Вось яго тэлефонны нумар, звaніце, дамаўляйцеся... Вам, беларусу, Эдуард Янавіч будзе вельмі рады.

Прызнацца, гэтая размова мяне адразу заінтрыгавала: што за чалавек гэты Саленіек? Якім жа было маё здзіўленне, калі, пераступіўшы парог яго кватэры, я пачуў прывітанне на чыстай беларускай мове:

— Дзень добры!

Ці не зямляк са мной гаворыць?!

— Зямляк, зямляк...

Ён стаяў перада мной — невысокі, плячысты, крыху сутулаваты — і зычліва ўсміхаўся. І гэтай добразычлівасцю, амаль дзіцячым жаданнем здзівіць мяне яшчэ больш свяціўся ўвесь ягоны шыраскулы твар.

— Я і нарадзіўся ў вашым краі, і ў гімназіі яшчэ да рэвалюцыі ў Віцебску вучыўся, — гудзеў яго ласкавы голас. — І жылі мае бацькі, ведаеце, дзе? Ля Багушэўска...

Пасля такога шматабяцаючага пачатку я, натуральна, пакінуў у баку журналісцкую дыпламатыю і адразу ж закідаў Эдуарда Янавіча пытаннямі. Хітравата прыжмурыўшыся, ён не толькі адказваў, але і сам ахвотна расказваў аб сваім нялёгкім жыццёвым шляху. Расказваў цікава, з захапленнем. Як адбылося, што бацькі трапілі на Беларусь? Вандравалі ў пошуках кавалка хлеба.. Тут, у суседзяў, і пасяліліся, тут і батрачылі. Беларусы — чулыя людзі, дружалюбна дзялілі з латышамі і гора, і радасць...

— Я і цяпер адчуваю сябе беларусам... Гэта ж на Віцебшчыне, лічы, мая другая Радзіма: трыццаць гадоў пражыў там, — задумліва гаворыць Эдуард Янавіч. — Усе маладыя гады...

Калі ён пачаў пісаць? Здаецца, у 1921 годзе напісаў першыя вершы... А трыма гадамі пазней ужо выдаў першы зборнік апавяданняў «Васількі» на латышскай мове. І, безумоўна, у гэтай кнізе, у аповесці «Роберт Залан», асабліва ў аўтабіяграфічнай аповесці «Паліто, пашытае з абрэзкаў», якая выйдзе на рускай мове ў наступным годзе, густа малююцца дзяцінства пісьменніка на Беларусі, яе прырода, яе людзі... Я з хваляваннем перагортваў кнігі Эдуарда Янавіча, слухаў яго каментарыі і думаў аб тым, як, мусіць, многа зрабіў гэты чалавек у латышскай дзіцячай літаратуры.

Добрая памяць у Эдуарда Янавіча. Ён прыгадвае цікавыя факты з літаратурнага жыцця нашай рэспублікі ў дваццатых гадах, расказвае пра літаратурнае аб'яднанне «Маладняк» і пра незабыўныя сустрэчы з Янкам Купалам, Якубам Коласам, Платонам Галавачом.

Непрыкметна размова заходзіць аб чорных днях гітлераўскай навалы, аб тым, што ўбачыў пісьменнік, вярнуўшыся ў Рыгу, што пачуў пра зверствы захопнікаў. Гнеў і боль у вачах Эдуарда Янавіча. Ён можа назваць жудасныя лічбы...

Вось яны: сотні тысяч чалавек загінула ў Латвіі ў турмах, гета, лагерах смерці за гады гітлераўскай акупацыі. А што зрабілі з прыгажуняй Рыгай! Тысячы жыллёвых будынкаў, многія ўнікальныя помнікі архітэктуры былі разбураны, спалены... Кажуць, што толькі дзякуючы мужнай барацьбе рыжскіх патрыётаў-падпольшчыкаў фашысцкаму заправілу ў Прыбалтыцы Розенбергу не ўдалося ажыццявіць свой каварны план поўнага знішчэння Рыгі.

Я з горыччу прыгадваю раны маёй Беларусі, яе незлічоныя ахвяры ў вайне... І абодва мы доўга маўчым, панура, адчужана пазіраючы перад сабой. Але вось змрочны твар майго субяседніка зноў святлее, і ён з радаснай узрушанасцю гаворыць пра Рыгу абноўленую, незвычайна памаладзелую ў апошнія гады. І перад маімі вачыма паўстаюць прыгожыя будынкі новых жыллёвых масіваў на Югле, у Кенгаразе, па вуліцы Горкага і па праспекту Віестура, новыя масты праз Даўгаву... І я разумею, чаму так моцна любіць свой горад Эдуард Янавіч. Гэты горад ратнай і працоўнай славы, рэвалюцыйных традыцый нельга не любіць.

Ужо ў дзень ад'езду —сустрэча з рэдактарам штотыднёвіка «Літаратура ун максла» Янам Янавічам Шкапарасам. На той час, калі я зайшоў, ён размаўляў па тэлефоне з народным артыстам Латвійскай ССР Эдуардам Павулсам.

— Карыстайцеся трапным выпадкам! Пагаварыце.

І вось я пачуў знаёмы голас акцёра, якога так добра ведаюць па фільмах і любяць у нас. Безумоўна, работы ў яго шмат... Цяпер — здымкі ў фільме «Павел Разіта». Эдуард Павулс яшчэ дадае, што ў яго самыя найлепшыя ўспаміны аб супрацоўніцтве з беларускімі кінематаграфістамі.

І калі «Чайка» везла ўжо мяне і маіх таварышаў дамоў, калі за акном вагона праплывалі цудоўныя будынкі латвійскай сталіцы, я зноў і зноў думаў пра тых, каму абавязана Рыга хараством сваіх вуліц і праспектаў, хто многа стагоддзяў назад заклаў тут першыя камені, хто адстаяў яе свабоду, хто славіць сваёй самаадданай працай яе сёння...

Быў дзень майго нараджэння, і я, атрымаўшы зарплату, пайшоў дамоў, добра ведаючы, што ў Зане цяпер ні капейкі. Пасля вяселля такое бывала даволі часта; мы зараблялі не надта каб, грошы цяклі, як вада з рэшата, разляталіся і лопаліся, бы мыльныя пузыры, але бяда гэта нас пакуль што мала абыходзіла. Як я ўжо сказаў, быў дзень майго нараджэння, а ў такія дні людзі робяцца сентыментальнымі. Я ляцеў як на злом галавы, страмотыч, бегучы ўспомніў нават апавяданне О'Генры пра аднаго маладога чалавека, які прадаў свой гадзіннік, каб купіць жонцы чарапахавы грабянец, і пра маладую жанчыну, якая, каб падарыць мужу бралок да гадзінніка, прадала свае валасы. Прыкінуўшы, што Зане яшчэ не скора вернецца, я рашыў сам накрыць стол для вячэры і накупіў у магазіне на рагу вуліц цэлы партфель розных прысмакаў і лагодак.

Але Зане ўжо вярнулася і чакала мяне ў прыхожай, міла і ласкава ўсміхаючыся. Чароўная ўсмешка. І хоць гэтак жа, як кофтачка Зане не можа схаваць ад мяне таго, што пад ёю, так за ўсмешкай я разгледзеў нейкае хваляванне і, што ўжо зусім не ў натуры Зане, нясмеласць. Не, гатовы

Зігмунд СКУІНЬ

АПАВЯДАННЕ

пабажыцца, выгляд яе быў крышачку як бы вінаваты.

— Мілы, ты толькі не сярдуй,— яна ціха, як галубіца забуркатала мне на вуха,— я, ведаеш, доўга думала, перабірала, што б табе такое, аж...

— Нічога, нічога, абыдзецца,— махнуў я рукою.— Нічога не трэба. Не тлумі сабе галавы абы чым!

— ...нарэшце надумала падарыць табе каня.

— Каня? Якога каня?

— Старога Цыгана.

Я засмяяўся — жарт удаўся.

— Не, сур'ёзна,— сказала яна.— Крым смеху. Ён ужо тут.

— Дзе тут?

— У нашым пакоі.

Мусіць у тую хвіліну я выглядаў дурань-дурнем: мы жылі на трэцім паверсе камунальнай кватэры. Зане, ужо не трацячы час на словы, узяла мяне за руку і павалакла ў пакой.

А там і праўда стаяў конь. Гняды, з даўжэзнай сівой грывай, пушыстым хвастом і вялікімі журботна-тужлівымі вачыма пяшчотна-блакітнага адцення, якое бывае толькі ў баравых званочкаў, расцвілых раннім досвіткам. Карціна на сцяне была зусім свежая, нават як след яшчэ не падсохла; я пагладзіў каню морду, і рука адразу зрабілася ліпкай ад фарбы.

— І ты ўсё гэта сама?

— Калі не падабаецца, можна саскабліць...

— Што ты такое гаворыш!

Тут дыялог наш перапыніўся. Купованая закусь доўга ляжала ў партфелі на падлозе. У пакоі было добра напалена. Са століі ярка свяціла лямпачка.

Зане ўзяла мяне за руку, як і тады, калі вяла ў пакой, і сказала:

— Не забывай, цяпер нас ужо трое ў пакоі.

— Ён засне, бачыш — ужо заснуў. Паглядзі, як спакойна. Коні, яны спяць стоячы.

— З адкрытымі вачыма?

— А што б то ім!

На ўсякі выпадак святло рашылі пагасіць.

... Мы з Зане—гараджане. Першы ўспамін з дзяцінства—шум, гарадскі шум, я сплю на ложку, вецер калыша, нібы белыя сцягі, фіранкі на вокнах, а за адчыненымі вокнамі, там, унізе, ляскоча, грукоча, гудзе, гамоніць і звініць вуліца. А вось ужо я «вялікі», і мама раніцай вязе мяне ў дзіцячы сад: трамваі набатаваны па завязкі, з усіх бакоў штурхаюць і пхаюць, мяне ўціскаюць, убіваюць усярэдзіну, нібы цвік у сцяну, я хачу пралезці да акна, але дзе там — перад вачыма штаны, спадніцы, ногі...

Да дома, у якім я гадаваўся, прысуседзіліся яшчэ два дамы з высокімі сляпымі сценамі і запушчанымі дварамі — уся гэта змрочная клетка стварала нейкае падабенства старажытнай крэпасці. Так сказаць, магутную фартэцыю, цэлае ўдзельнае царства. Каля сметнікаў вечна аціраліся, нышкарылі каты, на адным балконе трэцяга паверха, высалапіўшы язык, заўсёды сядзеў дог Нерон; калі на зямлю сыпалі крошкі хлеба, то проста пад ногі, шумна лапочучы крыллем, зляталі з дахаў галубы; а яшчэ — змрочныя, халодныя калодзежы-пячоры, у якіх таямніча булькатала і шумела канальная вада; чорныя вугальныя бункеры і кацельня, гарачая, як Люцыпарава кухня.

На двары, каля камяніцы, рос невялікі каштан. Хлапчукі, лазячы па ім, апоўзалі ўсю кару, на абскубленых галінах жанчыны сушылі анучы; але як толькі займалася вясна, каштан ажываў, распускаўся, выганяў вялікія, рудаватыя, ліпкія, нібы мядовай паліўкай памазаныя пупахі; свечкі-кветкі гарэлі на галінах да сярэдзіны лета. Прагрэтыя маланкамі дажджы пакідалі на асфальце двара вялізныя лужыны, на іх цярусіўся каштанавы цвет—тут, на гэтых Саргасах мы адкрывалі свае навігацыі, пускалі лодачкі і караблікі. А ўвосень на чорны ток двара падалі іглаватыя каштаны, яны лопаліся і вылушчваліся з калючай шкарлупіны, весела зіркаючы на белы свет вільготнымі карымі вачанятамі.

Недзе на купалле я і Зане ўзялі водпуск: прычына важкая і неаспрэчная—вяселле ж. Паплаваць на гумовай лодцы па Салацы было нашай даўнішняй марай. Ноччу мы спалі на капіцы сена, а днём аддаваліся ўладзе ракі і заплывалі далёка-далёка ад усіх турбот і клопатаў і гайдаліся на хвалях з такой жа снаравістасцю і лёгкасцю, як і птушкі, што, нават не варухнуўшы перыйкам крыла, маглі гадзінамі лунаць у паветры над намі, або як белыя пушынкі адуванчыкаў, якія ад лёгкага павеву падымаліся ўгару і апускаліся на дзяцінна-гладкую паверхню ракі.

Днём мы бачылі толькі нейкага самотніка-рыбалова, які, умасціўшыся на пахіленым камлі старой вярбы, сядзеў з вудай; пастуха, што прыгнаў паіць каровы; маладзіцу, якая паласкала бялізну,— але часцей за ўсё перад вачыма плылі парослыя вербалозам берагі, мокрыя гранітныя спадзіны, урвішчы і ўсё гэта пад аднастайна роўны цуркат ракі, усплёскі рыбы ў завадзях — зачэрпнеш прыгаршчы вады, і яна звонкім струменем ліецца з рук, а праз хвіліну супакоеныя хвалі ўжо зноў лагодзяць барты лодкі. І цішыня, цішыня, цішыня. Юшка, печаная ў прыску бульба, вячэрняя зара, начныя заранкі, світанне, далёкае водгулле, Зане на сене, нібы на рачной хвалі. І зноў цішыня, і зноў спакой і лагода.

На пачатку другога тыдня ўспорыўся, заперцаваў дождж. Буйныя кроплі сцябалі Салацу, дрыготка рабацінілі раку. Душа не гарнулася да нічога, сырая вопратка ліпла, па целе бегалі мурашкі. Мы рашылі пашукаць начлегу пад дахам. Нам пашанцавала — непадалёк ад берагу на ўзлессі мы напароліся на двор, мусіць, як на тутэйшыя сельскія ўмовы, самы звычайны двор, але то на тутэйшыя — мы ж бо жылі ў зусім іншым свеце. На гэтым аседлішчы мы і правялі рэшту нашага мядовага месяца.

Спалі на вышках, адгароджаных ад прасторы нябеснай тонкімі звонкімі дошкамі, на сене, тлустым, наедным, цёплым, у густым, настоеным прыроднымі пахамі хлеве, пад няспыннае лапатанне дажду, тужлівыя ўздыханні каровы, сакарэнне курэй і досвіткавы благавест пеўня. Мыліся пад старой яблыняй у садзе. Непадалёк, добра ўпісаная ў зарасці любістку, кмену і крапівы, пахіла, як Пізанская вежа, стаяла буда з выразаным на дзвярах сэрцайкам. Мы хадзілі босыя. Пілі толькі сырадой.

Старой гаспадыні было восемдзесят восем, і яна невядома чаму нагадвала мне бачаны ў кватэры аднаго славутага акцёра пабурэлы, высахлы вянок. Усё, што магло быць зроблена гэтай старой жанчынай, было ўжо зроблена. А што засталося, таго ужо, мусіць, сам гасподзь не адужае. Цела ў ёй як і не было зусім, так высахла: але старая ўсё-такі ўсюды паспявала, усё патрапляла, упраўлялася, увіхалася, рабіла бадзёранька і як бы ўвасабляла ў сабе нейкі фальклорны дух.

Дачка гаспадыніна, гадоў якіх на дваццаць маладзейшая, таксама калгасная пенсіянерка. Яшчэ замаладзь, калісьці, зламала нагу, і цяпер крыху накульгвала, хадзіла, ні на каго не зважаючы, і ўсё пасвіствала, і ўсё пасвіствала, а, угледзеўшы каторае з нас, голасна гаварыла:

— Што мне тая брыгада, я на казённым хлебе. Адно хіба калі ўжо што там якое ў іх, калі ў галаву каму стрэле, то чаму ж бо, падыду, бывае, пасоблю.

А брыгаднікам, відаць, часта «ў галаву страляла», бо такі пасабляла старая ці не кожны дзень.

Зане любіла пахадзіць па лесе. З раніцы, калі пад залацістым сонцам падсыхала аброшанае голле, любіла падоўгу слухаць лясныя галасы, удыхаць смалісты пах, аж пакуль сіняватыя цені не абвяшчалі надвячорка,— у горадзе гэтым часам цямнеюць, чарнеюць дрэвы, у кафедральным саборы пачынаюць пераліваца, іграць, як сонца на сёмуху, апошнія промні дня ў каляровых шыбачках вітражоў. Часам мы палохаліся — то выскачыць з гушчарніка казуля, то варона-дурніца над галавою прачысціць горла, а аднаго разу міма нас, зусім блізка, асаніста і спакойна-велічна прайшлі ласі.

Ад узлесся пачынаўся вялікі луг з канюшынай, у канцы яго была загарадзь, конскі загон. Першы раз пасля прыезду я выйшаў раніцай і рушыў па мокрым лузе, босы, закасаўшы нагавіцы,—ногі пякло, абляпіла дробнымі траўкамі, пылком кветак. Коні стаялі нерухома, паклаўшы адзін аднаму галовы на шыі. А адзін, цёмнагняды, з доўгай сівой грывай прыветліва паглядзеў на нас, падышоў бліжэй, ціха заржаў, расказваючы нешта сваё, конскае.

За коньмі даглядаў Антон, невысокі, прысадзісты халасцячок — гаворачы, ён увесь час тыцкаў пальцам у далонь, вадзіў па ёй, нібы запісваў у пратакол усё, што казаў.

— Латвійскі скакун — гэта жывыя, мой пане, грошы. Сусветны клас, каб вы ведалі, першая марка, экспартны тавар. Шмоткамі цяпер загранічнае панства не возьмеш. Ім падавай коней. У Англіі за добрага жарэбчыка даюць па пяць, мой пане, тысяч фунтаў. Я ўжо казаў старшыні — трэба нешта рабіць, кажу. Але таму што ўбіў, то ўехаў, стаіць, як пень, патыліцу чухае, і гэта мне гаспадар.

Антон прынёс сёдлы, але, даведаўшыся, што раней мы ніколі на конях не гарцавалі, у кавалерыі не служылі, задумаўся, пасля з жалем сказаў:

— Ну, тады вам хіба што толькі на Цыгане. Калі яшчэ такое сядло, то на ім, як на бочцы, хоць задам, мой пане, садзіся, хоць перадам.

Цыгана ў работу бралі рэдка, не тое што гаспадыніну дачку; ён таксама быў на казённым хлебе, дагульваў дваццаць другое лета, але ж конь не чалавек, з яго многа не возьмеш, яго і пашкадаваць трэба.

— Старому кавалеру даўно пара бай-бай,— сказаў Антон, але ў голасе чулася, што хай сабе Цыган яшчэ папасвіцца, паесць калгаснага аўсу ў маладой кампаніі.

Цыган быў хітры і наравісты. Каб не гэта — то зусім скаціна што трэба. Даўшы перш-наперш трушка, ён неўзабаве спакваля пераходзіў на спакойны подбег, хітравата і пільна касавурачы на седака — ужо ці не даволі табе тых алюраў і галопаў?—ах, усё-такі не!—бяда мне з табою!—ну, добра, можна і прабегчыся, на́ табе хутчэй, кароста ты неадчэпная. Гэта быў конь спакойны, багабаязны, я б сказаў, з рахманасцю ў вачах, якімі ён глядзеў на свет тутэйшы з-пад цяжкіх павек, з вельмі спраўным яшчэ хвастом, якім ён, гультаіска стары, лянiва, як бы нехаця памахваў, адганяючы мух і ўсякую летнюю заедзь, з мяккімі, далікатнымі губамі, якімі ён, перш чым ускубнуць, пацягваўся наперад і як бы цалаваў тую ўпадабаную бадыліну-травіну. На Цыгана нават сабакі не брахалі. Ён любіў класці чалавеку на плячо галаву і дыхаць у твар.

Часам, калі мы развіталіся з ім, было ўжо цёмна, у небе ззялі зоркі, і ўвесь луг з конскім загонам ахутваў густы вільготны туман. Цыган стаяў каля загарадзі і, паклаўшы галаву на жардзіну, журботна глядзеў нам услед, заснежаны месячным серабром, ахутаны маўчаннем і цішынёй наваколля. І цішыня гэтая пахла коньмі, сухой канюшынай, падаспелым ядроным жытам і начнымі фіялачкамі...

Пад нашым акном стаіць слуп з ліхтаром, яркая лямпачка цалюткую ноч ліе ў пакой блакітнавата-млявае святло, да яго мы прывыклі, амаль не заўважаем, як бы там яно і трэба. Нам сніцца Цыган ля жардзіны ў загоне, мне нават здаецца, нібы я чую сверасценне драчоў на жытнім палетку, але самаго поля не бачу з-за шафы.

Прайшло яшчэ некалькі месяцаў. Пракруцілася, як на каруселі. Сесія ў інстытуце, на заводзе трэба наладжваць выпуск новай радыёапаратуры. Як на добры лад, можна было б ужо зноў у адпачынак адпрошвацца, але ці ж да адпачынку, калі вакол цябе ўсе круцяцца, мітусяцца, калі прэміі на валаску. У такія дні я заўсёды дзіву даюся з начальніка нашага цэха — старога Буркевіча. «Жыццё — што тая п'еса, у якой усё пераблыталася, перамяшалася, стаўклося, а ў фінале заўсёды ўсё становіцца на сваё месца. Галоўнае — самога сябе не баяцца»,— любіў ён гаварыць. Буркевічу, вядома, зноў адкрылася ісціна. Залікі я паздаваў, апаратуру выпусціў, і нарэшце мог перавесці дух. Была субота ці то нядзеля, не помню ўжо, ва ўсякім разе — выхадны дзень.

— Мілая жоначка, ведаеш што,— сказаў я Зане,— ці не пратрэсціся нам сёння, ці не пахадзіць па горадзе. Проста так, для прыемнасці. Даўно ж не гулялі.

— Добра.— згадзілася Зане.

Горад — мая стыхія, слабасць мая. Я б мог сказаць—часцінка мяне самога, я — плоць ад плоці горада. Гучыць гэта крыху напышліва і манерна, але што праўда, то праўда, я не магу прыгадаць ні адной больш-менш важнай падзеі з майго жыцця, каб гэта было без Рыгі. Першы школьны дзень — іду ўздоўж прылаўкаў, на якіх прадаюць кветкі, перад вачыма, як у калейдаскопе, стракацяць гладыёлусы, даліі, астры, вяскоўцы з кузаваў прадаюць яблыкі, кавуны—ах, гэтая бліскучая зялёная кажура, гэта гладыёлусна-пунцовая мякаць! — пахаванне бацькі, асеннія сонечныя блікі на бруку вуліцы Міру, жоўтае і чырвонае лісце на трамвайных пуцях, провады ў армію — ветраны, сцюдзёны перон, белы мокры снег, бліскуча чорны абмыты асфальт і сляпуча блакітнае прадонне неба над пляскатым дахам вакзала; знаёмства і спатканне з маёй Зане. Старая Рыга, пятачок святла пад старым ліхтаром у цемры асенняга вечара каля Джыльды. Усё гэта Рыга. Хоць да бясконцасці магу ўспамінаць.

Кожны раён Рыгі мае сваё аблічча, свой рытм, свой характар. Новы ў горадзе чалавек нават падумаць не адважыцца, што амаль пад бокам у галасістага, магазінна-стракатага, імпэтнага цэнтра прыматкабожыўся самы ціхі, самы спакойны раёнчык з як бы застылымі, здранцвелымі саборам святога Якава, каталіцкай курыяй, «Трыма братамі» і былым ліцэем Карла XI. Вузюсенькія, лукаткаватыя вулічкі можна абхадзіць уздоўж і ўпоперак, не сустрэўшы ні адной жывой душы. Дзіўныя і таямнічыя фасады, нязвыклыя нашаму воку групы дамоў старой архітэктуры. Каля Віестурскага саду днём і ноччу пахне толькі што спечаным хлебам, чырванадзвінцы прывыклі гаварыць на поўны голас, таму што працуюць у шумных цэхах, а ў суботу і ў нядзелю катаюцца на траскатлівых маторках.

А рыжскі брук? Колькі ў ім тонаў і адценняў! Толькі няўважліваму чалавеку колатыя, абчасаныя камні здаюцца аднастайна шэрымі. На самой справе яны і сінявата-сталёвыя, і рудаватыя, і жаўтавата-пярэстыя, і зусім нават чорныя. Горад поўны дзівосаў і неспадзяванак, але іх трэба ўмець знайсці, убачыць; сотні разоў, бывае, раўнадушна, абыякава праходзіш каля дома, і раптам вочы твае як бы нанава празраваюць, і ты

Мал. Г. СМЕЛТЭРА.

бачыш нешта такое, што аж сэрца сціснецца: то гэта скульптурная дэталь, то дзівосны пераліў ценяў, то нязвыклая камбінацыя матэрыялаў. У новых раёнах Рыгі сярод гордых і велічных будынкаў і да гэтага дня стаяць некаторыя добра ацалелыя з васемнаццатага стагодзя прыгарадныя маёнткі, якія загуслі ў целе разрослай Рыгі, нібы дагістарычныя казуркі ў бурштыне. Своеасаблівы і вельмі нязвыклы былы рынак Берга: змрочныя, прахладныя і сырыя склады, лабірынт майстэрань — усё гэта ў агульных рысах можна параўнаць з блытанінай і непралазнасцю ўсходняга горада.

Мы ходзім «проста так, для прыемнасці» па строга заведзеным маршруце, які звычайна ніколі не парушаем. Але гэтым разам чамусьці ён мне не спадабаўся. Часам такое бывае — стомішся, і нервы раздражняюцца, нібы зубы ад аскомы, калі з'ясі вялікі недаспелы яблык. У такія хвіліны я ўсё ўспрымаю вельмі даткліва, усё мяне гняце, злуе, дражніць, усё не па мне, усё бачыцца ў безнадзейна змрочных тонах. Можа, праўда, і не зусім усё! Але, прынамсі, тое, на чым спыняюцца мае вочы і думкі.

Цэнтральныя вуліцы здаюцца бязглуздым вэрхалішчам, дзе ўсё мелецца, трэцца, круціцца. Усе кудысьці спяшаюцца, нечага шукаюць, нешта ловяць. І плывуць, і плывуць, як вада ў карабель праз вялікую праломіну.

— Так усюды, гэта сведчыць пра урбанізацыю,— весела шчабеча Зане; добры настрой не пакідае яе.— Чаго ты, мілы, так раптам унурыўся. Па статыстыцы...

— Цікава, чым гэта скончыцца? Няўжо і вуліцы будаваць будзем у некалькі паверхаў?

— Усё можа быць.

Мне зусім несамавіта. Я ўжо бачу хібы і заганы горада. Гэта і мокры снег. І дождж, які буйнымі кроплямі лупцуе па закураным снезе. І плямаватыя размоклыя сцены дамоў, і вышчарблены, парэпаны асфальт, і залітыя вадой трамвайныя рэйкі, і запыленыя, захляпаныя шыбы ў вокнах, і жахлівы скрогат аўтамабільных тармазоў.

Настрой псуецца з кожнай хвілінай усё больш і больш. Усё здаецца нікудышнім. Нават дзіва бярэ — чаму гэта Рыгу дагэтуль яшчэ лічаць прыгожай, добрай і ўтульнай.

— Глянь, ужо кветкі прадаюць, вясна! — Зане сваім наіўным захапленнем яшчэ больш растрывожыла мае і без таго змрочныя думкі.

Шукаючы ў кішэні дробных, я краем вока ўбачыў, што мае бліскучыя лакіровачкі зусім дарэшчаваны, прамоклі наскрозь, а каля наскоў, нібы памазаныя глінкай, азначыліся белыя паўкругі. Ад расталай солі, якою дворнікі пасыпаюць тратуары. Яно і праўда, усе мы ходзім па раскіслай солі, якая вельмі памалу ўсочваецца ў зямлю, сплывае пад карэнне жывых дрэў і збіраецца там, збіраецца. А яшчэ ў дадатак газы, якімі чадзяць, копцяць, кураць і дымяць машыны і матацыклы і якія спакваля ператвараюць ужо і без таго рэдзенькае гарадское паветра ў марыльню запаволенага дзеяння. Нават раптам прыгадваю недзе вычытанае: у гадзіны пік у цэнтры часам недахоп кіслароду дасягае крытычнага рубяжа. Канечне, Рызе яшчэ куды як далёка да такіх няшчасных выпладняў цывілізацыі, як Токіо, Лондан або Нью-Йорк, дзе паліцэйскія-рэгуліроўшчыкі, зяхаючы ротам, пакідаюць пост, каб дыхнуць кіслароду са спецыяльнага аўтамата, а не паспеўшы, забыўшыся, падаюць на асфальт, атручаныя газам; але ж у Рызе таксама машыны плодзяцца проста на тваіх вачах, а ў паветры вісіць воблака саладжавай, нездаровай копаці.

— Ведаеш што, лепш вярнуся дамоў,— кажу я.

Зане ад нечаканасці ўсім целам павярнулася да мяне.

— Табе нядобра?

— Не, мілая. Проста настрой сабачы, і тлум гэты нервы гняце...

Зане хуценька прытуліла цёплую далоньку да майго лоба, трывожна паглядзела ў вочы.

— Ты бледны. Але лоб халодны.

— Не хвалюйся. Усё добра, далібог, добра. Проста не хочацца, ахвота прапала.

— Добра,— сказала Зане,— не хочаш, хадзем дахаты.

Яна так нічога і не зразумела. І таму, ідучы поруч, усю дарогу маўчала, нават як бы панурылася. Прынамсі, так мне здалося. Калі Зане тужліва, самотна, яна заўсёды такая. Горка было бачыць гэта. Я чуў сябе вінаватым, шкада было Зане. І ў той жа час душу грызла нейкая ідыёцкая злосць на самога сябе, на Зане, на ўвесь свет.

І мы пайшлі дамоў. Моўчкі знялі і страхнулі мокрыя плашчы, скінулі туфлі. Сусед, які напярэдадні атрымаў зарплату, за сцяною галасіў пра хвалі Амура. У Марфы Сяргееўны плакаў маленькі Пеця, а ў пакоі Нейманаў скуголіў і ўзбрэхваў сабака.

— Я зараз гарачага чаю,— сказала Зане.

— Дзякую, не хочацца.

— Я хуценька, момантам.

Яна пайшла на кухню. Я прылёг папярок канапы, заклаў рукі за галаву. На нейкае імгненне заплюшчыў вочы і ўбачыў перад сабой у цемнаце мігатлівыя кропкі, рысачкі. Пасля — Цыгана.

Ён стаяў, як і раней, каля шула ў загоне і ціха, прыветліва ржаў. Вечар сінявата-зялёны, ціхі, пахучы. Цыган кладзе мне на плячо галаву і пыша цёплым дыханнем у вуха. Яго тоўстыя, шаўкавістыя губы прыемна паказытваюць шыю, пасля вокаўзам апускаюцца да нагруднай кішэні, куды я апошнім часам заўсёды кладу кавалачкі цукру.

— Конь — мудрая жывёліна,— казаў Антон.— Усё ён табе, мой пане, розумам дабярэ. З канём і пагаварыць можна. Але, канечне, як з канём.

І вось ужо, развеяўшы грывы, сюды бягуць другія коні, вось ужо яны цiснуцца абапал Цыгана, цягнуцца храпамі да цукру. Цыгану гэта не падабаецца, ён стрыжэ вушамі, дабрадушна фыркае і адпіхвае бакамі нязваных падсуседаў.

— Ой Цыгане, Цыгане, які ты ненаедны ласунчык. Нікудышні каніска, гультаёвіны кавалак і больш ты ніхто,— смяецца Зане.

Цыган нібы саромеецца, адварочваецца, не забываючы краем вока баязліва скасіцца на мяне.

Я дзялю цукар, даю порцыю жарабяці Юксу, паляпваю яго па круглым чэраве, потым гукаю. Увесь стракаты гурт з грукатам і тупатам скача ў другі канец загона. А Цыган застаецца. Над лесам выплывае вялікі круглы месяц. Антон раскладвае каля загона вогнішча, круціцца, шчыруе і чаруе вакол яго, як казачны шаман. Мы з Зане ідзём па роснай траве дахаты. Пад дрэвамі ў цемрыве набліскваюць светлячкі...

Увайшла Зане з гарачым чаем, я падводжуся, саджуся. Яна хоча нешта сказаць, але я знакамі прашу, каб памаўчала.

...Па Салацы, увесь запырсканы, нехта плыве ў лодцы і спявае сам сабе. Недзе ўдалечыні аднастайна брэша сабака. У месячным сяйве серабрыста мігаціць бераг, над ім лёгкая дымка. Мы заходзім у двор. Ад весніц да хлява вядзе ўтаптаная сцежачка, і мы ідзём па ёй, глуха шоргаючы босымі нагамі. Хлеў — цёмная пляма, як велізарны куст начных кветак, ад якога хвалямі напльваюць хмяльныя пахі...

— Памятаеш, мілая,— шапнуў на вуха Зане.

— Памятаю,— адказала яна і кіўнула галавой.

Мы накрываемся прасцінамі, а паверх нагортваем кучы сена. Халаднавата, зябка і вогла, мы дрыжым. Унізе глуха ўздыхае карова, угары праз дзіравыя гонты заглядае бясконцае глыбокае неба, мігацяць зоркі. Сон прыходзіць скора, мы засынаем шчаслівыя і супакоеныя...

Часам Цыган цэлымі месяцамі заставаўся на сцяне толькі каляровай плямай, і нам было не да яго. Днём гнядая шэрсць ільснілася на сонцы, прыкметна бледнаватая ад пылу. І калі мы наогул жывём у гэтым пакоі? Устаём рана, ляцім на працу. Чатыры вечары на тыдзень я ў інстытуце. Зане спявае ў хоры. Шмат часу забіраюць тэатры і кіно. Па натуры мы аптымісты і, калі не здараецца што выключнае, жыццё нам здаецца цудоўным.

Але раптам, калі па той ці іншай прычыне настрой псуецца і канчаецца запас аптымізму, калі ў галаве раяцца адны змрочныя думкі, а вочы бачаць усё ў занадта бязрадасных фарбах, да нас ціха падыходзіць Цыган, прыветліва ржэ і нішкам расказвае пра бліскучую ў месячным срэбры Салацу, пра ўрачыстую цішыню ўзлесся пасля захаду сонца, пра шорганне босых ног па ўтаптанай сцежачцы ад весніц да хлява, пра духмяны пах жытняга поля, пра сверкат драчоў і пра белую мглу, у якой бясшумна рассыпаюцца зоркі, крэсляць неба знічкі.

— Памятаеш?

— Памятаю.

Мы з Зане радзіліся гараджанамі. І, мусіць, імі памром. І Рыга цудоўны горад, наш горад. З усёю яго соллю, з усім яго чадам і дымам. Гэтак жа як і з усім яго ясным, бязвоблачным небам, мокрым чыстым брукам, першым снегам на чорным горбе Бастэйкална, асеннім жоўтым лісцем у парудзелай вадзе каналаў і неонавым ззяннем. І ўсё-такі мы не маглі ўжо абыходзіцца толькі гэтым, толькі нашым горадам, ведаючы, што недзе далёка-далёка, у зусім іншым свеце ёсць Цыган, і Салаца ў месячным пералівістым мроіве, і ўзлессе, па якім гуляюць ласі і баязлівыя серны. А можа гэта і не так ужо далёка? Можа гэта часцінка нашага тутэйшага свету, ад якога нельга адасабляцца, без якога жыццё кульгае, як аднаногі калека?

...Пра тое, каб у нашай камунальнай кватэры зрабіць капітальны рамонт, перагаворы вяліся колькі гадоў. І вось аднаго разу, вярнуўшыся з працы, мы ўбачылі паўтузіна рабочых, якія снаваліся з кутка ў куток, шалясцелі вялікай паперынай-планам, нешта мералі, запісвалі, прыкідвалі, спрачаліся. У нашым пакоі кожны з шасці спачатку паварочваўся тварам да сцяны, на якой быў Цыган.

— І гэта вам падабаецца? — прысляпіўшыся блізарукімі вачыма, спытаў нас мужчына, як мы пасля даведаліся, тэхнік з домаўпраўлення.

Мы з Зане сарамліва і вінавата ўсміхнуліся. Рабочыя ўважліва агледзелі сцяну.

— Батарэя стане тутака, — сказаў адзін, што з планам у руцэ, правёўшы пальцам па галёнках Цыгана, — а во тутака праб'ём трубы,— і тыцнуў пальцам у грыву.

Кожны паказваў на Цыгане нешта сваё, і ўсё гэта адразу пазначалі сіняй крэйдай.

— Пастойце, што вы робіце! — Зане так энергічна церанула локцем па іх адмецінах, што парвала рукаў.

— Хіба батарэю нельга прыладзіць у кутку? — паспрабаваў я пад'ехаць з дыпламатыяй.

— Вам што, смеху мала? План, панімаеш, зацверджаны, матэрыялы адпушчаны, ліміты разлічаны. Так што ўжо ласкава прашу ў вас пардону. Паслязаўтра з раніцы з богам і прыступім.

Гэта быў адзін з самых самотных вечароў у нашым доме. Я заснуў а палове трэцяй, а Зане ўсё чытала газету. Шчыра кажучы, газета — для блізіру, бо я добра бачыў, як вочы яе праз край глядзелі на пакрэсленага, асуджанага Цыгана.

На другі вечар яна прынесла бляшанку і развяла белай фарбы.

— Ці варта? — спытаў я.— Пасля рамонту сцяну ўсё роўна пафарбуюць.

Але Зане ўжо рабіла сваё.

— Усё адно,— сказала,— хай сабе дзяўбуць і рушаць сцяну, абы не Цыгана.

Сцяну мы забельвалі па чарзе абое. Белая фарба расплывалася, згусала, як вячэрняя мгла, Цыган увайшоў у яе і там застаўся.

Было зусім ціха. Па Салацы нехта плыў на лодцы, спяваючы самому сабе. На жытніску скрыпелі драчы. Дзесьці далёка-далёка брахаў сабака. Адно імгненне, як мне здалося, я яшчэ чуў крокі Цыгана, потым сціхлі і яны.

Але Цыган яшчэ вернецца. Не сумняваюся. І зноў стане на сваё месца ля загарадзі загона, заснежаны месячным святлом і спавіты цішыней.

З латышскай мовы пераклаў Васіль СЕМУХА

КАМЕННАЯ ПЕСНЯ

СКУЛЬПТУРА — адна з маладзейшых сясцёр у латышскім выяўленчым мастацтве. Пачатак яе самастойнага жыцця даводзіцца на канец XIX стагоддзя. Таму асабліва прыемна, што ў апошні час латышская скульптура атрымала прызнанне, якое пераступіла рубяжы рэспублікі.

За семнаццаць кіламетраў ад Рыгі пачынае свой шлях дарога пакут латышскага народа. Саласпілс. У час Айчыннай вайны нямецкія фашысты забілі тут больш як 50 тысяч чалавек. Сярод іх— жанчыны, старыя, дзеці.

У 1967 годзе на месцы былога Саласпілскага канцэнтрацыйнага лагера быў узведзены манументальны помнік-ансамбль.

Дарога на тэрыторыю комплекса праходзіць цераз «лінію жыцця і смерці», над якой на жалезабетоннай канструкцыі — надпіс: «За гэтымі варотамі плача зямля». Перад вачыма гледача поле верасу, на якім сімвалічныя фігуры — Нязломлены, Прыніжаная, Пратэст, Рот-фронт, Салідарнасць, Мір. Скульптуры як быццам вырастаюць з зямлі, прасякнутай крывёю, і сваёй манументальнасцю падкрэсліваюць будзённасць пейзажа. Гледача, які ідзе па высланай бетоннымі плітамі дарозе, суправаджаюць гукі метранома.

Комплекс манументаў у Саласпілсе гранічна эмацыянальна расказвае аб трагедыі, якая тут адбылася, аб зверствах немцаў на акупіраваных землях, аб барацьбе латышскага народа супраць фашысцкіх захопнікаў.

За высокае мастацкае і архітэктурнае рашэнне ансамбля аўтарскаму калектыву — скульптарам Льву Букоўскаму, Алегу Скарайнісу, Янісу Зарыню і архітэктарам Гунару Асарысу, Альгерту Астэнбергу, Івару Страутманісу і Алегу Закаменнаму ў 1970 годзе была прысуджана Ленінская прэмія.

Нядаўна аднаму са старэйшых латышскіх скульптараў, народнаму мастаку СССР, правадзейнаму члену Акадэміі мастацтваў Тэадору Залькалну за заслугі ў развіцці латышскага выяўленчага мастацтва і ў сувязі з дзевяностапяцігоддзем было прысвоена званне Героя Сацыялістычнай Працы.

Праца — вось аснова жыцця нашага любімага мастака. Пасля заканчэння мастацкай школы Штыгліца, малады Залькалн атрымлівае стыпендыю для далейшай адукацыі за мяжой. Ён едзе ў Парыж. Вучыцца ў студыі Агюста Радэна. Потым — гады педагагічнай дзейнасці ў Екацярынбургу і паездка для ўдасканалення майстэрства ў Італію.

Там мастак прыходзіць да вываду, што ў мастацтве трэба шукаць тыя формы, якія блізкія народу і эпосе. У гады 1-й сусветнай вайны, глыбока перажываючы пакуты свайго народа, Залькалн стварае некалькі вобразаў латышскай жанчыны-маці. Гэтымі невялікімі, але манументальнымі па сваёй сутнасці фігурамі скульптару ўдалося раскрыць характар змучанага вайной народа — яго прастату, гора і ўнутраную сілу. Па сённяшні дзень створаныя мастаком вобразы Маці з'яўляюцца шэдэўрамі латышскай скульптуры.

Асаблівае месца ў творчасці Т. Залькална займае 1918 год, калі пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі быў падпісаны У. І. Леніным дэкрэт аб манументальнай прапагандзе. З натхненнем стварае скульптар партрэты Чарнышэўскага, Мусаргскага, Скрабіна, лейтэнанта Шміта. Яго скульптура робіцца дынамічнай, канструктыўнай, ён не баіцца шматгранных форм, імкнучыся да максімальнага абагульнення вобраза.

Пасля вяртання ў Латвію мастак з поспехам працуе над мемарыяльнай скульптурай.

У 1940 годзе Тэадор Залькалн упэўнена становіцца на шлях сацыялістычнага рэалізму ў мастацтве.

Пасля вызвалення Рыгі ад нямецкіх акупантаў Залькалн — намеснік старшыні праўлення Саюза мастакоў Латвіі, кіраўнік кафедры скульптуры Акадэміі мастацтваў рэспублікі, правадзейны член Акадэміі мастацтваў СССР, дэпутат Вярхоўнага Савета ЛССР. У гэты час ён стварае многа партрэтаў грамадскіх дзеячоў, вучоных, рабочых, калгаснікаў новай сацыялістычнай Латвіі.

Тэадор Залькалн, чулы, таленавіты педагог, выхаваў некалькі пакаленняў нашых скульптараў.

Адной з самых таленавітых паслядоўніц Тэадора Залькална па праву лічыцца Аляксандра Брыедэ. На выстаўцы, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, яна парадазала гледачоў работай «Ленін —летуценнік». Гэты твор здзіўляе прастатой кампазіцыі, выразнасцю псіхалагічнага развіцця вобраза, манументальнасцю. Гэта работа не толькі новае дасягненне А. Брыедэ ў галіне манументальнага партрэта, але і самы пераканаўчы вобраз правадыра рэвалюцыі ў латышскім савецкім выяўленчым мастацтве. Сёлета члену-карэспандэнту Акадэміі мастацтваў СССР Аляксандры Брыедэ прысвоена ганаровае званне народнага мастака СССР. Творчасць Аляксандры Брыедэ мае вялікае значэнне ў развіцці партрэта ў латышскім савецкім мастацтве. У апошні час мастак стварыла некалькі цудоўных твораў аб дзецях. Багацце свету дзяцей А. Брыедэ раскрывае, паказваючы іх у працы і ў час гульняў. Скульптар ніколі не адступае ад непасрэднага назірання над прыродай, не дэфармуе фігуры і не пагарджае законамі прапорцый. І ўсё ж абагульненне ў яе работах нярэдка такое значнае, што надае вобразу сімвалічнае гучанне. Гэта асабліва прыкметна ў створанай ёю ў 1960 годзе кампазіцыі «Мір». У гэтай рабоце Аляксандра Брыедэ гаворыць пра мір, шчасце, сонца.

Інара НЯФЁДАВА.

Рыга.

Т. ЗАЛЬКАЛН. Маці.

Народны мастак СССР, Герой Сацыялістычнай Працы Тэадор Залькалн.

Петэрыс ЮРЦІНЬШ

МОГІЛЬНІК СЭРЦАЎ

Ах, як соладка часам залётамі
дражніць—
і гітара пяе, і віна цераз край.
Пасля рому агністага—фінскія
лазні.
Гэта, мабыць, і ёсць самы
шэры адчай?
Так, напэўна, крычыць крык
журбы ў выпівохі
па тых белых лятунках,
у шэрай імжы,
калі цягнешся прагна да чыстай
чаромхі,
а прачнешся—на голым
камені ляжыш.
Ты ляжыш, як труха,
ты ўстаеш, як разбіты,
ты ідзеш, бы ў тумане, хоць
сонечны дзень.
І здаецца: на свеце ты ўсімі
забыты—
і стаіш у баку ад сябе
і людзей.
Зноў—у сіні куродым,
забыцца каб трохі,
хоць прытворна, а боль каб
на сэрцы ачах.
Белы прывід—то куст
белапеннай чаромхі?—
Блішча суму святло у вясёлых
вачах.
Спатыкаюць цябе карані
неўпрыкметку,
выручаюць пахілыя часам
платы.
Але варта прылашчыць да губ
сваіх кветку,
і твой голас ахрыплы пяшчотны
тады.

Кручы—могільнік страсных,
узрушаных сэрцаў.
Ёсць пясок для такіх, ёсць
і цёплы угрэў.
Гэта значыць, кагосьці ў жыцці
ты не стрэціў,
хтосьці вельмі патрэбны цябе
не сустрэў.

КАЛІ ЎЖО ВЕСЯЛІЦЦА...

Колькі ў нас радасцей светлых,
харошых?!
Сваё ж трачу я, бы
ад спадчыны грошы.
Можа ў зямлю закапаць іх
цішком,
бедным прыкінуцца, жыць
жабраком?
Дазволь жа патраціць іх,
звесці дазвання
так, як надумаў,
без шкадавання:
дзесяць—вятрыску, што
ў ветразі б'ецца,
дзесяць—кастру, што гарыць
ды злуецца,
дзесяць—рацэ, каб плыты
хутчэй гнала,
дзесяць—ваўчыне, каб
не кусала.
Буры зялёнай—аж сотню
не шкода,
хай аніколі не знае ўвярoды!..
Не клічце ў бяседу мяне,
папрашу,
дзе лезуць пішчом
з дабрынёй у душу,
а ў сэрцах—няплаўкі чыгун
спластаваны.
Калі весяліцца, то—
дзе наша не прападала!

Пераклаў Ул. ПАЎЛАЎ.

КІНО

ДЗЕСЯЦЬ ХВІЛІН У ЛЕСЕ

У дзяцінстве мы ўсе стыхійна адушаўляем прыроду, лічым, што ўсе жывыя істоты думаюць і адчуваюць гэтак жа, як і мы.

Ды што жывыя істоты! Усё навокал — жывое, усё — адчувае. Нават камень пры дарозе. Што ж тады гаварыць пра дрэвы? Хіба яны не жывыя? Хіба не баліць дрэўцу, калі паласнуць яго нажом па ствале?..

Дарослымі мы ўпэўнены: не баліць. Такія неабвержныя доказы навукі. Але раптам у самой навуцы здараецца нешта такое, што здзіўляе больш, чым касманаўты на Месяцы. І высвятляецца, што наіўныя нашыя дзіцячыя ўяўленні не такія ўжо беспадстаўныя, каб выклікаць толькі паблажлівую ўсмешку.

Савецкі вучоны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі прафесар І. І. Гунар і амерыканец Бэкстэр незалежна адзін ад аднаго правялі серыю доследаў над раслінамі пры дапамозе электронных датчыкаў. Датчыкі рэгістравалі «ўнутраны» стан расліны, яе рэагаванне на знешнія раздражняльнікі. У спакойнай абстаноўцы самапісцы прыбораў рухаліся павольна, але як толькі да лістка расліны паднеслі полымя запалкі, расліна нібы «закрычала» ад болю — запіс самапісцаў адзначыў рэзкі падскок уверх. І справа тут не ў раптоўнай змене тэмпературы — вучоныя ўстанавілі, што біяпатэнцыялы раслін нагадваюць біяпатэнцыялы жывёл, што ў раслін існуе нешта накшталт нервовага імпульсу, што ў іх, відаць, ёсць цэнтр прыёму інфармацыі, якая паступае з навакольнага асяроддзя, што ў іх ёсць нават элементы памяці, свая «мова»...

Вы запытаеце, якое дачыненне ўсё гэта мае да фільма рэжысёра Юрыя Лысятава «Лес»? Адкажу вершамі Някрасава:

Плакала Саша, як лес высякалі,
Лесу і сёння шкада ёй да слёз.
Колькі было кучаравых бяроз!
Там, з-за насупленай, цёмнай яліны
Ззялі чырвоныя гронкі каліны,
Юны дубок узнімаўся вясной,
Птушкі ўладалі вяршыняй лясной...

А засталіся пні. І кожнае дрэва, кожная яліна і сасна, кожная бярозка, кожны клён адчулі, як падсекла іх электрычная піла, як зубы яе ўеліся ў жывое цела. І ніхто не пачуў іхняга стогну — толькі жанчына, якая ўсё сваё жыццё вырошчвала і вырошчвае лес...

Аднак фільм Юрыя Лысятава зроблены не для таго, каб сентыментальна паўздыхаць над лёсам лесу. Лес павінен служыць людзям, і менавіта ў гэтым яго лёс.

Скрыпка Давіда Ойстраха і раяль Святаслава Рыхтэра, калыска, у якой мы плылі немаўляткамі, і партызанская зямлянка ў час Вялікай Айчыннай, шырокі бяседны стол і апора ў шахце, рама акна, у якое глядзіць сонца, і папера, на якой друкуецца Купалаў верш — усё гэта лес. І яшчэ

ТЭАТР

ШТО ПАКАЗАЛА НОВАЯ ПРЭМ'ЕРА

СПЕКТАКЛЬ «УВАГА, ЗДЫМКІ!» У ДЗЯРЖАЎНЫМ ТЭАТРЫ МУЗЫЧНАЙ КАМЕДЫІ БССР

Тэатр музычнай камедыі БССР працуе ўсяго трошкі больш года, і пачаў ён сваю творчую дзейнасць з накаплення разнастайнага рэпертуару. Гэта дыктавалася неабходнасцю зацікавіць гледачоў і прыцягнуць іх увагу да тэатра, а таксама жаданнем праверыць магчымасці трупы на творах розных аперэтачных кірункаў. У калектыве замацаваліся і знайшлі прыхільнікаў у тэатральнай публікі такія ўзоры класічных музычных камедый, як «Сільва», «Баядэра», «Фіялка Манмартра», «Халопка», «Вольны вецер», беларуская аперэта «Пяе «Жаваранак», азербайджанская — «Каўказская пляменніца», а днямі адбылася прэм'ера твора Андрэя Эшпая «Увага, здымкі!».

Безумоўна, гэта каштоўна, што малады тэатр імкнецца мець разнастайны рэпертуар, што ён надае належную ўвагу творчасці савецкіх аўтараў, робіць захады да стварэння нацыянальных музычных камедый, працуе з беларускімі кампазітарамі і лібрэтыстамі. Але як справа з прафесійным, творчым ростам калектыву (павышэннем вакальна-сцэнічнага майстэрства салістаў, чысцінёй строя і ансамблевасцю, тэхнічнай вывучкай аркестра, хору, балета і інш.)? Мне здаецца, у чымсьці ён нават зрабіў крок назад у параўнанні з тым, чаго дасягнуў раней. Напрыклад, пагоршыўся строй хору, губляюць дыкцыйную яснасць і чысціню інтаніравання асобныя салісты, некаторыя выканаўцы спяванне «замяняюць» размовай пад аркестр. Асабліва адчуваецца гэта ў спектаклі «Сільва» і на апошняй прэм'еры, гаворка аб якой зараз і пойдзе.

«Музычны спектакль з пралогам, эпілогам, танцавальнымі дывертысментамі», — так назвалі кампазітар А. Эшпай і лібрэтысты У. Рацэр і У. Канстанцінаў сваю камедыю. Твор гэты тэхнічна складаны. Літаратурны тэкст тут вершаваны і патрабуе ад выканаўцаў умення даносіць яго натуральна, свабодна, лагічна, прычым не губляючы рытмічнай структуры радкоў не толькі ў маналогах, але і ў дыялогах. Другая цяжкасць у тым, што частка размовы герояў ідзе ў суправаджэнні аркестравых эпізодаў як своеасаблівы моўны кантрапункт да музычных тэм-вобразаў. Зазначым, што метрарытмы ў музыцы і вершах тут розныя, а гэта досыць нязручна для неспрактыкаванага вуха некаторых выканаўцаў, і ўзнікае штучнасць гаворкі, алагічныя моўныя акцэнты. Дададамо, што вельмі нізкая тэсітура вакальных партый, наяўнасць вакалізаў, шпаркія тэмпы — усё гэта патрабуе ад выканаўцаў выдатнай тэхнічнай узброенасці. Але яе не хапае многім і многім.

На жаль, аўтарам спектакля часам нестае пачуцця мастацкага такту.

Калі раскрываецца заслона, перад гледачамі праходзіць нейкі імклівы калектыўны танец, накшталт не надта прыгожага па малюнку нумара ў мюзікхольным рэвю. Магчыма, можна даваць такому танцу і яго выкананню іншую ацэнку. Але ці ёсць права выконваць яго на плошчы, ля мемарыяла загінуўшым, ды яшчэ ў той час, калі тут збіраюцца ветэраны-франтавікі і партызаны, каб успомніць мінулае?

Імкнучыся зрабіць сцэнічнае дзеянне больш дынамічным, рэжысёр-пастаноўшчык А. Даўгаполаў бярэ на ўзбраенне кінапрыём «наплываў» адных падзей на другія. Так, калі былая разведчыца, а зараз дырэктар гасцініцы, дзе жыве кіназдымачная група, Вольга Сяргееўна ў песні «Дваццаць год дзяўчыны...» расказвае сваё баявое жыццё, наплывае эпізод мінулага — арышт у рэстаране мужнай партызанкі. Пярэчанне выклікае не прыём у прынцыпе, а тое, што выканаўца ролі Вольгі Сяргееўны ў час успамінаў «выключаецца» рэжысёрам з мізансцэны. Яна прымушана стаяць і чакаць, пакуль выканаўцы драматычнага эпізода яго закончаць, — і потым працягваць сваю мізансцэну з «сённяшніх» дзён. Аналагічнае рашэнне атрымаў у пастаноўшчыка дуэт-дыялог мастачкі кінагрупы Марыны і закаханага ў яе студэнта-ветэрынара Сені. Спачатку выконваецца на авансцэне песня герояў пра іспанскую карыду, а потым, як ілюстрацыя да вакальнага дуэта, артысты балета ў глыбіні пляцоўкі выконваюць іспанскі танец. Марына і Сеня чакаюць, пакуль ён скончыцца, каб дзейнічаць далей...

Як ужо гаварылася вышэй, значнае месца ў творы А. Эшпая займаюць танцавальныя эпізоды — ці непасрэдна ўключаныя ў яго драматургічную канву, каб раскрыць унутраны стан герояў, ці як харэаграфічны дывертысмент. У першым з гэтых выпадкаў адказнасць за характар танцавальнасці ўскладваецца на рэжысёра-пастаноўшчыка спектакля. І тут зноў трэба сказаць, што на сцэне Мінскай музычнай камедыі сапраўднага рэжысёрскага «погляду» на харэаграфічныя «паводзіны» герояў спектакля не адчуваецца. Чужыя Веры яе прытанцоўкі ў сцэне з Ігарам і ў лірычнай песні пра Мішку-ляльку. Нейкія знешнія, не звязаныя з душэўным станам гераіні і харэаграфічныя «паводзіны» ў спектаклі другой гераіні — Марыны...

Сцэна са спектакля. Вольга Сяргееўна — Таісія Трошына, Дуднік — Юрый Лазоўскі.

Фота Ул. КРУКА.

Наогул, у балетмайстра спектакля Л. Травініна адчуваецца імкненне «прачытаць» харэаграфію пастаноўкі сродкамі эстрадных парадыйных танцаў. А чакаеш жа не гратэска, а весялосці, аптымізму, уласцівых маладосці.

Цяжка патрабаваць ад музычнага кіраўніка спектакля дырыжора Э. Аранкевіча яркага гучання аркестра, бо яго няпоўны склад, неадпаведнасць колькасці музыкантаў у групах патрабаванням ансамбля паміж струннымі і духавымі інструментамі не дае дырыжору такой магчымасці. Але дабіцца чысціні інтаніравання ў аркестры, хоры (кіраўнік Г. Паленкава) і салістаў, ансамбля ўсіх выканаўцаў — гэта яго прамы абавязак. І быў гэты абавязак на прэм'еры выканан дырыжорам не да канца. У параўнанні з папярэднімі пастаноўкамі нашага тэатра тут страты відавочныя.

У музычным спектаклі, асабліва ў музычнай камедыі, немагчыма разглядаць асобна вакальны і сцэнічны бок партый. На жаль, многія з выканаўцаў спяваюць «прыблізныя» ноты, парушаюць рытмы, дрэнна вымаўляюць словы і г. д.

Найбольш цэласнае вакальна-сцэнічнае ўражанне пакідаюць Н. Равінская (Вольга Сяргееўна), К. Лосеў (студэнт-гісторык Валодзя), Р. Курлыкова (Дама з сабачкам), Ю. Лазоўскі (дырэктар кінагрупы Дуднік). Неблагі малюнак вобраза «кіназоркі» Веры Чарновай стварае Н. Белавусава, але выканаўцы трэба звярнуць увагу на яснасць дыкцыі, адточанасць вакалу. У чымсьці хацелася б бачыць яе гераіню больш шчырай.

Я выказваю свае думкі, якія ўзніклі пасля новай прэм'еры Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР, не з жадання перакрэсліць плён дзейнасці калектыву — гэта спроба звярнуць яго ўвагу на тое, без чаго цяжка, можа быць, немагчыма дасягнуць творчай сталасці.

І. НІСНЕВІЧ.

З пошты ЛіМа

БІБЛІЯТЭЦЫ — ІМЯ ПЕСНЯРА

Нацыянальна-вызваленчы рух у гады белапольскай акупацыі Заходняй Беларусі быў цесна звязаны з імёнамі нашых народных паэтаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Іх палымяныя словы, якія даходзілі да нас праз калючыя драты, памнажалі сілы, натхнялі на барацьбу за чалавечыя правы, за сацыяльную справядлівасць, за школу на роднай мове.

Партрэты Янкі Купалы і Якуба Коласа, якія былі зроблены ў Вільні, можна было ўбачыць у многіх сялянскіх хатах. Невыпадкова, што сяляне рэвалюцыйных вёсак Слонімшчыны Вялікая Кракотка і Чамяры ў 1927 годзе заснавалі на ўласныя сродкі дзве бібліятэкі-чытальні імя Янкі Купалы і Якуба Коласа. Абедзве гэтыя культурна-асветныя ўстановы паліцыя неўзабаве зачыніла, а кнігі канфіскавала.

Ініцыятарамі заснавання ў Чамярах бібліятэкі-чытальні імя Якуба Коласа была група вучняў Віленскай беларускай гімназіі на чале з Якубам Міско і Феакцістам Міско. Яны прынеслі ў бібліятэку многа сваіх кніжак. Усё лепшае з класічнай рускай літаратуры, што было ў вёсцы, знайшло месца на бібліятэчных паліцах. Творы беларускіх аўтараў, якія толькі можна было дастаць у Вільні, сяляне куплялі за свае грошы, а таксама за грошы, вырučаныя ад пастановак беларускіх спектакляў на самадзейнай сцэне.

Неўзабаве сабралася больш за тысячу тамоў, сярод іх на першым месцы былі творы народнага паэта Якуба Коласа. На доме была прымацавана шыльда з надпісам «Бібліятэка імя Якуба Коласа». З такім жа надпісам была выразана і пячатка. Бібліятэка спачатку размяшчалася ў хаце Якуба Міско, потым яе перанеслі ў больш прасторнае памяшканне — хату Івана Пракапчука, сястра якога Надзея Пракапчук загадвала бібліятэкай. Праз два гады ўлады закрылі бібліятэку. Усё, што было на кніжных паліцах, паліцэйскія вывезлі з вёскі. І толькі кнігі, якія ў той час былі ў чытачоў, яшчэ доўга патаемна хадзілі па руках...

На маю долю выпаў гонар — прымаць удзел у аднаўленні Купалаўскай і Коласаўскай бібліятэк. Вялікакракоцкая сельская бібліятэка імя Янкі Купалы стала адной з лепшых у Слонімскім раёне. А Чамяроўская бібліятэка чамусьці не носіць імя дарагога нам паэта Якуба Коласа.

У 1946 годзе другое жыццё бібліятэкі імя Якуба Коласа, як і першае — у 1927 годзе, пачалося са збору кніг. Свае ўласныя кнігі занёс у Чамяры рэдактар радыёвяшчання Аляксей Галаўнёў, які працуе цяпер у Мастах, работнікі рэдакцыі раённай газеты і іншых устаноў горада Слоніма. Актыўны ўдзел у зборы літаратуры прынялі камсамольцы і старэйшыя аднавяскоўцы. Сярод іх трэба адзначыць Сцяпана Міско, цяпер старшага навуковага супрацоўніка АН БССР. Першы пасляваенны загадчык нашай бібліятэкі, былы партызан Максім Міско, закончыўшы інстытут, працуе цяпер настаўнікам Слонімскай сярэдняй школы № 6.

У музеі імя Якуба Коласа захоўваецца ліст з подпісамі жыхароў вёскі Чамяры, які яны паслалі Якубу Коласу пасля другога адкрыцця бібліятэкі.

Цяпер, калі беларускі народ рыхтуецца дастойна адзначыць 90-годдзе з дня нараджэння вялікіх нашых песняроў, варта было б прысвоіць імя Якуба Коласа Чамяроўскай сельскай бібліятэцы. Многія мае землякі прасілі мяне напісаць аб гэтым у газету «Літаратура і мастацтва».

Анатоль ІВЕРС.

Беларускі дзяржаўны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы выказвае глыбокае спачуванне заслужанай артыстцы БССР Рынковіч А. В. у сувязі з напаткаўшым яе горам — смерцю бацькі.

лес — гэта крыніца паветра, крыніца самога жыцця.

Сонечны прамень дакранаецца да зялёнага лістка, да хваінкі, і пачынаецца самая чарадзейная праца прыроды — фотасінтэз, стварэнне кіслароднага акіяна, стварэнне жывога рэчыва з простых злучэнняў нежывой прыроды, працэс, які абумовіў усю эвалюцыю Зямлі...

Пра гэта думаеш з новым пачуццём, з новай вялікай удзячнасцю лесу, калі глядзіш фільм. А на экране гудуць дрылёвачныя трактары, маўкліва паміраюць дрэвы-асілкі, каб ператварыцца ў неабходныя людзям рэчы... Паміраюць, а на новых дзялянках паўстае малады лес. Адышло адно пакаленне ялін і соснаў, прыходзіць наступнае. І прыходзіць праз рукі жанчын, праз нястомныя рукі лесавода. Цярусіцца праз пяшчотныя пальцы, шурпатыя ад працы, насенне будучых ельнікаў і сасновых бароў, салаўіных гаёў і грыбных узлескаў — праз пальцы жанчыны-маці...

Мудрасць прыроды і чалавечага розуму, мудрасць жыцця і чалавека, які яму служыць, услаўляе гэты фільм — дзесяціхвілінная старонка з вялікага дзённіка нашага беларускага лесу, з дзённіка лесавода, Яўгеніі Іосіфаўны Царанковай.

І яшчэ пра адно гаворыць гэты фільм Юрыя Лысятава, добра, з душэўнай засяроджанасцю зняты апаратарам Рыгорам Масальскім. Пра тое, што ўсё ж лес — жывая істота, што яму балюча ад нашай неахайнасці і раўнадушнасці.

Лёс лесу — гэта і наш лёс, і сэрца нашае павінна быць больш чулым, чым электронны датчык, калі мы маем справу з лесам. Яно павінна быць такім, як сэрца гераіні фільма. І тады лес шчодра аддзячыць нам за дабро, запомніць яго, бо ў леса ёсць памяць. І памяць, і свая мова, якую падслухалі аўтары фільма.

Каб жа нам усім заўсёды разумець гэтую мову!

Валянцін ТАРАС.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Пятру Васілеўскаму — 50 гадоў

15 мая споўнілася 50 гадоў драматургу Пятру Васілеўскаму. З гэтай нагоды яго сардэчна павіншавала праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі. У прывітальным адрасе, накіраваным юбіляру, гаворыцца:

«Дарагі Пятро Савельевіч!

Горача вітаем Вас і шлём свае віншаванні ў дзень Вашага пяцідзесяцігоддзя.

Свае першыя апавяданні Вы надрукавалі ў 1942 годзе ў армейскіх газетах, у якіх расказалі аб подзвігах савецкіх салдат на франтах Вялікай Айчыннай вайны. З таго часу ў друку сістэматычна з'яўляюцца Вашы творы — нарысы, апавяданні, аповесці.

Але найбольшы поспех Вас напаткаў у жанры драматургіі. З цікавасцю былі сустрэты гледачамі Вашы п'есы «Год дзевяцьсот семнаццаты», «Чалавек вярнуўся», «Любоў, Надзея, Вера...», якія былі пастаўлены тэатрамі рэспублікі.

Варта адзначыць, што Вы шмат працуеце ў галіне кінематаграфіі. Як рэжысёр і сцэнарыст Вы прымалі ўдзел у стварэнні кінафільмаў: «Расказы аб юнацтве», «Беларускі канцэрт», «Палеская легенда» і інш.

Прыміце, шаноўны Пятро Савельевіч, нашы шчырыя пажаданні Вам добрага здароўя, творчага настрою, доўгіх год жыцця!»

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання.

У СКАРБНІЦУ ДРУЖБЫ

Старонка аднаго з апошніх нумароў літоўскай настаўніцкай газеты «Тарыбініс макітояс» прысвечана Беларускай ССР, яе дасягненням у выхаванні падрастаючага пакалення. Старонка адкрываецца артыкулам Эдзі Агняцвет «Яны прысвяцілі свой талент дзецям». Паэтэса расказвае пра беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, што пішуць для дзяцей, пра іх сувязі са школамі.

На старонцы змешчаны таксама некалькі матэрыялаў беларускіх журналістаў, якія расказваюць, у прыватнасці, пра Кармянскую школу-інтэрнат, пра школу імя К. Чорнага ў Цімкавічах, пра жыццё тамашніх настаўнікаў. На старонцы шмат фотаздымкаў, прысвечаных школам рэспублікі.

Яніна РАМАШКЕНЯ,
літаратурны супрацоўнік «Тарыбініс макітояс».

ПАД АДНОЙ

Беларускія аповесці на рускай мове

Эдуард СКОБЕЛЕЎ

У МІНУЛЫМ годзе ў Ленінградзе выйшаў у свет зборнік «Белорусские повести». Кніга ўключае ў сябе аповесці шасці беларускіх пісьменнікаў: У. Караткевіча, І. Шамякіна, В. Быкава, У. Паўлава, А. Савіцкага і В. Мысліўца. Зразумела, гэтыя пісьменнікі не прадстаўляюць усю беларускую прозу сённяшняга дня. Тым не менш зборнік дазваляе з дастатковай глыбінёй меркаваць аб сутнасці сучаснага літаратурнага працэсу ў Беларусі.

У ВОДНАЯ даведка называе Уладзіміра Караткевіча «маладым» пісьменнікам. Але аповесць «Сівая легенда» абвяргае гэтае меркаванне. Караткевіч — сталы і перспектыўны мастак. Праўда, яго абвостраную цікавасць да «сівой» гісторыі можна лічыць маладой, амаль піянерскай, — і таму, што пласт гэты — шматвяковая гісторыя беларускага народа — у мастацкіх адносінах распрацаваны вельмі слаба, і таму яшчэ, што Караткевіч па-юнацку, усхвалявана ўспрымае падзеі мінулых гадоў, і гэтае высакароднае хваляванне цалкам перадаецца нам, яго чытачам.

Аўтар здолеў знайсці вельмі плённую форму апавядання: падзеі, якія адбываюцца ў замку пана Кізгайлы, пададзены вачыма швейцарскага найміта Цхакена. Гэта дазваляе пазбегнуць назойлівасці і залішняй павучальнасці, — заганы, якімі часта грашаць расквечаныя вымыслам гістарычныя хронікі.

Канфліктная канва аповесці простая, але ўражлівая: варожасць паміж нобілем Раманам і Кізгайлам, якая ўспыхнула з-за нежадання Кізгайлы адпусціць на волю сваю халопку Ірыну, у якую закахаўся Раман. Раман узнімае паўстанне сялян супраць дваранства, асаджае і бярэ прыступам замак Кізгайлы, але потым церпіць паражэнне.

Проза У. Караткевіча, і гэта адразу звяртае на сябе ўвагу, адносіцца да таго віду апавядання, аб якім кажуць: «густа сее». За кожным радком адчуваецца грунтоўнае веданне дэталяў. Мноства трапных характарыстык, глыбокая думка і паэтычнасць пісьма ўзнімаюць прозу Караткевіча, даюць ёй асобыя крыллі.

Добра ўдаліся аўтару характары Цхакена, мужнага швейцарца, які ўрэшце-рэшт зразумеў простую душу беларусіна і спакойна асеў на чужой зямлі; Ірыны, якая, асляпленая і змучаная доўгім заключэннем, злучаецца з каханым; Кізгайлы, які ненавідзіць «быдла» і гатовы да апошняга дыхання абараняць свой дваранскі гонар, а разам з ім і свае прывілеі.

Як гэта ні дзіўна, менш за ўсё ўдаўся аўтару вобраз галоўнага героя — Рамана Ракутовіча. Захапіўшыся, ён дапусціў маленькі перабор, і вобраз атрымаўся вельмі супярэчлівы.

Радавіты феадал, Раман пасля першага ж сур'ёзнага бою набывае ледзь не марксісцкую падкаванасць: «Мужык — усяму станавы хрыбет», «Я дваранам здрадзіў, а ты (Кізгайла.— **Э. С.**) здрадзіў сваёй краіне». Аўтар адчувае, што герой вырываецца з рук, і, імкнучыся ўтаймаваць стыхію вобраза, прыбягае нават да дапамогі сучаснага псіхааналізу. Але гэта не выратоўвае. Сцэна, дзе Раман шкадуе забітага ім у сумленным паядынку Кізгайлу, самая непераканаўчая: «І собіла ж яму пярэваратнем стаць, людзей мучыць. І мучыў, можа, таму, што сумленне было неспакойнае».

Што ж усё-такі рухала галоўным героем аповесці Раманам Ракутовічам: пошук праўды і народнай свабоды ці помста за ўкрадзенае каханне? Або тое і другое разам?

Не, хутчэй за ўсё ні тое, ні другое: тканіна апавядання не дае грунтоўнай зачэпкі для гэтых вывадаў. Вывад напрошваецца зусім іншы: з-за таго, што Ракутовіч няўдачнік наогул. Між іншым, сам аўтар аднойчы прагаворваецца аб гэтым. «Калі няма шчасця для сябе, для суседа — навошта галаву берагчы? Тады яе наўмысна ламаць трэба», — гаворыць Ракутовіч.

Але гэта ўжо не той герой, які вабіць нас як важак паўстаўшых сялян. На паверку выходзіць, што ён пазбаўлены якіх-небудзь сур'ёзных сувязей з народам. Гэта авантурыст, які не спыняецца перад пралíццём народнай крыві толькі таму, што гэта кроў абяцае яму хоць бы ілюзію асабістага поспеху. Прага славы — вось затоеная сутнасць Ракутовіча, вось тлумачэнне яго доблесцям. З такой жа безадказнай лёгкасцю ён узначаліў мужыцкі бунт, з якой пазней абезгаловіў яго, эфектна здаўшыся ўладам у абмен на вызваленне з астрога кучкі палонных халопаў. Прыгожа, але бясплённа. Зварушліва, але бескарысна.

Зразумела, можна тлумачыць вобраз Ракутовіча і інакш, упіраючы на яго арыстакратызм, рыцарства, трагічную абмежаванасць, абумоўленую часам. Але такія тлумачэнні, здаецца мне, далёкія ад духу твора.

І ўсё ж чытач даруе Караткевічу асобныя заганы, надуманасць і бяздоказнасць некаторых сцэн (напрыклад, эпізода з атручваннем сабакі). Даруе таму, што разам з пісьменнікам хоча верыць у людзей, здольных адкінуць класавыя, ідэйныя і іншыя забабоны дзеля таго, каб стаць на бок народа і яго адзінай праўды.

Філасофская нагрузка аповесці — суадносіны паміж лёсам асобнага чалавека і лёсам простага народа. І тут заслуга Караткевіча бясспрэчная, і адказ адзіна правільны: без народа марна шукаць асабістае шчасце; калі яго пазбаўлены народ, яго пазбаўлены і кожны дастойны сын народа.

І яшчэ адзін вывад: адчуваецца, што гісторыя для Караткевіча — не самамэта. Звяртаючыся да мінулага, ён імкнецца больш грунтоўна разабрацца ў сучаснасці. У высокамастацкім асэнсаванні гісторыі з пазіцый сучаснага вопыту — у гэтым значэнне аповесці У. Караткевіча «Сівая легенда».

А ПОВЕСЦЬ Івана Шамякіна «Агонь і снег» вяртае нас да падзей Вялікай Айчыннай. Ёмкая назва гаворыць сама за сябе. Але агонь і снег — гэта не толькі зло вайны і мужнасць тых, хто змагаецца за справядлівасць, — гэтыя дзве стыхіі бушуюць у самім чалавеку, выяўляючы яго грамадзянскую трываласць і каштоўнасць для іншых людзей.

На першы погляд здаецца, быццам аповесць Шамякіна не ўзбагачае нас структурна: для раскрыцця ўнутранага свету сяржанта Шапятовіча і яго франтавых таварышаў пісьменнік выкарыстоўвае традыцыйную форму дзённікавых запісаў. Але, углядзеўшыся больш пільна, мы выяўляем, што гэта не зусім звычайны дзённік, больш таго, гэта і не дзённік зусім, калі мець на ўвазе традыцыйныя яго атрыбуты. Аднак ілюзія формы такая, што чытачу пастаянна здаецца, быццам герой спавядаецца толькі для самога сябе. Такі актыўны падыход да формы дазволіў наблізіць дзеянне і герояў да чытача.

«Агонь і снег» — гэта не толькі даніна гераізму савецкага чалавека ў часіну бітвы, гэта грамадзянскі кліч пісьменніка, звернуты да сучаснікаў, гэта кніга аб пільнасці, аб цвярозасці, аб здольнасці рэальна ўлічваць факты.

Сцяпан Кідала, які падраздзяляе людзей у залежнасці ад той гучнасці, з якой яны крычаць «ура» на мітынгу, — гэта не вымысел, гэта грамадскі тып нядаўняга мінулага, які спекулюе на непахіснасці нашай веры ў камунізм, у партыю, у сілы народа. Час выбіў глебу з-пад ног дэмагогаў, якія наносяць непапраўную шкоду грамадству, дзяржаве, народу і яго культуры. Але гэтыя людзі не вывеліся зусім, яны закалыхваюць нас салодкімі размовамі, яны паслабляюць нашу волю, распаўсюджваючы міфы аб рэчаіснасці. Бойцеся паказухі! — папярэджвае Шамякін. Ненадакучліва, але настойліва ён падкрэслівае: углядайцеся адзін у аднаго больш пільна, цаніце адзін аднаго не за словы, не за ветлівасць, якой багата мірнае жыццё, а за фактычныя адносіны да людзей, да Радзімы, да праблем грамадства.

Аповесць прываблівае дынамікай і спакойнай глыбінёй аўтарскага дыхання ад першай да апошняй старонкі. Ніякіх вымучванняў, ніякіх штучных канструкцый, — дзеянне развіваецца як бы само сабой.

Ёсць у аповесці такі эпізод. Малодшы лейтэнант Кідала, фразёр і кар'ерыст, здзяйсняе смелы ўчынак, адцягваючы ад агнявой пазіцыі батарэі неўзарваную бомбу. Каля бомбы апынуўся і камандзір дальнямершчыкаў сяржант Сеня Пясоцкі, «інтэлігент», прамая антытэза Кідалу ў эстэтычным плане. Два розныя чалавекі здзяйсняюць адзін, агульны подзвіг. Выпадковае супадзенне? Або, можа, да бомбы прывялі іх розныя мэты?

Не, мэта была адна — ліквідаваць пагрозу для батарэі, і аўтар не пакідае на гэты конт ніякіх сумненняў.

Гэты эпізод — кантрапункт усяго дзеяння, які раскрывае галоўны змест і сэнс усёй аповесці. Выходзіць, важная не толькі мэта сама па сабе, але і сродкі, пры дапамозе якіх яна дасягаецца, важнае ўнутранае аблічча чалавека, які здзяйсняе подзвіг.

І далей, застаючыся паслядоўным, пісьменнік развівае свой пункт гледжання, ён сутыкае Кідалу і Пясоцкага ў час лоўлі нямецкага лётчыка, калі Кідала так аргументуе сваю спробу адабраць у палоннага гадзіннік: «Яны паўсвету абрабавалі, можа, у цябе маці забілі, а ты мне — марадзёрства!..» Паказальны фінал гэтага сутыкнення: Пясоцкі замярзае па дарозе да назіральных пунктаў — Кідала кінуў яго, абяссіленага, сярод пустэльных сопак, у люты мароз.

Пісьменнік сцвярджае адзінства маральных каштоўнасцей, адзінства поглядаў, адзінства ацэнак. Дрэнна, небяспечна, пагрозліва, калі аднаго хвалюе перамога справы, а другога хвалюе справа, якая наклёўваецца ў выпадку перамогі.

Адзінства чалавечага і грамадзянскага ў чалавеку — галоўны этычны прынцып, які пранізвае аповесць Шамякіна. Ён развівае яго і па другой, так сказаць, «агульнадаступнай» лініі: сувязь Шапятовіча з ваенфельчарам Антанінай. Аўтар, па-мойму, пераканаўча паказвае, што нават нязначная плямінка на сумленні ставіць пад сумненне ўсю яго чысціню.

Ц ЯЖЭЙ за ўсё гаварыць, бадай, аб аповесці Васіля Быкава «Альпійская балада». І не таму толькі, што аб ёй пісалі ўжо многа і ў дастатковай меры падрабязна. «Альпійская балада» — гэта ранні Быкаў. Нягледзячы на ўсе свае відавочныя і неаспрэчныя вартасці, аповесць не пазбаўлена паўтораў, шматслоўя і перабольшанняў, якія парушаюць мастацкую меру.

«Альпійская балада» — ранні Быкаў. Але ўсё-такі Быкаў — з усімі ўласцівымі яму схільнасцямі і слабасцямі, з усім сваім, адметным стылем.

У «Альпійскай баладзе» здзіўляе перш за ўсё высокі і тонкі гуманізм пісьменніка. Тут няма яшчэ — або яна пакуль у зародышу — прывабнай, глыбока быкаўскай дэталі, якая надае асаблівы каларыт усяму дзеянню. Але ўжо тут намацваюцца тыя агульначалавечыя сувязі, якія адрозніваюць сапраўднага мастака ад рамесніка.

У гісторыі Івана і Джуліі кранае хутчэй за ўсё не тое, што ў невычарпальнай празе жыцця злучыліся дзве істоты, у якіх адабрана свабода, а тое, што злучыліся аднадумцы, людзі, звязаныя прагай свабоды.

Пошук свабоды — гэта пошук справядлівасці. Ён узнімае чалавека на барацьбу і подзвіг, на смерць і бяссмерце. Сапраўдны чалавек не можа мірыцца з несправядлівасцю. У вобразе Джуліі, антыфашысткі-італьянкі, увасоблена, я б сказаў, усячалавечая цяга да ісціны і веры. Фашызм, як сістэма несправядлівасці, супрацьстаіць усім народам. І нават звар'яцелы гефтлінг-немец — фігура вельмі сімвалічная: фашызм супрацьстаіць і немцам, адбіраючы ў іх розум.

Тэма кахання ў Быкава распрацавана таксама з вельмі дакладнымі акцэнтамі, і гэта таксама акцэнт жывой рэчаіснасці, а не надуманай схемы. Калі чытач прыгадвае, герой аповесці Іван Цярэшка да палону служыў ардынарцам у камандзіра роты Глебава, закаханага ў медсястру санбата Анюту. Усё гэта хуткацечнае франтавое каханне праходзіла на вачах у Івана, і таму ён, паважаючы ротнага, прывязаўся да Анюты. Хутка Глебава паранілі, і ён памёр у час аперацыі, а праз тыдзень або два Анюта не адмовіла ў пяшчотах маёру-танкісту. Цярэшка, выпадковы сведка гэтай сцэны, быў настолькі ўзрушаны здрадніцтвам, што ўцёк з медсанбата, не далячыўшыся.

І вось праходзіць два гады — два гады палону, няўдалых уцёкаў, катаржнай работы, і сітуацыя як быццам паўтараецца: Іван зближаецца з Джуліяй, якая страціла ў сутычцы з немцамі свайго любімага — партызана-камуніста Маро. І што ж! Цяпер ніякія сумненні не бянтэжаць яго душу. Чэрствасць ці эгаізм? Ці забыццё былых маральных прынцыпаў? Не, ні чэрствасць, ні эгаізм, ні забыццё маралі. Гэта нешта настолькі высокае, што вышэй за ўсякі чалавечы суд. «Іван расцягнуўся на прахалоднай траве і ад лішку шчасця засмяяўся».

Як мог смяяцца ад шчасця вязень, за якім па пятах гналіся эсэсаўцы з ваўкадавамі? Як ён асмеліўся збіраць кветкі і любавацца макавым полем у спякотнай сонлівасці пагоднага дня?... Напісаць аб гэтым здольны і звычайны эпігон. Але адчуць само дыханне вечнасці ў гэтай карціне дадзена толькі сапраўдным мастакам.

А ПОВЕСЦЬ Уладзіміра Паўлава «Спелыя травы» заслугоўвае сур'ёзнай размовы. Яе вартасці і яе недахопы цікавыя не толькі для чытачоў, але і для самога пісьменніка, які не можа пагарджаць думкай тых, хто прыняў блізка да сэрца яго першыя празаічныя творы: сталасць таленту вызначаецца ступенню самакрытычнасці.

Па зместу і глыбіні абагульнення аповесць выходзіць за рамкі лёсу простай беларускай сялянкі Ульяны Сямашкі — у аповесці раскрываецца нялёгкая доля многіх пакаленняў, скалечаных жорсткай і няўмольнай стыхіяй вайны.

Падобна да многіх празаікаў, У. Паўлаў пачынаў з вершаў і назапасіў вялікі паэтычны вопыт. Паўлаў і ў прозе — паэт, вартасць, якую асабліва цэніць кожны аматар роднага слова. Тым не менш Паўлаву трэба яшчэ авалодваць сакрэтамі майстэрства. Пісьменнік грашыць перш за ўсё парушэннем адзінства стылю.

«Спелыя травы» распадаюцца на дзве несуразмерныя часткі. Першая з іх — гэта хвалюючы і грунтоўны расказ аб жыцці вясковай дзяўчыны, якая закончыла дзесяцігодку ў ракавы год пачатку вайны. Адступленне нашых войск і гітлераўская акупацыя абрынулі на яе небывалыя выпрабаванні. Адзін за адным гінуць у барацьбе з ворагам людзі, з якімі яна хацела і магла б падзяліць любоў, самой прыродай закладзеную ў яе пяшчотнае сэрца. Яе лёс абмываецца дзесяткамі іншых лёсаў, таму яе гора і яе радасці атрымліваюць асобае гучанне. Вобразы Атаманавіча, Нічыпара, Вані Чакая і падлетка Колькі становяцца часткай яе вобраза, мы не ўяўляем Улю без гэтых людзей, нам цяжка зразумець без іх глыбіню яе асабістай трагедыі.

У другой частцы апісваецца жаночая доля ў пасляваенныя гады. Але ў гэтай частцы ўжо няма тых рухаючых пружын, што ў першай. Гэта ўжо не аповесць, гэта канспектыўнае тлумачэнне чытачу, як і чаму яна засталася адзінокая і што з гэтага выйшла.

Стылявыя заканамернасці абедзвюх частак розныя: у адным выпадку — само мастацкае дзеянне, у другім — аўтарскія каментарыі да дзеяння, што засталося за межамі нашых перажыванняў. Аб'яднаўшы іх у адвольным саюзе, аўтар нанёс шкоду карціне, якая зусім натуральна разраслася ў панараму цэлага гістарычнага перыяду. Думаецца, адбылося гэта не таму, што аўтар стаміўся і паспяшаўся. Мне здаецца, ён проста не задумаўся, **што** траціць, пераходзячы ад вобразнага пісьма да павучальнага хуткапісу.

Асабіста мне другая частка імпануе многа больш, чым першая, і ўсё ж я схільны папракнуць аўтара менавіта за другую частку аповесці, якая выклікала агульную кампазіцыйную недасканаласць, якая зрабіла дрэнны ўплыў на мастацкую пераканаўчасць аповесці, асабліва на яе фінал.

І ўсё ж кніга Паўлава — гэта патрэбная кніга. Патрэбная, як чыстае сумленне і як моцная памяць. Гэта кніга аб братняй сувязі людзей, аб тым, што заўсёды вырашаюць людзі, быць або не быць дабру паміж імі.

«Спелыя травы» прымушаюць задумацца, якія ж людзі акружаюць нас, якімі яны могуць зрабіцца ў часіну выпрабаванняў, як будуць паводзіць сябе ў цяжкую гадзіну. Логікай свайго твора Паўлаў кліча нас бачыць і прадугледжваць сацыяльную небяспеку тых, хто пазбягае маральнай адказнасці перад іншымі, хто забывае аб сваім абавязку перад суайчыннікамі, перад радзімай, перад яе гісторыяй.

«Каля яе (Ульяны.— **Э. С.**) на купіне раслі бяссмертнікі», — так завяршаецца аповесць. Так, стойкасць і мужнасць такіх простых людзей, як Ульяна, бессмяротныя. Гэтыя абдзеленыя лёсам жанчыны — такія ж ахвяры вайны, як і інваліды. Іх суровы лёс заслугоўвае шчырага спачування і разумення. Жыццё, канечне, пойдзе далей, сваёй чаргой, забіраючы адны пакаленні ў цень і напаўняючы святлом другія пакаленні, але памяць аб

ВОКЛАДКАЙ

...гераінях і пакутніцах, якія ў саміх сабе носяць боль і страты нядаўніх часоў, будзе вечная...

ЧАМУ ТАК ці інакш дзейнічаюць літаратурныя героі? Адказ трэба шукаць у філасофіі твораў — як мадэлі свету, якім яго бачыць і хацеў бы бачыць мастак. Калькі б ён ні сцвярджаў, што «піша з натуры», персанажы — гэта філасофскі, этычны і палітычны слоўнік самога аўтара.

Гэты слоўнік беспамылкова чытаецца ў аповесці Алеся Савіцкага «Самы высокі паверх», прысвечанай працы і побыту моладзі з невялікай будаўніча-мантажнай брыгады. Аўтар лічыць, што жыццёвыя даброты, купленыя цаной подласці і здрадніцтва, не гарантуюць шчасця (Віктар Зубок); што шчасце дасягальнае толькі ў падзвіжніцкай барацьбе за агульную справу (Леанід Бугрым); што ўмовай поспеху гэтай барацьбы павінна быць падтрымка калектыву (Барыс, Рагач, Зіна Гарошка, Казімір) і вернае каханне (Валя). Як бачым, у гэтай пазіцыі няма ніякай складанасці. Яна простая і даступная.

Тады ў чым жа сакрэт таго, што аповесць Савіцкага чытаецца з цікавасцю? Мне здаецца, галоўная яе вартасць заключана ў пазітыўным вырашэнні праблемы чалавечага лёсу.

Прасочваючы жыццё Леаніда Бугрыма, мы зноў і зноў пераконваемся, што чалавек — вяршыцель свайго лёсу. А галоўная велічыня, якая вызначае лёс у разуменні пісьменніка — грамадска-карысная праца. Не выпадкова ў яго аповесці столькі ўвагі ўдзелена працы як крыніцы паэзіі і радасці.

Сапраўды, чалавек, які працуе з захапленнем, становіцца дабрэйшым, прыгажэйшым. І вельмі правільна, што «ў жыцці кожнага чалавека павінен быць самы высокі паверх, такая мяжа, пераступіўшы якую, ты адкідваеш усё тое дрэннае, што ў табе, і робішся чысцейшы, больш мужны і смелы, робішся сапраўдным чалавекам...»

Даўно ўжо заўважана і пераканаўча растлумачана, якое значэнне для мастака мае маштаб героя. Маштаб героя гэта не значыць герой з пэўным грамадскім становішчам — ён можа займаць любое месца на любым флангу сацыяльных тыпажоў. Маштаб героя гэта перш за ўсё адбор такога характару, які ўбірае і выказвае сваім вопытам асноўную праблематыку часу.

З гэтага пункту гледжання Савіцкаму, літаратурнае майстэрства якога ў нашай прозе за апошні час значна ўзрасло, можна і трэба прад'явіць пэўныя прэтэнзіі. Ствараецца часам ураканне, што пісьменнік заніжае творчыя патрабаванні да самога сябе, не выкарыстоўвае тых магчымасцей, якімі валодае, гэта бачыцца пры старанным аналізе яго аповесці.

А. Савіцкаму ўдаюцца буйныя палотны аб сучаснасці. Ён — пісьменнік са сваім стылем, чулы і ўважлівы да гукаў, фарбаў і форм акаляючага свету. Часам ён залішне суб'ектыўны ў светаўспрыняцці, але гэта не змяншае яго здольнасці бачыць нашу рэчаіснасць з «самага высокага паверха» і пераканаўча расказваць аб сваіх адкрыццях, сумненнях і думах.

ПОВЕСЦЬ Валянціна Мысліўца «Наддзвінскі летапіс» не пакідае чытача абыякавым, і перш за ўсё сваёй тэматыкай. У свабоднай манеры пісьменнік расказвае аб будаўніках Навапалацкага нафтаперапрацоўчага завода. На нашых вачах прабягаюць дзесяць гадоў напружанай працы і складанага побыту піянераў новабудоўлі — ад першага калочка на полі да першага бензіну і поліэтылену, ад перапоўненай вясковай хаты на ўскрайку лесу, у якім па начах выюць ваўкі, да цудоўнага горада з палацам культуры, школай і паліклінікай. Аповесць складаецца з асобных сцэн, звязаных адзінай задумай, і пакідае прыемнае ўражанне сваёй дынамікай і дакладным веданнем дэталяў.

Канкрэтнае веданне людзей, іх побыту, іх праблем — глеба, на якой толькі і можа выспець сапраўдны талент. Мыслівец мае гэтыя веды і ўмее бачыць рэчы з цікавага і павучальнага боку.

«Наддзвінскі летапіс» — гэта цэлая чарада герояў, цэлая галерэя партрэтаў, часам выпуклых і жывых, часам толькі намечаных лёгкімі, ледзь прыкметнымі штрыхамі.

Па-філасофску глыбокі, хоць і не заўсёды дакладны, вобраз брыгадзіра Васіля Купчэні, абаяльны вобраз Пятра Блахіна, тынкоўшчыка, а пазней важака заводскай камсамоліі. нядрэнна распрацаваны характары Лакшына, Палеткі, Тачі, Анюты і Зіны Шубінай.

Матэрыял штурхаў да магчыма больш шырокага ахопу падзей, да нарысавага характару. Але Мысліўец усё ж пераступіў грань, зрабіўшы залішні ўпор на нарысавасць, — аповесці не хапае мастацкай пераканаўчасці.

Нарыс мае свае жанравыя межы. І аўтар нібы забыўся, што чытачу важны не толькі факт, адлюстраваны летапісцам, — намнога важнейшая логіка гэтага факта, яго значэнне ў чарзе падзей, роля ў чалавечым лёсе. Знешнія апісанні ў Мысліўца пераважаюць над «унутраным жывапісам»: аповесць беднаватая індывідуальным, душэўным жыццём герояў на зломах уласных лёсаў.

Вось, напрыклад, адзін з лепшых раздзелаў аповесці — «Аксіння Мелехава». Пісьменнік намацаў багаты і маларaспрацаваны пласт чалавечых перажыванняў — пакуты бязмужняй казачкі, якая прагне сустрэч з прывабным спакуснікам і фігляром Палеткам, але якую кожны раз зневажае пошласць яго абдымкаў. Лёгкі стылістычны паварот мог закончыцца найтанчэйшым псіхалагізмам і незвычайнай лірычнасцю. Замест гэтага — інфармацыя «ў лоб», якая ўзрушвае толькі як адзінкавы факт, а не як мастацкае абагульненне.

Характэрны для сённяшняга дня ўсе дэталі, падмечаныя пісьменнікам. Многія з іх — філасофскае абагульненне даволі важных праблем сучаснасці: ролі працы ў працэсе самаразвіцця асобы і веры ў высокія ідэалы.

В. Мысліўец выяўляе прыймальны, на маю думку, крытэрый маральных ацэнак — адносіны да людзей, якія вызначаюць грамадскі прагрэс. І ўжо, напрыклад, па тым, як ставяцца рабочыя да свайго брыгадзіра Купчына, мы дзелім іх на дрэнных і добрых людзей.

Вобраз рабочага чалавека — ужо не рэдкасць у беларускай прозе, за адну толькі актуальнасць тэматыкі апладысментаў у публікі не збярэш. Трэба не толькі мастацкая яркасць, не толькі глыбіня псіхалагічнага аналізу, але і высокая ступень інтэлектуальнасці, бо чытач наш ужо не прымае абы што.

Але стракатасць і вымучванне думкі там, дзе для яе няма глебы, — таксама не выхад са становішча. Добра, што Мысліўец валодае пачуццём меры: ён нідзе не перасольвае. І ўжо калі за што і хваліць яго прозу, дык перш за ўсё за тую святую прастату, перад якой заўсёды пасуе прэтэнцыёзнасць. Учытайцеся ў раздзелы, дзе пісьменнік апавядае пра стварэнне творчага рабочага калектыву, — нічога надуманага, нічога лішняга, затое якое адчуванне ўсемагутнасці і харастве людзей, аб'яднаных у адзіным творчым парыве!

МЫ ПАЗНАЁМІЛІСЯ з аповесцямі шасці сучасных беларускіх пісьменнікаў. Розныя па свайму таленту, па асаблівасцях мастацкага вопыту, па спосабах узнаўлення свету, усе яны адзіныя ў сумленнай, партыйнай зацікаўленасці ў савецкім мастацтве, у высокай культуры народа, у вернасці яго традыцыям і яго марам; усе яны шукаюць разумнага героя дзеяння, які актыўна ўмешваецца ў жыццё. Далёкая гісторыя перамешваецца з падзеямі ўсё яшчэ жывой у памяці пакаленняў Айчыннай вайны, гады партызанскай барацьбы і фашысцкай акупацыі змяняюцца гадамі натхнёнай і радаснай стваральнай працы.

Некалькі слоў аб культуры перакладаў. У цэлым яны ўдаліся. Іх зрабілі кваліфікаваныя пісьменнікі, знаўцы рускай мовы, якія з любоўю адносяцца да беларускай літаратуры: П. Кабзарэўскі, М. Гарбачоў, А. Астроўскі, Г. Папоў, А. Бялоў. І тым больш прыкра, што ў перакладах сустракаюцца вельмі спрэчныя месцы і нават ляпсусы.

Хацелася б зрабіць маленькі папрок і ў адрас выдаўцоў. Усе яны добра ведаюць, што кніга — падручнік жыцця, што ў гэтым падручніку не павінна быць не толькі маральных, але і граматычных памылак. Але, як відаць, рэдактарскі і карэктарскі кантроль у дадзеным выпадку быў не зусім строгі і пільны.

Сучасная беларуская літаратура характарызуецца глыбокай пастаяннай цікавасцю да радавога чалавека, ідэйнай стойкасцю, пераканаўчасцю, высокай мастацкасцю, а яшчэ — лірычнасцю, аптымізмам і жыццесцвярджальнай сілай. У гэтым яшчэ раз пераконвае калектыўны зборнік «Белорусские повести».

СВЯТА КНІГІ

Ля кніжных столікаў на Цэнтральнай плошчы.

Па традыцыі ў Дзень друку на прадпрыемствах рэспублікі, на плошчах і скверах гарадоў наладжваюцца кніжныя кірмашы. Лепшыя выданні цэнтральных і беларускіх выдавецтваў прапануюцца ўвазе шматлікіх аматараў кнігі.

Вялікі кніжны кірмаш адбыўся ў гэты дзень у Мінску на Цэнтральнай плошчы. Аб росце тыражоў выданняў у нашай краіне, аб небывалым попыце на кнігу і ролі яе ў жыцці савецкага чалавека, аб тых, хто прапагандуе кнігу — бібліятэкарах і прадаўцах, — гаварылі ў сваіх выступленнях намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. Ткачук, начальнік упраўлення кніжнага гандлю Л. Саслоўскі, пісьменнікі Ул. Карпаў і Р. Сабаленка.

...У доўгі рад выстраіліся, нібы на парад, кніжныя столікі. На іх — кнігі на розныя густы і ўзросты: для дзяцей, юнацтва, мастацкая, палітычная, навукова-тэхнічная, медыцынская і іншая літаратура. Да столікаў не прабіцца. Аматараў кнігі на кірмаш прыйшло многа.

Адначасова і на трактарным заводзе магазін № 9 разам з грамадскімі арганізацыямі прадпрыемства пачалі 5 мая «Дэкаду кнігі». Быў арганізаваны вялікі кніжны кірмаш. У цэхах завода на працягу дэкады грамадскія распаўсюджвальнікі друку арганізуюць шырокі продаж літаратуры па розных галінах ведаў. Аб'яўлен конкурс на лепшую цэхавую камсамольскую арганізацыю, якая найбольш распаўсюдзіць кніг у сваім калектыве і ў рабочых інтэрнатах. Завершыцца дэкада вечарам сяброў кнігі, на якім трактаразаводцы сустрэнуцца з беларускімі пісьменнікамі.

Свята кнігі, якое праходзіць цяпер у рэспубліцы, у мінскай кнігарні № 16, дзе працуе брыгада камуністычнай працы (загадчыца Соф'я Жыбулеўская), пачалося крыху раней. У сярэдніх школах свайго мікрараёна №№ 60, 80 і 101, у клубе тонкасуконнага камбіната і інтэрнатах у красавіку адбылося некалькі цікавых сустрэч з беларускімі пісьменнікамі. Частымі гасцямі бываюць тут Мікола Аўрамчык, Васіль Зуёнак, Уладзімір Карпаў і іншыя літаратары. Сяброўскія гутаркі пісьменнікаў з чытачамі, іх парады спрыяюць распаўсюджванню кнігі. У выніку садружнасці аўтара і прадаўцоў чытачы набылі каля 800 экземпляраў рамана «Нямігі крывавыя берагі» і многа іншых твораў беларускіх пісьменнікаў. Вядома, нямала зрабілі і грамадскія распаўсюджвальнікі. У 101-й сярэдняй школе, напрыклад, добра працуе народны кніжны кіёск «Крыніца», які ўзначальвае вучань сёмага класа Віця Манаеў. Актыўна памагае яму бібліятэкар школы Алена Ярмолінская.

З пошты ЛіМа

ІШОЎ ТРЭЦІ, МІРНЫ...

Паважаная рэдакцыя, добры дзень!

Толькі што адсвяткавалі мы Дзень Перамогі. Успамінаецца мне, як шмат год таму маці ўзяла мяне, малога хлапчука, на могілкі. Была якраз радаўніца. У той год яна супала з Днём Перамогі. Дзень выдаўся сонечны, цёплы, людзі ішлі і ішлі на могілкі. Ішлі і тыя, хто не верыў у бога, хто не святкаваў радаўніцу, а святкаваў Дзень Перамогі. Многія былі ў шынялях і гімнасцёрках. Не толькі таму, што нядаўна скончылася вайна, а і таму, што не было іншага адзення. Але на могілкі людзі ішлі апранутыя па-святочнаму, прыгожыя. Ішлі, каб пабыць са сваімі роднымі — памёршымі, забітымі... Могілкі пасыпалі жоўтым пяском, садзілі дрэўцы, кветкі. Самі магілы засцілалі абрусамі — ільнянымі, саматканымі, вышыванымі, набіўнымі, звязанымі кручком і на раме. У каго не было абрусаў, засцілалі посцілкамі, якія сцелюць на ложку, ці прасцінамі з палатна, выбеленага на сонцы і пакачанага качалкамі. Каля крыжоў, дрэўцаў, якія замянялі крыжы, клалі пафарбаваныя яйкі, кавалкі булкі (якія былі тады булкі, цяпер хлеб лепшы за тыя булкі).

Маці падвяла мяне да вялікай, як града ў гародзе, магілы і сказала, што тут пахаваны мой бацька. Я здзівіўся, — пэўна мой бацька быў вялікі і мажны, таму і магіла такая вялікая ў яго.

Сталі падыходзіць іншыя жанчыны, дзеці. Мужчын амаль не было. Жанчыны пачалі засцілаць вялікую магілу майго бацькі хто чым, а я зноў здзівіўся. Пэўна, майго бацьку ведала не толькі цётка Ксенка, у якой мы жылі, калі нашу хату спалілі немцы, а і вунь тая, якую ўсе з павагай завуць баба Куліна, і тая, што завуць Шляхціха, і тыя, што зусім чужыя. Пазней я пачуў ад дзяцей, якія былі большыя за мяне, што ў гэтай вялікай магілеградзе пахаваны мой бацька, але ён ляжыць вось тут з краю, а побач з ім ляжыць муж Шляхціхі, а далей — муж бабы Куліны, потым муж вунь той цёткі, што з суседняй вёскі Балотня, а потым той цёткі, што са Стараселля. Усіх іх расстралялі немцы за тое, што яны дапамагалі партызанам. Расстралялі ў сасонніку, пад бальніцай, куды маці з цёткай Ксенкай ездзілі на саначках па дровы. А сюды жанчыны перавезлі сваіх мёртвых мужоў і пахавалі ў адной магіле.

Вось паселі мы на ўскрай магілы. Дзяцей было больш, чым дарослых. Мужчын не было за нашай магілай, яны ўсе былі ў магіле. Жанчыны пачалі даставаць з вузлоў ежу. Запахла салам, нечым салодкім, смятанай і іншымі смачнымі пахамі. Жанчыны выпілі нечага мутнага і нясмачнага, таму што ўсе адразу зморшчыліся. Жанчыны казалі, што п'юць удовіны слёзы. Я бачыў, як маці часта плакала дома, але каб яна збірала слёзы ў бутэльку, не бачыў.

Усе пачалі есці. Елі са сваіх і чужых місак, ніхто не сварыўся. Кожная жанчына хацела, каб мы паспрабавалі яе абаранкаў, каржоў або аладак. Нехта падаў і мне аладку, яна была вялікая, слізкая ад смятаны. Трымаў я яе дзвюма рукамі, а калі адкусіў, аладка растаяла ў роце. Дома мы елі аладкі, але яны былі з мёрзлай бульбы, якую маці збірала ў полі. А гэта аладка была з мукі ды яшчэ ў смятане.

Ішлі гады. Кожную радаўніцу прыходзілі мы на могілкі да сваіх бацькоў. Кожную радаўніцу прыносіла тая жанчына з Балотні аладкі ў смятане. Мы, малыя, раслі, я пачаў разумець, што аладкі тыя з простай жытняй мукі, якую змалолі на дамашніх жорнах, мука грубая, а аладкі смачнымі былі таму, што мукі ні ў кога не было.

І вось зараз, праз дваццаць чатыры гады, я зноў паехаў з маці з Гомеля ў Журавічы, на радаўніцу, да бацькі. Людзей таксама было шмат. Пілі за бацькоў, елі добрае, смачнае — каўбасу, рыбу, мяса, пірагі, нават пірожнае. А ў вачах стаяў твар бацькі. Казалі — калі іх расстрэльвалі, дык ставілі тварам да ямы. Стралялі разрыўнымі кулямі, усе былі без твараў, а мой бацька перавярнуўся тварам да забойцаў, твар і застаўся цэлы. Я яго ніколі не бачыў, але ёсць фотакартка. Вось і стаіць у вачах твар бацькі.

...Піражнае перасядзла ў горле і хацелася тых жытніх аладак, але жанчына з Балотні ў гэты раз не прыйшла...

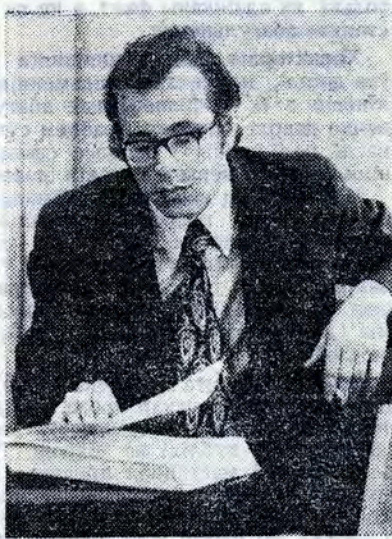
Васіль ВІННІКАЎ.

ПРАНІКАЮЧЫ Ў ГЛЫБІНІ

ЗА ДЫРЫЖОРСКІМ ПУЛЬТАМ — УЛАДЗІМІР МАШЭНСКІ

Крыху больш года, як на афішах Беларускага дзяржаўнага Вялікага тэатра оперы і балета з'явілася імя У. Машэнскага. Але па тым, з якім тонкім густам, як своеасабліва раскрывае малады дырыжор перад слухачамі глыбіні музыкі, як умее падначаліць музыку сцэнічнаму дзеянню, зразумела, што ў тэатры працуе цікавы мастак.

Сімфанічным дырыжыраваннем Уладзімір Машэнскі пачаў займацца ў семінары Маскоўскай кансерваторыі пад кіраўніцтвам выдатнага французскага дырыжора рускага паходжання І. Маркевіча. У 1965 годзе У. Машэнскі заканчвае факультэт оперна-сімфанічнага дырыжыравання па класе прафесара А. Шарашэўскага, а потым у яго ж займаецца ў аспірантуры. Чалавек надзвычай артыстычны, з цудоўным музычным чуццём, Шарашэўскі вучыць свайго выхаванца пранікаць у сутнасць, у душу твора.

У аспірантуры Машэнскі праходзіць стажыроўку ў сімфанічным аркестры Маскоўскай дзяржаўнай філармоніі. Тут ён мае магчымасць назіраць за работай дырыжораў краіны і замежных майстроў: М. Рабіновіча, К. Кандрашына, К. Зандэрлінга, П. Клецкі, І. Маркевіча.

21 студзеня 1968 года адбыўся дэбют У. Машэнскага ў канцэртнай зале імя П. Чайкоўскага, дзе ім былі паспяхова выкананы ўверцюра Леанора № 3, Сёмая сімфонія і Пяты фартэпіянны канцэрт Бетховена. Далей быў шэраг гастрольных паездак: Ульянаўск, Курск, Разань, потым — Югаславія. У яго праграмах прагучалі сімфоніі Шуберта, Трэцяя сімфонія і Скіфская сюіта Пракоф'ева, варыяцыі Брамса на тэму Гайдна, творы Равэля, Стравінскага і многія іншыя творы.

Адначасова У. Машэнскі выкладае ў Маскоўскай кансерваторыі на кафедры опернай падрыхтоўкі. У опернай студыі пры кансерваторыі ён прадырыжыраваў спектаклямі «Служанка-гаспадыня» Пергалезі, «Вяселле Фігара» і «Басцьен і Басцьена» Моцарта, «Багема» Пучыні, «Яўгеній Анегін» Чайкоўскага, «Дуэння» Пракоф'ева.

Паспяховы дэбют Машэнскага ў Мінску ў спектаклі «Яўгеній Анегін» у кастрычніку 1970 года звязаў дырыжора з калектывам Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета. Малады дырыжор спадабаўся і аркестрантам, і спевакам: ён адразу адчувае рытм сцэнічнага дзеяння, дыханне выканаўцаў, калі ён кіруе аркестрам, спяваць лёгка і зручна; дырыжор і вядзе саліста, і разам з тым як бы ідзе за ім, даючы яму магчымасць праявіць сябе. Гранічна патрабавальны на рэпетыцыях, Машэнскі ўмее быць клапатлівым і чулым на спектаклі.

У тэхніцы дырыжыравання Машэнскага прыкметная схільнасць да простых рухаў, эмацыянальны сэнс якіх абсалютна ясны. Яго жэсты не вызначаюцца асаблівай пластыкай. І ўсё-такі сачыць за яго рукамі цікава. Наступаюць моманты, калі раптам пачынаеш рэальна адчуваць, як дырыжорскія рукі твораць музыку. Вось яны рэзка ўзлятаюць, утвараючы круг над галавой, нібы памагаючы вырвацца бурнаму патоку музыкі, то раптам дырыжор нагінаецца да аркестра і пальцы просяць: «Цішэй, цішэй».

Спалучэнне стрыманасці і яснасці з адкрытай эмацыянальнасцю — вось асаблівасць майстэрства У. Машэнскага.

Аб змесце работы маладога дырыжора ў Мінску красамоўна гаворыць спіс опер і балетаў, якімі ён ужо дырыжыраваў. «Яўгеній Анегін» Чайкоўскага, «Багема» Пучыні, «Пасля балю» Г. Вагнера, «Травіята» Вердзі, трыпціх аднаактовых балетаў («Гарэзлівыя прыпеўкі» Шчадрына, «Трыстан і Ізольда» Р. Вагнера, «Балеро» Равэля), «Рамеа і Джульета» Пракоф'ева, «Тоска» Пучыні, «Хаваншчына» Мусаргскага. «Пасля балю» і балетны трыпціх — прэм'еры Машэнскага ў Мінску.

З вялікім захапленнем працаваў Машэнскі над балетам Г. Вагнера «Пасля балю». Гэта была першая сур'ёзная сустрэча дырыжора з новым матэрыялам, яшчэ невядомым, неасвоеным, які не меў традыцый выканання. Упершыню ў гісторыі харэаграфічнага мастацтва Г. Вагнер напісаў музыку балета на матэрыяле твора Л. Талстога. І дырыжор паказаў сябе сур'ёзным, самастойным, цікавым інтэрпрэтатарам.

Другое стагоддзе жыве на сцэне опера Дж. Вердзі «Травіята» і займае адно з першых месц у рэпертуары як савецкіх, так і зарубежных тэатраў. Натуральна, што яна абрасла мноствам штампаў, над ёй уладарна гаспадараць традыцыі. Добра вывучыўшы вопыт сваіх папярэднікаў, У. Машэнскі паспрабаваў прачытаць партытуру «Травіяты» нібы ўпершыню. І менавіта беражлівае вяртанне да аўтарскага тэксту прынесла дырыжору шчаслівыя выканаўчыя знаходкі. У прыватнасці, Машэнскі ўзнавіў цэлы рад паўтораў, якіх няма ў большасці пастановак гэтай оперы на тэатральнай сцэне. Напрыклад, сцэна Віялеты і Жэрмона ў другім акце, дуэт Альфрэда і Віялеты ў чацвёртым акце. Беражлівае стаўленне да аўтарскага тэксту дазволіла дырыжору перагледзець некаторыя традыцыйныя змены тэмпаў. Яркі прыклад таму — славутая застольная Альфрэда ў фінале трэцяй дзеі, у якой У. Машэнскі адмовіўся ад неабгрунтаваных запаволенняў тэмпу ў канцы кожнага куплета.

Адзначаючы асаблівасці трактоўкі гэтага спектакля, хочацца адзначыць у «Травіяце» імкненне дырыжора да падкрэсленай драматызацыі, да гранічна напружанага выказвання пачуцця.

Як сур'ёзнае творчае дасягненне хочацца адзначыць другую прэм'еру Машэнскага — балетны трыпціх. Вострыя гумар, хвацкае, чыста народнае маладзецтва «Гарэзлівых прыпевак» змяняецца музыкай, поўнай пакут і велізарнага напалу пачуццяў Трыстана і Ізольды. Завяршае вечар аднаактовых балетаў эфектнае і папулярнае «Балеро» Равэля, якое вызначаецца напружанай дынамікай развіцця ярка нацыянальнай тэмы іспанскага танца. Найбольш цікавай з'яўляецца трактоўка Машэнскім балета «Трыстан і Ізольда». Дырыжор імкнецца перадаць разнастайнасць пачуццяў герояў — чаканне, адчай, прасвятленне, надзею, радасць... Адчуваецца, што музыка Р. Вагнера вельмі блізкая У. Машэнскаму.

Пры добрай у цэлым дырыжорскай тэхніцы, У. Машэнскаму ўсё ж часам не хапае адчування гучнасці аркестра «ў руках». Хацелася б, каб ён звяртаў больш ўвагі на вельмі важную ў музыцы розніцу паміж «фортэ» і «фартысіма». Не трэба забываць, што мацней уражвае тая кульмінацыя, дзе чутны ўсе кампаненты — і салісты, і хор, і аркестр.

Яшчэ недапрацаваныя ў дырыжора «Гарэзлівыя прыпеўкі» Р. Шчадрына. Некаторыя дасціпныя штрыхі яркай партытуры не даносяцца да слухача. Часта медныя і ўдарныя перакрываюць астатніх выканаўцаў і парушаюць тым самым баланс гучання.

У балеце «Рамеа і Джульета» У. Машэнскаму ўдалося пераканаўча ўвасобіць у музыцы вобразы зла. Змрочны, грозна ўладарны характар музыкі як нельга лепш малюе фанабэрыстасць феадальнай знаці. А вось музычнаму партрэту юнай Джульеты яшчэ не хапае эмацыянальнай выразнасці. Машэнскаму не ўдалося пранікнуць у глыбіню душы закаханай дзяўчыны, раскрыць яе чысціню і пяшчоту, ледзь улоўныя змены адценняў яе пачуццяў. Часам здаецца, што ў аркестра не хапае свабоды дыхання, што ігра неяк «заціснута», а ў асобных выпадках залішняя экспрэсія парушае характар музыкі.

Першыя спектаклі, натуральна, даюцца цяжка і, зразумела, шмат яшчэ трэба зрабіць дырыжору. Тым больш прыемна адзначыць, што многія творы ў яго інтэрпрэтацыі хвалююць, даюць глебу для роздуму. За пультам — малады мэтанакіраваны музыкант, шчыра адданы сваёй справе. Мы з нецярплівасцю чакаем яго новых работ.

Яўгенія СЛАВІНА.

ВЫСОКІ СТРОЙ ДУШЫ

Маляўнічыя афішы запрашаюць на канцэрт лаўрэата Усесаюзнага конкурсу выканаўцаў на народных інструментах Мікалая Прашко. Не многія балалаечнікі краіны атрымалі права на сольныя выступленні. У нашай рэспубліцы—толькі Мікалай Прашко.

Упэўнена і спакойна выходзіць ён з-за куліс, садзіцца, падстройвае інструмент, і зала напаўняецца ўрачыстымі гукамі паланеза В. Андрэева, якім звычайна пачынаюцца канцэрты артыста. Затым дзве-тры народныя песні, выкананыя як бы на адным дыханні, і вось вядучы аб'яўляе: «Ліст, Венгерская рапсодыя № 2». Я не памятаю выпадку, каб М. Прашко не быў узнагароджаны за выкананне рапсодыі літаральна шквалам апладысментаў. Менавіта з гэтага твора ўстанаўліваецца тая сапраўды сяброўская атмасфера ў зале, у якой, як гаворыць Мікалай Вікенцьевіч, працаваць — адна асалода.

Пятнаццаць гадоў назад М. Прашко скончыў Маскоўскі дзяржаўны музычна-педагагічны інстытут імя Гнесіных па класе заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР А. Ілюхіна і прыехаў на работу ў Мінск. Ужо праз год ён заваёўвае на Усесаюзным конкурсе ў Маскве сярэбраны медаль і званне лаўрэата і з таго часу пастаянна выступае ў канцэртах, па тэлебачанні і радыё.

Дадамо, што Мікалай Вікенцьевіч кіруе Мінскім музычным вучылішчам імя М. Глінкі, выкладае ў Белдзяржкансерваторыі імя А. Луначарскага, аказвае метадычную дапамогу музычным навучальным установам і калектывам мастацкай самадзейнасці, апрацоўвае беларускія народныя мелодыі, стварае арыгінальную музыку. Так, нядаўна Саюз кампазітараў БССР адобрыў яго «Піянерскую сюіту» з пяці частак, напісаную для юных балалаечнікаў, і варыяцыі на беларускую тэму для балалайкі сола. А рэспубліканскі дом народнай творчасці прыняў «Зборнік партытур» для розных саставаў народных інструментаў. У Маскве музычным выдавецтвам набыты «Эцюды» М. Прашко для балалайкі і «Беларускі карагодны танец» для аркестра народных інструментаў.

— Мне так шкада, што я многага не паспяваю,— гаворыць Мікалай Вікенцьевіч.— Вось нядаўна давялося пакінуць народны аркестр Белсаўпрофа, якім кіраваў пятнаццаць гадоў. Я заўсёды з удзячнасцю буду ўспамінаць гэтыя гады, якія вельмі многа далі мне як дырыжору, педагогу і аўтару.

Нядаўна нам з Прашко давялося разам прымаць удзел у канцэрце ў Стаўбцоўскай музычнай школе. Я спытаў, што ён будзе іграць, таму што наперад ведаў, што асноўнымі слухачамі будуць дзеці. Мікалай Вікенцьевіч адказаў:

— Іграць буду тое, што звычайна іграю для дарослых, толькі пастараюся іграць лепш.

І сапраўды, М. Прашко выступіў віртуозна. У рэпертуар ён уключыў «Канцэртныя варыяцыі» Будашкіна і рапсодыю Ліста, свае «Варыяцыі на беларускую тэму» і «Канцэрт».

Мне асабіста вельмі падабаецца, як М. Прашко выконвае творы родапачальніка рускага народнага аркестра В. Андрэева. Іграе ён непасрэдна, эмацыянальна, з добрым мастацкім густам, г. зн. без налёту той салоннай прытарнасці, якую часта можна чуць у інтэрпрэтацыі твораў Андрэева.

У творах буйнай формы Мікалай Прашко дэманструе не толькі віртуозную тэхніку ігры, але і глыбокае разуменне зместу твора, дасканалае яго ўвасабленне.

Асабліва трэба сказаць аб жывой, пранікнёнай інтэрпрэтацыі народных рускіх і беларускіх песень.

Мікалай Вікенцьевіч з самага ранняга дзяцінства пранікся любоўю да народных песень. У беларускай вёсцы Хвасты Браслаўскага раёна, дзе нарадзіўся будучы музыкант, любілі і цанілі песню. Уся сям'я Прашко была музыкальнай. Бацька, па прафесіі сталяр, часта пасля работы браў у рукі гармонік, маці — гітару, старэйшы брат — цымбалы, а маленькі Коля падсаджваўся да іх з балалайкай. І тады дом напаўняўся музыкай, у якой гучалі «то разгулье удалое, то сердечная тоска». Як правіла, гэта былі беларускія народныя песні і танцы «Крыжачок», «Лявоніха», «Таўкачыкі», «Бульба», «Мяцеліца», «Перапёлачка» і іншыя. Стаўшы прафесійным музыкантам, Мікалай Прашко ніколі не расстаецца з любімымі з дзяцінства роднымі напевамі.

За апошнія некалькі месяцаў М. Прашко даў канцэрты ў Мінску і Барысаве, Маладзечна і Баранавічах, а таксама на рэспубліканскім тэлебачанні і радыё. Поспеху яго канцэртаў нямала садзейнічае Серафіма Бялькевіч, выдатны канцэртмайстар, які чула і тонка адчувае стыхію саліста.

— Мікалай Вікенцьевіч — чалавек неспакойны, творчы, ён заўсёды ў пошуках новага,— гаворыць народны артыст СССР, прафесар І. Жыновіч.— Я цаню яго і як таленавітага музыканта, і як выдатнага педагога.

М. СОЛАПАЎ,
заслужаны дзеяч культуры БССР.

НАВІНКІ ГРАМЗАПІСУ

СПЯВАЕ ІГАР САРОКІН

За мінулыя сем гадоў (з моманту выхаду цудоўнага запісу оперы «Арэстэя» С. Танеева) мы мелі магчымасць слухаць беларускіх оперных спевакоў у грамзапісах фірмы «Мелодыя» ўсяго толькі чатыры разы: фрагменты з оперы Я. Цікоцкага «Алеся», канцэрты З. Бабія і Н. Ткачэнка і «гранд» з канцэртам оперных спевакоў Беларусі.

І вось новая пласцінка—першы «стэрэагігант» народнага артыста БССР Ігара Сарокіна.

Запіс данёс артыстычную абаяльнасць Сарокіна, уменне ствараць цікавыя псіхалагічнай вобразнасцю замалёўкі; майстэрства глыбокага пранікнення ў музычна-драматургічны вобраз.

Проста, без напружання, роўна гучыць ва ўсіх рэгістрах арыя Шаклавітага з «Барыса Гадунова». Арыёза Роберта, арыя Ялецкага і арыёза Мазепы з опер «Іяланта», «Пікавая дама» і «Мазепа» Чайкоўскага адзначаны рэдкім стылявым адзінствам і па характары прачытання складаюць своеасаблівы трыпціх.

Хвалюе філасофскае прачытанне І. Сарокіным маналогу Рыгалета. Вельмі экспрэсійнае гучанне голасу спевака ў арыі Гразнога. Тут уражвае глыбокае разуменне духу музыкі Рымскага-Корсакава, беражлівае стаўленне да захавання яе рытміка-інтанацыйнага ладу і, канечне, хвалюючы драматызм у перадачы пакут аслепленага страсцю Гразнога.

У пралогу з оперы Леанкавала «Паяцы» і ў арыі Жэрара з оперы Джардана «Андрэ Шэнье» спявак стварае зрокава адчувальную атмасферу непасрэднага кантакту.

Упершыню запісана «Мелодыяй» арыя Гельнера з оперы «Валі» Каталіні. Яе, як і ўсе арыі з опер італьянскіх кампазітараў, І. Сарокін выконвае на мове арыгіналу.

Цудоўна гучыць ва ўсіх рэгістрах аркестр Вялікага тэатра Саюза ССР пад кіраўніцтвам народнага артыста РСФСР, прафесара Б. Хайкіна.

Хочацца адзначыць тэхнічную дасканаласць стэрэафанічнага запісу, які дакладна ўзнаўляе дынамічныя кантрасты, якімі так умела карыстаецца І. Сарокін.

Ул. ЯФРЭМАЎ.

УПЕРШЫНЮ НА БЕЛАРУСІ

АДКРЫЦЦЕ МЕМАРЫЯЛЬНАЙ ДОШКІ У ГОНАР СЫМОНА БУДНАГА

Слаўныя традыцыі беларускага кнігадрукавання бяруць пачатак у сівой даўніне. Пачатак беларускаму кніжнаму слову быў пакладзены, як вядома, пражскімі (1517) і віленскімі (1525) выданнямі нашага першадрукара Францішка Скарыны. Выдатным прадаўжальнікам справы Скарыны быў Сымон Будны.

У XVI стагоддзі кнігадрукаванне мела значнае пашырэнне на Беларусі. Працавалі друкарні ў Брэсце, Нясвіжы, Заслаўі, Лоску, Заблудаве. Асабліва цікавыя старонкі гісторыі беларускай кнігі звязаны з Нясвіжскай друкарняй. Тут у 1562 годзе наш гуманіст і асветнік Сымон Будны разам са сваімі паплечнікамі Л. Крышкоўскім і М. Кавячынскім выдаў свой «Катэхізіс». Гэта была першая друкаваная кніга на беларускай мове, выдадзеная на тэрыторыі Беларусі.

Ідэолаг рэфармацыі, гуманіст, асветнік і філосаф Сымон Будны атрымаў адукацыю ў Кракаве. Працаваў настаўнікам у Віленскай пратэстанцкай школе, затым — кальвінісцкім прапаведнікам у Клецку. Шырока адукаваны чалавек, Сымон Будны становіцца відным дзеячом рэфармацыі на Беларусі. Ён адмаўляе многія дагматы хрысціянскай царквы, не згаджаецца з вучэннем аб троіцы, адмаўляе боскасць Хрыста, падвяргае крытыцы «свяшчэннае пісанне», сумняваецца ў існаванні душы асобна ад цела. Рацыяналізм Буднага абуджаў, па сутнасці, атэістычную думку ў часы засілля рэлігіі.

Будучы прагрэсіўным чалавекам сваёй эпохі, Сымон Будны не мог раўнадушна адносіцца да сацыяльнага ладу Рэчы Паспалітай. Ён быў прыхільнікам абмежавання правоў феадалаў, выступаў за роўнасць усіх саслоўяў перад законам, асуджаў захопніцкія войны, змагаўся супраць невуцтва і цемры, выступаў за аб'яднанне ўсіх славянскіх народаў. Гэтыя ідэі ён праводзіў і ў сваёй выдавецкай дзейнасці — спачатку ў Нясвіжы, а затым у Лоску.

З таго часу мінула больш чым 400 гадоў. Але наш народ помніць і шануе памяць свайго выдатнага асветніка і гуманіста. 5 мая, у Дзень друку, жыхары Нясвіжа сабраліся ля старажытнага будынка, у якім зараз месціцца раённая друкарня імя Сымона Буднага. Тут адбыўся ўрачысты мітынг, прысвечаны адкрыццю мемарыяльнай дошкі ў гонар слаўнага друкара і асветніка. Мітынг адкрыў старшыня райвыканкома Я. Еўсючэня. Пра значэнне дзейнасці Сымона Буднага гаварылі на мітынгу другі сакратар Нясвіжскага райкома партыі А. Бабіч, рэдактар раённай газеты «Чырвоны сцяг» І. Тартоўскі, загадчык раённай бібліятэкі В. Карунная, ганаровы калгаснік калгаса «Ленінскі шлях» В. Сарока, паэт Паўлюк Пранузa.

На дошцы, устаноўленай на старадаўнім муры, барэльеф Сымона Буднага і словы: «У 1562 годзе ў Нясвіжы выдатным дзеячом культуры, асветнікам і гуманістам Сымонам Будным былі выдадзены першыя на тэрыторыі Беларусі друкаваныя беларускія кнігі».

А. БАЖОК.

ГІСТОРЫЯ АДНАГО ЭКСЛІБРЫСА

У ліпені мінулага года на Рыжскім узмор'і ў Доме творчасці Саюза пісьменнікаў СССР імя Райніса была наладжана выстаўка маіх экслібрысаў.

Шчыра кажучы, я вельмі хваляваўся — гэта была першая персанальная выстаўка маіх экслібрысаў, ды і аўдыторыя была незвычайная, вельмі патрабавальная — у той час там адпачывала шмат выдатных савецкіх пісьменнікаў.

Але хваляванне маё было дарэмным — гледачы прынялі выстаўку прыхільна, са мной шчыра гутарылі пра кніжныя знакі, зробленыя мной, Марыэта Шагінян, Іван Мележ, Ніл Гілевіч, Мікалай Томан, Віктар Важдаеў, Сяргей Смірноў.

Да гэтага часу захаваліся ў мяне іх запісы ў кнізе водгукаў. Марыэта Сяргееўна Шагінян напісала: «З вялікай цікавасцю глядзелі мы, пісьменнікі, цудоўную выстаўку ex libris мастака Яўгена Мікалаевіча Ціхановіча. На жаль, гэтае рэдкае і тонкае мастацтва, якое калісьці абавязкова ўпрыгожвала прыватныя бібліятэкі, зараз не вельмі культывуецца, а яго трэба было б аднавіць.

Асабіста мне выстаўка прыйшлася **вельмі** па душы. Многім ex libris я проста зайздрошчу. Сардэчна дзякую паважанаму Яўгену Мікалаевічу за дастаўленую эстэтычную асалоду».

Там жа ў Булдуры, разглядаючы экслібрыс беларускага драматурга і крытыка Яўгена Рамановіча, Марыэта Сяргееўна сказала мне:

— А чаму б вам не зрабіць экслібрыс Аркадзію Райкіну да яго шасцідзесяцігоддзя?

Гэтыя словы далі штуршок маёй фантазіі і, вярнуўшыся дамоў, я засеў за работу.

Нарэшце экслібрыс быў зроблены і «адціснуты». Але ў экслібрысістаў існуе няпісаны закон — работа мастака павінна быць прынята чалавекам, для якога зроблены экслібрыс. Неўхвалены ўладальнікам кніжны знак не лічыцца дзейным і ні ў якім разе не можа быць тыражыраваны і распаўсюджаны.

Таму я і паслаў зроблены для Аркадзія Райкіна экслібрыс у Ленінград.

Праз некаторы час прыйшоў ліст ад Райкіна, у якім быў мой экслібрыс з аўтографам выдатнага артыста. Такім чынам, кніжны знак Аркадзія Райкіна, калі можна так сказаць, нарадзіўся другі раз.

Зараз экслібрыс Аркадзія Райкіна можна сустрэць у калекцыях самых вядомых нашых і зарубежных калекцыянераў, ён экспанаваўся на шматлікіх выстаўках.

Я вельмі рады сёння, калі мінчане зноў сустракаюцца з цудоўным мастацтвам гэтага выдатнага артыста, прапанаваць увазе чытачоў «Літаратуры і мастацтва» кніжны знак народнага артыста СССР Аркадзія Райкіна з яго аўтографам.

Яўген ЦІХАНОВІЧ.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

Жарты, гумарэскі, пароды і, эпіграмы, шаржы

A. КОЛБЕРГ

ДАРУЧЭННЕ

Раней аб кінааматарах у мяне было даволі цьмянае ўяўленне. Канечне, я зрэдку заўважаў дзівакоў з кінакамерамі, якія сноўдаюцца ля Чортавага возера і іншых гістарычных месцаў, але я ніколі не думаў, што яны могуць рабіць непрыемнасці.

— Хай людзі пацешацца і ўвекавечаць, як падшыванцы ловяць на лузе жаб,—наіўна разважаў я. —Што ў гэтым благога?

Па-сапраўднаму з кінааматарамі я пазнаёміўся зусім выпадкова. Аднойчы ля цэха мяне перахапіў культорг.

— Таварыш Вакарленіс, — сказаў ён, — ваш партрэт вісіць на заводскай Дошцы гонару, а ў вас дагэтуль няма ніякіх грамадскіх даручэнняў. Я тут, каб дапамагчы вам. Можаце адразу ж прыступіць да трэніровак у заводскай камандзе ватэрпалістаў, змагацца з хуліганамі, калоць дровы пенсіянерам, працаваць кансультантам па саленні грыбоў, крытыкаваць створаныя нашымі кінааматарамі фільмы.

— Фільмы! Спынімся на фільмах!—узрадавана падхапіў я.

— А вы... разбіраецеся ў кінамастацтве?

— Пры чым тут я... У мяне ёсць дзядзька — кінакрытык. Knaўціс. Ён дасць вашым працам адпаведную ацэнку.

— Кнаўціс? Нібыта чуў гэта імя. Ён ваш дзядзька? — здзівіўся культорг.

— Але.

— Будзе добра, калі ён прагледзіць які-небудзь наш фільм! Шчырая крытыка, парады—гэта...

— Мне, як родзічу, ён не адмовіць...

— Наўрад,—пачуў я за спіной з'едлівы голас.— Ці не многа на сябе бераце?

На гэту нахабную заўвагу я нават не стаў адказваць.

Пад вечар, заціснуўшы пад пахай бляшаную скрынку з надпісам «Мастацкі фільм» (нашы кінааматары знялі два фільмы — мастацкі і дакументальны), я накіраваўся на кватэру да Кнаўціса. Родзіч мой быў чалавек добры.

— Што ж, пагляджу. Толькі пачынай з другой часткі. Пачатак у навічкоў звычайна і глядзець нявартa.

Я патушыў святло і ўключыў праектар. На экране з'явіўся мужчына, які старанна апрацоўваў дэталь напілкам.

— Так не адпілоўваюць, —закруціўся ў крэсле Кнаўціс,—Не, не! Нават школьнік не паверыць, што гэты чалавек слесар...

У наступным кадры была бязлюдная вуліца. На вуліцы самотна стаяў ліхтарны слуп. У начным небе свяціліся зоркі.

— Хо-хо-хо! Смела! Першы фільм, а ўжо спрабуюць прымяніць камбінаваныя здымкі. І ўсё ж вельмі бледна, вельмі пасрэдна... Хто-хто, а я ведаю, як гэта робіцца дылетантамі: прышыюць да блакітнай коўдры гузікі, уторкнуць у зямлю спіцу з сагнутым канцом—і ліхтарны слуп на фоне неба гатовы.

Калі да ліхтарнага слупа прышкандыбаў валацуга з бутэлькай, Кнаўціс зарагатаў:

— П'яніца? Ха-ха... Як сабе хочаш, але я ўпэўнены, што ад аднаго выгляду бутэлькі яму робіцца моташна... Ха-ха-ха! Навошта было на ролю прапойцы браць антыалкаголіка? Выключы праектар —які сэнс расходаваць электраэнергію на кепскі фільм? Парай аўтарам чытаць класікаў... Быць бліжэй да жыцця!

На наступны дзень я слова ў слова пераказаў аўтарам фільма кваліфікаваныя дзядзькавы меркаванні.

Твары слухачоў сталі змрочнымі. Калі я прапанаваў ролю п'яніцы смела даверыць прапойцу, суб'ект са з'едлівым голасам не вытрымаў:

— Заткніся! Ты Кнаўціса і ў вочы не бачыў! Кнаўціс такога ніколі не сказаў бы! Кнаўціс вядомы кінакрытык... Ён жа адрозніць дакументальны фільм ад мастацкага. Ты выкрыты, Вакарленіс! У скрынку мастацкага фільма я паклаў дакументальны!

Зараз на заводскай Дошцы гонару майго партрэта няма. Хлусу там не месца.

Пераклад з латышскай.

З замежнага гумару

Георгій ЮРЧАНКА

У КОРАНЬ РЭЧАЎ

Не па натуры верхаглядства мне.
І. КАЛЕСНІК.

Я знаў заўжды, што ты мне станеш жонкай,
Яшчэ з маленства сніў пра гэта ў сне,
Бо я лічуся пранікліўцам тонкім —
Не па натуры верхаглядства мне.

Буркуе хлопец ціха ля дзяўчыны,
То прыхіне, то міла штось шапне.
Ды я знайшоў любошчаў іх прычыну, —
Не па натуры верхаглядства мне.

Няхай гады калоцяць гулка ў плечы,
Гудзе ў касцях — я не ў запасе, не!
Гляджу я смела ў самы корань рэчаў —
Не па натуры верхаглядства мне!

Ян КАПРОЎСКІ

ДАПАМОГА

Змест заявы, якую падаў Феліксяк у касу ўзаемадапамогі, здзівіў членаў праўлення:

«Прашу прадаставіць мне пазыку ў восемсот злотых, якую я абавязваюся вярнуць на працягу чатырох месяцаў. Сума ў восемсот злотых мне неабходна ў сувязі з атрыманнем прэміі».

— Звар'яцеў чалавек,— ўсклікнуў другі член праўлення. — Атрымаў прэмію, а яшчэ просіць пазыку?

— Крэтын, — вымавіў трэці член праўлення. — Я заўсёды гаварыў, што тыя, хто не п'е і не курыць, — гэта не нармальныя людзі.

— А можа ўсё ж папросім яго растлумачыць, што да чаго? — прапанаваў старшыня.

Прапанова была прынята. Як заўсёды, ціхі і нясмелы Феліксяк сеў на край прапанаванага яму крэсла.

Сакратар прачытаў яму заяву.

— Вы выпадкова не памыліліся, Феліксяк, падаючы нам гэту заяву? — спытаў старшыня.

Феліксяк адмоўна заківаў галавой.

— Вам далі прэмію, а вы яшчэ хочаце атрымаць пазыку? У нас шмат заяў. Тут нешта не так, — дапытваўся старшыня. — Раскажыце падрабязней, якая сувязь існуе паміж атрыманнем прэміі і вашай просьбай?

— Калі два гады назад я атрымаў прэмію ў пяцьсот злотых, увесь аддзел крычаў: «Феліксяк, з цябе належыць!» Пайшлі ў «Дубовую». Сам я не піў, таму што доктар забараніў, а калегі пілі і елі. Я заплаціў тысячу дзвесце злотых. Гэта было адразу пасля першага чысла, таму ў мяне была яшчэ і зарплата. У гэтым годзе мне выдалі прэмію—пяцьсот злотых. Зарплату я ўжо распусціў, а калегі зноў збіраюцца адзначаць гэту падзею. Таму я і напісаў заяву.

Усталявалася цішыня. Мы разумелі непакой Феліксяка, але каса была пустая.

— Што будзем рабіць з гэтай заявай? Рашайце, таварышы, — сказаў старшыня.

Настала няёмкае маўчанне.

— Прыдумаў! — закрычаў трэці член праўлення. — Давайце звернемся да дырэктара, каб ён адмяніў загад аб прэміі Феліксяку. Тады яму не трэба будзе траціць грошы на пачастунак.

— Дарагія мае... — Феліксяк ледзь не заплакаў ад радасці.

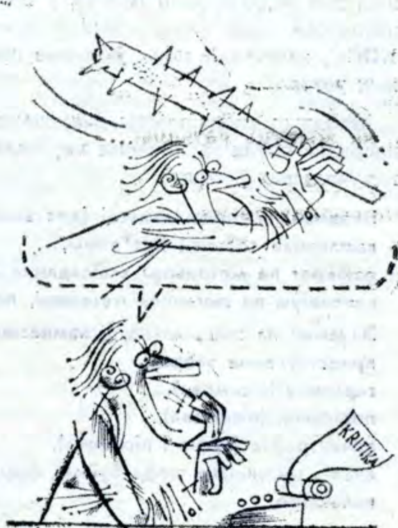
Усе былі шчаслівыя, што знайшлі выйсце.

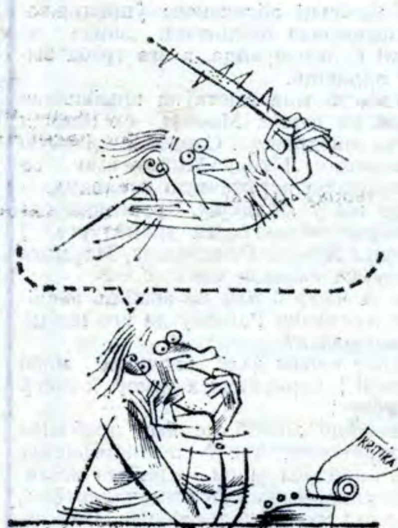
З польскай пераклаў
М. НАВІЦКІ.

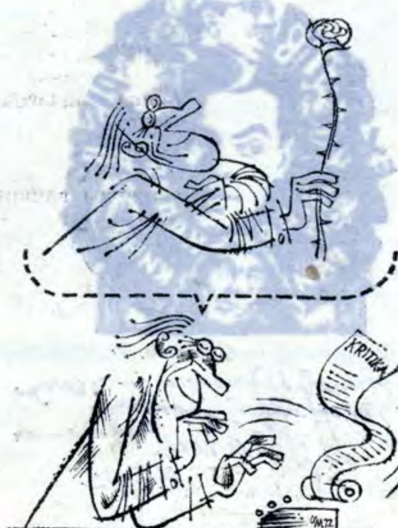
ЭВАЛЮЦЫЯ КРЫТЫКІ

Малюнак латышскага мастака У. МЕЖАВІЛКСА.

По тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33 24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Індэкс 63856 АТ 02718